

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
AVALIKU ÕIGUSE OSAKOND

Eliko Suurkuusk

**ALAEALISE KINNIPEETAVA VANGLAREŽIIMI VASTAVUS
RAHVUSVAHELISTELE NÕUETELE**

Magistritöö

Juhendajad:
mag. iur. Andres Parmas
Sander Põllumäe

Tartu 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ALAEALISE ERIKOHTLEMISE TÄHENDUS VANGISTUSE TÄIDEVIIMISEL	8
1.1. Alaealine kui erisubjekt vangistuse täideviimisel	8
1.2. Rahvusvahelised nõuded alaealiste kinnipeetavate kohtlemiseks vangistuse täideviimisel .	10
1.3. Alaealiste vangistuse täideviimine Eesti õiguses	15
1.3.1. Vangistuse täideviimise eesmärk	15
1.3.2. Lapse heaolu põhimõtte järgimine vangistuse täideviimisel.....	17
2. ALAEALISTE KINNIPEETAVATE REŽIIM VANGLAS	18
2.1. Mitmekülgse tegevusprogrammi pakkumise nõue ja sisu rahvusvahelistes nõuetes	18
2.2. Alaealiste vanglarežiim Eesti õiguses.....	23
2.3. Individuaalse kava olulisus vangistuse täideviimisel.....	24
2.4. Alaealistele koostatav täitmiskava Eesti õiguses	27
2.4.1. Alaealise kinnipeetava vaba aja veetmise võimalused rahvusvahelistes nõuetes	29
2.4.2. Alaealise kinnipeetava vaba aja võimalused Eesti õiguses	31
2.4.2.1. Sportimine	32
2.4.2.2. Värskes õhus viibimine	36
2.4.2.3. Huvitegevus	38
2.4.3. Alaealise kinnipeetava õigus haridusele ja selle sisu rahvusvahelises õiguses.....	41
2.4.4. Alaealise kinnipeetava hariduse omandamise õigus Eesti õiguses	46
2.4.4.1. Põhi – ja üldkeskharidus	49
2.4.4.2. Kutseharidus.....	53
2.4.5. Terapeutiliste programmide pakkumine rahvusvahelistes nõuetes	55
2.4.5.1. Efektive sekkumisprogrammi printsiibid	56
2.4.5.2. Alaealistele kinnipeetavatele sobivad rehabiliteermisprogrammid.....	58
2.4.6. Alaealistele kinnipeetavatele kohalduvad sotsiaalprogrammid Eestis.....	62
KOKKUVÕTE	66
RESUME	72
KASUTATUD KIRJANDUS	78
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	84
KASUTATUD NORMATIIVMATERJALID	85

SISSEJUHATUS

Üha enam on inimõiguslaste tegevuses ja sellest ajendatud Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas hakatud tähelepanu pöörama vabaduse kaotanud isikute vangistustingimustele. Põhiprintsiibiks on, et vangistus vabaduse võtmisena on karistus iseenesest ning seetõttu ei või vangistuse režiim raskendada kannatusi, mida vangistus iseenesest hõlmab.¹ Kinnipeetavate puhul on tegemist ühiskonna poolt tõrjutud isikutega², kelle seisund ei võimalda iseseisvalt enda elukorraldust juhtida³, mistõttu on oluline tähelepanu osutada nende inimõiguste ja põhiõiguste realiseerimisele ja inimväärikale kohtlemisele. Riigikohtu halduskollegium on rõhutanud, et „inimväärikus on kõigi isikute põhiõiguste alus, põhiõiguste ja vabaduste kaitse eesmärk ning sellise kohtlemise nõue laieneb ka kinnipeetavale.“⁴ Inimväärika kohtlemise kohustus tuleneb Eesti Vabariigi põhiseaduse⁵ §-st 10 ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK) art-st 3, mille kohaselt ei tohi kedagi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.⁶ Oluliselt väljendub inimväärikate ja eale vastavate vangistustingimuste tagamine alaealiste kinnipeetavate puhul, keda on peetud tulenevalt oma vanuselistest iseärasustest erilist kaitset ja kohtlemist vajavateks isikuteks.⁷ Seetõttu peavad alaealiste vanglatingimustele kehtestatud reeglid minema kaugemale võrreldes täiskasvanutele sätestatud miinimumreeglitega.⁸ Nimetatud isikute kõrgendatud kaitsevajadus on tinginud mitmete ühtsete kinnipidamistingimusi puudutavate rahvusvaheliste soovitude kehtestamise, mis ei ole tulenevalt riikide erinevast majanduslikust olukorrast ja võimekusest siduvad, kuivõrd heaks eeskujuks alaealiste parema vanglaelu korraldamiseks.⁹ Selliseks alaealiste kinnipeetavate vangistustingimusi käsitlevaks rahvusvaheliseks standardiks on

¹ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules (EPR). 11.01.2006. p 102.2. Kättesaadav:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25

² Commentary to recommendation rec (2006) 2 of the Committee of Minister to the member states on the European Prison Rules (EPR commentary). lk 2. Kättesaadav:

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/E%20commentary%20to%20the%20EPR.pdf>

³ Airi Markov. Kinnipeetavate õigus tervise kaitsele ja hariduse omandamisele ning nende riived kohtupraktika alusel. Magistritöö. Tartu, 2015. lk 3. Kättesaadav:

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47589/markov_airi.pdf

⁴ RKKKo 3-3-1-2-06, 22.03.2006.

⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. 28.06.1992. – RT 1992, 26, 349, RT I, 15.05.2015, 2

⁶ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse koventsioon. 16.04.1996. – RT II 1996, 11, 34

⁷ B, Kim., A,V,Merlo., P, J, Benekos. Effective correctional intervention programmes for juveniles: review and synthesis of meta-analytic evidence. 2013. lk 170. Heinonline.

⁸ F. Dünkel, D.V.Z. Smit. The implementation of youth imprisonment and constitutional law in Germany. Sage Publications. lk 357

⁹ EPR commentary, lk 2; Council of Europe Committee of Ministers. Commentary to the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures - recommendation no rec(2008)11 (ERJOSSM commentary). Kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Commentary_Rec_2008_11E.pdf

eelkõige Euroopa Nõukogu Minstrite Komitee (edaspidi ENMK) 2008. aastal vastu võetud Euroopa reeglid alaealiste õigusrikkujate kohta, kelle suhtes on rakendatud sanktsioone ja meetmeid (edaspidi EVRA)¹⁰, mis laieneb lisaks alaealistele ka noortele täiskasvanutele kui 18-21 aastastele isikutele.¹¹ Lisaks EVRA-le on oluliseks vangistustingimusi reguleerivaks rahvusvaheliseks instrumendiks ENMK 2006. aastal vastu võetud Euroopa vanglareeglid (edaspidi EVR), mis keskendub peaaesjalikult täiskasvanute vanglatingimuste reguleerimisele, kuid on kohaldatav ka noortele kinnipeetavatele.¹² Lisaks on rida spetsiifilisemaid küsimusi käsitlevaid akte nagu ENMK 1989. aastal soovitus haridusest vanglas.¹³

Saksamaa Liitvabariigi Konstitutsioonikohus (*Bundesverfassungsgericht*) (edaspidi BverfG) on selgitanud, et kui õigusaktid ei vasta rahvusvaheliste nõuetele ja inimõiguste standarditele või sätestab nimetatud aktidest madalamad tingimused, pööratakse rahvusvahelistest nõutetest tulenevatele kinnipeetavate huvidele liiga vähe tähelepanu.¹⁴ Euroopa Nõukogu soovitude olulisust on rõhutanud ka Šveitsi Föderaalkohus, kus on sedastatud, et isegi kui õigused ja kohustused ei ole otseselt Euroopa Nõukogu soovitudest tuletatavad, omavad nad siiski märkimisväärselt olulist kohta. Rahvusvahelised soovitusel on seadusandjale ja vanglateenistusele juhised selleks, kuidas tuleks vanglat sobivalt juhtida.¹⁵ Olulist kaalu annab nimetatud rahvusvaheliste nõuetele Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (edaspidi CPT) raportid¹⁶ ja standardid.¹⁷ Samas tuleb nimetatud soovitusi rakendada kooskõlas teiste siduvate rahvusvaheliste inimõiguste

¹⁰ Council of European Committee of Ministers. Recommendation CM/Rec (2008) 11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (ERJOSSM). 05.11.2008. Kättesaadav:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d2716.

¹¹ F. Dünkel, jt. Juvenile Justice Systems in Europe – current situation and reform developments. Vol 4. MG 2010, lk 1837.

¹² Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules (EPR). 11.01.2006. Kättesaadav: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25

¹³ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (89) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Education in Prison (EIP). 13.10.1989. Kättesaadav: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622619&SecMode=1&DocId=656296&Usage=2>.

¹⁴ BverfG. 2 BvR 1673/04, 2 BvR 2402/04. 31.05.2006. p 63. - Kättesaadav:

http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20060531_2bvr167304.html

¹⁵ D.v.Z.Smit. Strategies for improving prisoners' rights and prison conditions in Europe – summary and recommendations. – viidatud BGE 118 Ia 64, 70. 12.02.1992. Kättesaadav:

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Report%20by%20Mr%20Dirk%20van%20Zyl%20Smit%20%20General%20Rapporteur.pdf>.

¹⁶ CPT raportid kättesaadavad: <http://www.cpt.coe.int/en/visits.htm>

¹⁷ Euroopa Nõukogu. Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT). CPT standardid – üldaruannete põhilised osatekstit. CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006.

aktidega, mis tagavad alaealiste kinnipeetavatele õigused, vajaliku hoole ja kaitse.¹⁸ Selliseks on eelkõige lapse õiguste konventsioon (edaspidi LÕK).¹⁹

Käesoleva magistritöö raames analüüsitakse, kas alaealiste kinnipeetavate vanglarežiimi puudutavad kehtivad õigusaktid, haldus- ja kohtupraktika on kooskõlas EVR, EVRA, LÕK-is sätestatud nõuetega ja CPT praktikaga ning arvestavad seejuures LÕK artiklis 3 sätestatud lapse parimate huvide põhimõttega (edaspidi rahvusvahelised nõuded). Nii rahvusvahelistes nõuetes kui käesolevas töös käsitletakse vanglarežiimina alaealistele kinnipeetavatele sportimise ja huvitegevuse võimaldamist, hariduse omandamist ja sotsiaalprogrammides osalemist. Nimetatud uurimisprobleemi lahendamiseks on autor konkretiseerinud järgmised uurimusküsimused:

1. Mida tähendab alaealiste kinnipeetavate eriline kaitsevajadus ning kohtlemine võrreldes täiskasvanutega vangistuse täideviimisel ning vanglarežiimi kujundamisel? Kas selline alaealiste kinnipeetavate erikohtlemise nõue on tagatud siseriiklikus õiguses?
2. Millistest osadest peaks koosnema rahvusvaheliste nõuete järgi alaealiste kinnipeetavate igapäevane vanglarežiim ning milline on nende sisu? Kas siseriiklik õigus on kooskõlas selliste vanglarežiimile ette nähtud nõuetega?
3. Kas siseriiklik hariduse omandamise ning sportimise ja huvitegevuse regulatsioon on kooskõlas rahvusvaheliste nõuetega?
4. Kas alaealistele kinnipeetavatele pakutavad sotsiaalprogrammid vastavad teaduskirjanduses väljapakutud lahendustele milliseid programme peaks sellistele isikutele pakkuma?
5. Kas siseriiklikus õiguses esineb puudujääke tulenevalt rahvusvahelistest nõuetest alaealise kinnipeetava režiimile?

Töö teema olulisus tõusetub esmalt asjaolust, et Euroopa vanglareeglid on kohtupraktika kaudu mõjutanud üha vahetumalt ja ulatuslikumalt kehtivat õiguskorda. Riigikohus on oma mitmes lahendis rõhutanud, et vangistusseaduse (edaspidi VangS) tõlgendamisel tuleb arvestada ENMK poolt vastu võetud vanglareeglitega ning tegemist on oluliste standarditega, millest

¹⁸ F. Dünkel, jt. Vol 4. lk 1865

¹⁹ Lapse õiguste konventsioon. 26.09.1991. - RT II 1996, 16, 56.

Eesti vanglasüsteemi kujundamisel juhinduda.²⁰ Teine oluline asjaolu on, et puudub selge arusaam sellest, kuidas arvestab seadusandja alaealiste kinnipeetavate vanglarežiimi kujundamisel nende vanuselisest erisusest tulenevate asjaoludega ning kui suur seos on sellel rahvusvaheliste nõuetega. Tulenevalt alaealise arengutaseme erinevusest võrreldes täiskasvanuga ning teistsugustest eesmärkidest nende vanglasse paigutamisel (eelkõige kasvatamine), on oluline nimetatud isikute puhul kujundada nende eale vastav keskkond, mis aitaks saavutada nende vanglasse paigutamise määratud eesmärgid. Vangistuse eesmärkide saavutamine on autori hinnangul vahetult seotud eelkõige alaealiste kinnipeetavate hariduse omandamise, sotsiaalprogrammide ja huvitegevusega, mistõttu on eriti oluline jälgida viidatud tegevuste olemasolu alaealise vanglaelu kujundamisel. Nimetatud asjaoludest tulenevalt on magistritöö eesmärgina antud hinnang alaealiste vanglarežiimi reguleerivate siseriiklike õigusaktide vastavusest rahvusvahelistele nõuetele ning tehtud ettepanekud regulatsiooni ning halduspraktika puuduste parandamiseks.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis käsitleb autor alaealiste kinnipeetavate erikohtlemise ning LÕK art 3 sätestatud lapse parimate huvide põhimõtte tähendust vanglakaristuse täideviimisel, võrdleb kas nimetatud erilise kohtlemise nõue ning põhimõtte on sätestatud ka kehtivas õiguses ning milline on alaealise kinnipeetava vanglakaristuse eesmärk. Teises peatükis võrdleb autor kuidas arvestab siseriiklik õigus ja halduspraktika rahvusvahelisi nõudeid vanglakaristuse aluseks oleva täitmiskava koostamisel, hariduse omandamisel, värskes õhus viibimisel, sportimisel ja huvitegevuse tingimuste kujundamisel ning sotsiaalprogrammide pakkumisel. Töö koostamisel on kasutatud õiguslik-analüütilist meetodit.

Püstitatud uurimisprobleemi lahendamiseks analüüsib autor siseriiklike õigusakte, LÕK-i, rahvusvahelisi soovitusi, erialast kirjandust, teiste riikide praktikat ning nii siseriikliku – kui

²⁰ Nt RKHKo 3-3-1-76-11, 19.01.2012: „Kaalutusõigus kinnipeetava vanglasisesel paigutamisel ei ole siiski piiramatult, sest tuleb silmas pidada VangS § 11 lg-s 1 loetletud aspekte, Euroopa Nõukogu ministrite komitee 11.01. 2006 soovitus nr 2 "Euroopa vanglareeglistik" p-d 18.1 ja 18.5-18.7 ning 9. oktoobri 2003. a soovitus nr 23 "Eluaegselt süüdimõistetute ja teiste pikaajaliselt kinnipeetavate kohtlemise kohta vanglaadministratsioonide poolt" p-d 2 ja 21, samuti üldisi diskretsioonireegleid.“; RKHKo 3-3-1-95-08, 05.02.2009, p 9: „Soovitusliku iseloomuga "Euroopa Vanglareeglistiku" normid ei ole küll õiguslikult siduvad, kuid neid tuleks käsitleda eesmärkide ja põhimõtetenähtena, mille täitmise poole püüelda ja millest võimaluse korral juhinduda Eesti õigusaktide tõlgendamisel ja rakendamisel. Seega saab VangS § 55 lg 1 sisustamisel võtta arvesse "Euroopa Vanglareeglistiku" eelviidatud punkte.“ RKHKo kordas nimetatud seisukohta 07.04.2010 lahendis nr 3-3-1-5-10, p 19. Sealhulgas on RKHKo Euroopa vanglareeglitega arvestanud oma 22.03.2006 lahendis nr 3-3-1-2-06, p 11; 28.03.2006 lahend nr 3-3-1-14-06 p 11; 01.03.2007 lahend nr 3-3-1-103-06, p 12; 31.03.2010 lahend nr 3-3-1-6-10, p 11.

rahvusvahelist kohtupraktikat. Kuivõrd on EIÕK-l oluline koht kinnipeetavate õiguste tagamisel, keskendub töö autor töömahu piirangu tõttu peamiselt LÕK-ile. Teatud osas kasutab autor ka isiklikku kogemust, kuivõrd oli 2015. aastal praktikal justiitsministeeriumi vanglate osakonnas ning sai tutvuda Viru Vangla tingimustega. Vangla kodukordadest analüüsitakse üksnes Viru Vangla kodukorda (edaspidi VVK)²¹, kuna justiitsministri määrus nr 9 kui täitmisplaani § 5 lg 1 p1²² kohaselt paigutatakse meessoost noor kinnipeetav Viru Vanglasse. Teistes Eesti vanglates hoitakse alaealisi kinnipeetavaid enamasti siis, kui nad on vahistatud ning nende üle toimub kohtumenetlus.²³ Magistritöö raames analüüsitakse üksnes süüdimõistetud ja vanglakaristust kandvate alaealiste kinnipeetavate igapäevast vanglarežiimi.

Märksõnad: vangid, alaealised, elamistingimused

²¹ Viru Vangla kodukord. Jõhvi, 2013. Kättesaadav:

http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumentid/8_viru_vangla_kodukord_muudetud_18.12.2015_kk_1-1-1661.pdf

²² Justiitsministri 25.03.2008 määrus nr 9 „Täitmisplaan“. – RTL 2008, 29, 424, RT I, 21.04.2016, 10.

²³ Eesti valitsuse vastus Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) raportile Eesti külastuse kohta, mis toimus 30.mai – 6. juuni 2012. 06.2013, lk 20. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-02-inf-est.pdf>.

1. ALAEALISE ERIKOHTLEMISE TÄHENDUS VANGISTUSE TÄIDEVIIMISEL

1.1. Alaealine kui erisubjekt vangistuse täideviimisel

Lapsed erinevad täiskasvanutest oma füüsilise ja psühholoogilise arengu ning emotsionaalsete ja hariduslike vajaduste poolest.²⁴ Neile on omane liigne järeleandmatus, sõjakus, arvamuste kategoorilisus ning nad ei suuda arvestada kõigi olulisi aspekte kogumis. Seetõttu kohaldatakse võrreldes täiskasvanutega alaealistele erinevaid kriminaalmenetluse – ja vastutuse reegleid.²⁵ Erinevused kajastuvad ka täiskasvanute ja noorte vangistuse täideviimisel, kus alaealiste ja noorte karistuse kandmine peab rakenduma eritingimustes.²⁶ Sellist seisukohta on väljendanud Saksamaa Liitvabariigi konstitutsioonikohus (*Bundesverfassungsgericht*) (edaspidi BVerfG), kes peab selliste eritingimuste vääriliseks peale alaealiste ka noori kinnipeetavaid. Siinkohal viitab nooruk nii alaealisele vanuses 14-18 kui noorele täiskasvanuele vanuses 18-21 aastat, keda vaadeldakse oma emotsionaalse arengu poolest kui alaealisega võrdset. Saksamaal mõistetakse rohkem kui 60% noortele täiskasvanutele samasugustel eesmärkidel karistusi nagu alaealistele.²⁷ Seisukoht, et alaealist puudutav õigussüsteem peab olema erinev täiskasvanute omast ning nõue, et neile tuleb tagada erikohtlemine, on olnud päevakorras juba 1899. aasta algusest.²⁸

BVerfG on põhjendanud nii alaealiste kui noorte vangistuse täideviimist eritingimustel, kuna bioloogiliselt, psühholoogiliselt ja sotsiaalselt on noored üleminekufaasis, mis tavapäraselt kaasneb koos pingete, ebakindluse ja kohanemiskustega. See tähendab, et alaealiste puhul mõjutab vangistus elufaasi, kus nad alles õpivad olema oma jõududega hakkamasaavad iseseisvad isikud, kes elavad õigusrikkumistevaba elu.²⁹ Üldjuhul tekitab tuttavast sotsiaalsest keskkonnast eemalviibimine ja üksinda olek neile rohkem kannatusi ning nende isiksused on

²⁴ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 10: Children's rights in juvenile justice. CRC/C/GC/10. 25.04.2007. lk 5. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en.

²⁵ Астемиров З.А. Уголовная ответственность несовершеннолетних. Минск, 1970, lk 20.

²⁶ BVerfG. 31.05.2006. p 21, 49.

²⁷ M.J. Cavadino, J. Dignan. Penal Systems: A comparative approach. 2006. London: Sage Publications.; F, Dünkel. Juvenile justice in Germany. 2006b, in E.L. Jensen and J.Jepsen (eds). Juvenile law violators, human rights, and the development of new juvenile justice systems, pp 115-53. Oxford: Hart Publishing.

²⁸ B. Kim, A.V.Merlo, P.J.Benekos, Effective correctional intervention programmes for juveniles: review and synthesis of meta-analytic evidence. 2013. HeinOnline. lk 172.

²⁹ BVerfG. 31.05.2006. p 52-53.

vähem välja kujunenud ja arengule rohkem avatud kui täiskasvanud. Ühtlasi on alaealised sellises eas, kus lisaks neile endile, on ka teised isikud nende arengu eest vastutavad. Tihti peale on alaealiste tõsised õigusrikkumised väljendus nende madalast arengust, mis on tihedalt seotud sellega, millised keskkonnas nad on kasvanud. See tähendab, et eespool välja toodud asjaoludele tuginedes tuleb tähelepanu pöörata nende erivajadustele³⁰, ning samal ajal meele pidada seda, et vangistust tuleks rakendada kui viimast abinõud ning kui seda tehakse, vähendada selle mõju.³¹

Nii alaealiste kui noorte täiskasvanute vangistuse täideviimisel on oluline keskenduda resotsialiseerumise eesmärgile³², valmistada neid ühiskonda naasmise korral ette kuritegude vabaks eluks³³ ning samal ajal kaitsta teiste inimeste turvalisust.³⁴ Viidatud asjaolud on tuletatud faktist, et riigil on kohustus vähendada võimalikult suurel määral vangistusega kaasnevat negatiivset mõju ning selliste mõjude vähendamine loob kinnipeetavale eeldused paremini eluga ise toime tulla. Riigi sekkumine isiku ellu ja temalt vabaduse võtmine paneb juba iseenesest riigile kohustuse alaealist õpetada ja arendada. Seega tuleb vangistuse täideviimine kujundada viisil, mis on orienteeritud arendama alaealiste selliseid sotsiaalseid oskuseid ning teadmisi, mis aitavad tööturule integreerumist lihtsustada.³⁵ Sealhulgas tuleb arvesse võtta seda, et alaealine kinnipeetav vabaneb tõenäoliselt sellises vanuses, mil on suur oht uute kuritegude toimepanemiseks. Seetõttu ilmestab viidatud asjaolu eriliselt, et resotsialiseerumisel on alaealiste vangistuse rakendamisel oma kindel koht³⁶. Viidatud põhimõtted peaksid kohalduma ka noortele täiskasvanutele, kes on oma arengu poolest samal tasemel kui alaealised.³⁷

Samas on BVerfG eelviidatud eesmärkide täideviimisest tulenevalt rõhutanud, et ühelt poolt tuleb alaealistele nende erivajaduste rahuldamine küll tagada, kuid teisalt on oluline seaduslike aluste sätestamine, mis arvestab selliste isikute vanuselistest iseärasustest tulenevate erinõudmistega.³⁸ Selleks peab seadusandja vastu võtma piisavalt spetsiifilised seadused, mis garanteeriks vangistusele tulemuslikud tingimused ja meetmed. Selliseks eriregulatsiooniks

³⁰ BVerfG. 31.05.2006, p. 54-6.

³¹ Samas, p 50.

³² Samas, p 51.

³³ Samas, p 52-3.

³⁴ Samas, p51.

³⁵ Samas, p 52-3.

³⁶ F. Dünkel, D.V.Z. Smit. lk 353.

³⁷ Samas, p 54-6.

³⁸ Samas p, 21, 49.

võib olla näiteks sportimine, erinevad distsiplinaarkaristused või välismaailmaga suhtlemine,³⁹ kus tulenevalt vanemate põhiseaduslikust õigusest hoolitseda oma laste eest ja neid harida, peaks alaealistel kinnipeetavatel olema laialdasemad võimalused külastusteks kui täiskasvanutel.⁴⁰ Samuti tuleb kinnipidamisasutus varustada ja sisustada nii, et see aitaks edukalt realiseerida kinnipidamise eesmärki. Eelkõige puudutab see piisavate õppimis – ja koolitusvõimaluste tagamist, majutust, erinevaid hoolitsemise vorme, sotsiaalset õppimist kogukonnas, kuid ka kinnipeetavate kaitset vastastikuse vägivalla eest, piisavat pedagoogilist ja terapeutilist nõustamist ning mõistliku abi pärast vabanemist. Hariduslike ja elukutseliste koolitusvõimaluste juures tuleb arvesse võtta ka seda, et selliseid vanglateenuseid saab ka siis mõistlikult kasutada, kui kinnipidamisaeg on nii lühike, et kinnipidamise ajal ei ole koolitust võimalik lõpetada.⁴¹

Tegemist on BVerfG lahendiga, mis ilmestab oluliselt noorte vangistuse reguleerimise vajadust ning toob ühtlasi välja kriteeriumid ja miinimumnõuded, millele õigusloome peab vastama.⁴² Samas ei saa seadusandja noorte vangistusõigust puudutavaid nõudeid sätestada oma suva järgi, vaid need peavad baseeruma erinevate noorte vangistuse organiseerimise viiside efektiivsuse ja ravimeetodite hoolikal analüüsil.⁴³

1.2. Rahvusvahelised nõuded alaealiste kinnipeetavate kohtlemiseks vangistuse täideviimisel

Kesksel kohal laste õiguste kaitset on laste õiguste konventsiooni (LÕK), mis tunnustab lapse õigusi kui inimõigusi. LÕK art 1 sätestab, et lapsena käsitletakse iga alla 18 aastast isikut, kui just ei juhtu, et tema suhtes kohaldatava seaduse alusel loetakse ta varem täiskasvanuks. Selliselt tuleb last austada kui arenevate võimetega õiguste subjekti (tunnustatud art 5 ja 14), kellele riik on kohustatud tagama erilise kaitse.⁴⁴ Samasugust seisukohta on väljendanud laste õiguste komitee (edaspidi Komitee) oma üldkommentaaris nr 7, mille kohaselt on lastel õigus riigi erilistele kaitsemeetmetele kooskõlas oma arenevate võimetega ning õiguste

³⁹ BverfG. 31.05.2006, p 61.

⁴⁰ Samas, p 55.

⁴¹ Samas, p 61.

⁴² F. Dünkel, D.V.Z. Smit. lk 357.

⁴³ BverfG 31.05.2006, p 61.

⁴⁴ Unicef. Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child (CRC). Part 1 of 3. lk 1. Kättesaadav:

http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_1_of_3.pdf.

teostamisega.⁴⁵ Samas on Komitee välja toonud, et erilist tähelepanu ja hoolt tuleb anda sellistele alaealistele, kes asuvad kinnipidamisasutuses, et neil oleks olemas adekvaatne toit, riietus, soe elamine, hariduslikud võimalused ja vaba aja tegevused.⁴⁶ Tegemist on haavatavate lastega, kellel on kõrge retsidiivsusaste ning seetõttu peab neile ette nähtud olema asjakohane tugi reintegreerumiseks.⁴⁷ Viidatud nõue seostub LÕK art 2-ga, mille kohaselt tunnustavad osalisriigid LÕK sätestatud õigusi ja tagavad need igale enda jurisdiktsiooni all olevale lapsele ilma igasuguse diskrimineerimiseta, vaatamata lapse või tema vanema või seadusliku esindaja hooldaja rassist, soost, keelest ja muudest tingimustest. See tähendab, et neid ei diskrimineerita võrreldes teiste lastega üksnes seetõttu, et tegemist on seadust rikkunud isikutega.

Alaealiste vangistuse täideviimise kontekstis tuleb lähtuda ka teistest LÕK üldistest printsiipidest, mis on sätestatud art 3 (lapse parimad huvid)⁴⁸, 6 (lapse õigus elule, ellujäämisele ja arengule) ja 12 (lapse väljendusvabadus). Eelkõige tuleb neid vaadata koos art-ga 37, mis sätestab piinamise ja julma kohtlemise keelu,⁴⁹ art-ga 39, mille kohaselt peavad osalisriigid lapskannatanule abi pakkuma ning art-ga 40, mis reguleerib last puudutavat õigussüsteemi.⁵⁰ Viidatud sätete valguses on oluline luua lastesõbralik ja laialdane süsteem, mille eesmärkideks on laps õigusrikkuja rehabilitatsioon ja reintegratsioon.⁵¹ Sellistel isikutel peab olema õigus maksimaalsele arengule (art 6), mis peaks riike inspireerima arendama lapse arengut toetavaid poliitikaid. Arvestades asjaolu, et vabaduse kaotamine mõjub lapse harmoonilisele arengule

⁴⁵ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 7: Implementing child rights in early childhood. CRC/C/GC/7/Rev.1. 20.10.2006. lk 2. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f7%2fev.1&Lang=en.

⁴⁶ Committee on the Rights of the Child. Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Georgia. CRC/C/15/Add.124. p 69. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.124&Lang=en.

⁴⁷ Unicef. . Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child (CRC). Part 3 of 3. lk 604. Kättesaadav:

http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_3_of_3.pdf.

⁴⁸ CRC General Comment No. 10, p 4.

⁴⁹ Samas, p 4.

⁵⁰ Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Georgia. CRC/C/15/Add.222. 27.10.2003. p 69. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.222&Lang=en; Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Ethiopia. CRC/C/ETH/CO/3. 01.11.2006. p 77, 78. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fETH%2fCO%2f3&Lang=en.

⁵¹ P.S.Pinheiro. World report on Violence against Children, United Nations. Geneva. 2006, lk 219. Kättesaadav: <http://www.unicef.org/violencestudy/5.%20World%20Report%20on%20Violence%20against%20Children.pdf>; Georgia. CRC/C/15/Add.222, p. 69; Ethiopia. CRC/C/ETH/CO/3, p. 77, 78.

väga kahjulikult ning takistab oluliselt tema taasintegreerumist, tuleb vangistust rakendada kui viimast abinõu ja võimalikult lühikeseks ajaks (art 37 b).⁵² Ühtlasi tuleb lapsed, kes on kaotanud oma vabaduse, eraldada täiskasvanud kinnipeetavatest, kui just ei juhtu, et see on lapse parimates huvides (art 37 b). Komitee on tõdenud, et lapse parimaid huvisid tuleb siinkohal tõlgendada kitsalt. Samuti on Komitee väljendanud korduvalt muret laste täiskasvanute vanglasse paigutamisel nii enda üldkommentaaris nr. 10⁵³ kui teinud sellekohaseid märkuseid mitmetele riikidele.⁵⁴

Noore kinnipeetava rehabilitatsioonile ja reintegratsioonile rõhuvad LÕK kõrval teisedki rahvusvahelised instrumendid. EVRA p 2 kohaselt peavad sanktsioonid ja meetmed, mis alaealistele kohaldatakse, sealhulgas viisid, kuidas neid rakendatakse, olema sätestatud riiklikus õiguses ning baseeruma sotsiaalse integratsiooni, hariduse ja korduva õigusrikkumise ennetamise printsiipidel. See tähendab, et ka alaealise õigusrikkuja vangistuse täideviimisel tuleb viidatud põhimõtteid järgida. Nimetatud printsiibid vähendavad või aitavad täielikult vältida üldist hirmutamist või teisi rohkem karistuslikke eesmärke, mis on üldjuhul täiskasvanud õigusrikkujate õigussüsteemi tunnusjooneks. Alaealisi puudutavas õigussüsteemis on tunnustatud põhimõtet, et alaealine isiksus alles areneb ning on avatud positiivsetele mõjutustele, mis tähendab, et rõhku tuleb panna noorte reintegreerumise võimalustele ning teatud juhtudel peaks see kõne alla tulema üksnes intensiivsete hariduslike ja terapeutiliste jõupingutustega.⁵⁵ Sellest tulenevalt ei luba sotsiaalse integreerumise reegel kohaldada alaealiste puhul pikaajalisi turvameetmeid või eluaegset vanglakaristust, mille eesmärk on üksnes kaitsta ühiskonda alaealise õigusrikkuja eest ning ei anna neile mõistliku aja jooksul vabanemiseks erilist väljavaadet.⁵⁶ Seega on oluline, et alaealiste puhul on peamine rõhk pandud haridusele, et ennetada korduvkuritegevust. Ühelt poolt on uute kuritegude vältimise eesmärk tagasihoidlik, kuna see ei taotle rohkem, kui isiku seadusekuulekat ühiskonda integreerumist, kuid teiselt poolt ambitsioonikas, kuna see on seotud sotsiaalse

⁵² Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. CRC/C/15/Add.188. 09.10.2002. p. 59, 62(e). Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.188&Lang=en; Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Burkina Faso. CRC/C/15/Add.193. 09.10.2002. p. 60, 62(c, e). Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.193&Lang=en; General Comment No. 10, p 4.; CRC implementation handbook. Part 3. lk 604.

⁵³ CRC General Comment No. 10, p 85.

⁵⁴ United Kingdom. CRC/C/15/Add.188. p. 59, 62(e); Burkina Faso. CRC/C/15/Add.193, p. 62 (c, e).

⁵⁵ ERJOSSM commentary, lk 1.

⁵⁶ EIKo 16.12.1999, 24724/94, *T vs. Ühendkuningriik.*; EIKo 16.12.1999, 24888/94, *V vs. Ühendkuningriik*

integratsiooni mõistega ja seega suunatud edendama noorte isiklikku ja laiemat sotsiaalset arengut, et nad suudaksid võtta vastutust oma käitumise eest.⁵⁷

Mõistagi ei ole vanglas võimalik luua samasuguseid tingimusi kui väljaspool vanglat. EVR p 5 kohaselt peab elu vanglas olema võimalikult ligilähedane positiivsele ühiskonnaelule. EVR p 102.2 rõhutab, et vangistus on vabaduse kaotuse tõttu juba iseenesest karistus ning seepärast ei tohiks kinnipeetavatele kehtestatud režiim raskendada kannatusi, mida vabadusekaotus niigi kaasa toob. Sealhulgas peavad piirangud, mis kinnipeetavatele kohaldatakse, olema minimaalsed ja proportsionaalsed õiguspärase eesmärgi suhtes (EVR, p 3). Sellisele seisukohale on jõudnud ka EIK oma lahendis *Nazarenko vs. Ukraina*, kus on selgitatud, et riigil on kaalutlusruum igapäeva vanglaelu korraldamisel, kuid selle juures tuleb arvestada, et tarvitusele võetud meetmed ja piirangud oleksid proportsionaalsed saavutatava eesmärgis suhtes ennetada korratust ja kuritegude toimepanemist.⁵⁸ Seega võib piirangute seadmise aluseks olla eelkõige turvalisuse kaalutlused nagu kuritegude ennetamine ja korra tagamine, mis ilmselgelt paratamatult kaasnevad vangistusega.⁵⁹ EIK on rõhutanud, et oleks võimalik rääkida isiku EIÕK vastasest kohtlemisest, peavad kannatused ja alandus küündima ilmselgelt sügavamale, kui igapäevased ebameeldivused, mida seaduslik vanglakaristus paratamatult kaasa toob.⁶⁰ Seega on loomulik, et vanglakaristuse kandmisega kaasnevad teatud ebameeldivad piirangud ja emotsioonid, kuid samal ajal peab vangla tegema pingutusi selle nimel, et kinnipeetava õigusi ei piirata ülemäära kui see on vajalik vangla turvalisuse tagamiseks.

EVRA p 17 kohaselt võiks eelviidatud põhimõtteid kohaldada ka noortele täiskasvanutetele ning kohelda neid alaealiste õigusrikkujatega samaväärselt. Sellist seisukohta on väljendatud mitmes teiseski Euroopa Nõukogu soovitus⁶¹ ning see on põhjendatud, kuna sellisel viisil on võimalik pikendada noore täiskasvanuks saamise üleminekuperioodi. Seetõttu peaks noori

⁵⁷ ERJOSSM commentary, lk 1.

⁵⁸ EIKo 29.04.2003, 39483/98, *Nazarenko vs. Ukraina*.

⁵⁹ EIKo 28.07.2014, 16032/07, *Velev vs. Bulgaaria*.

⁶⁰ EIKo 26.10.2000, 30210/96, *Kudla vs Poola*.

⁶¹ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec (2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. 24.09.2003. p 11. Kättesaadav: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70063>; Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No.R (87)20 of the Committee of Ministers to member states on social reactions to juvenile delinquency. 17.09.1987. p 17. Kättesaadav: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622637&SecMode=1&DocId=694290&Usage=2>.

täiskasvanuid kui alla 21-eluaastaseid isikuid kohtlema alaealistega võrdväärselt, mis ühtlasi tagab neile sama soodsad sekkumismeetmed kui alaealistele.⁶² Sarnast seisukohta on väljendanud ka Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO).⁶³ Samas ei tähenda see seda, et noored täiskasvanud saavad automaatselt samasuguse kohtlemise osaliseks nagu alaealised. Näiteks ei pea täiskasvanud noored saama koheselt kergemaid karistusi, kui täiskasvanud, kes on üle 21 – eluaastat, kuid kui võimalik, tuleks neile kohaldada hariduslikke sanktsioone ja meetmeid. Tegemist on tõenditel põhineva poliitikaga, et julgustada seadusandjat laiendama alaealistele kohaldatavat õigust ka noortele täiskasvanutele. Täiskasvanute hariduse protsess ja sotsiaalsesse ellu integreerumine on pikaajalisem ning asjakohaste ja konstruktiivsete lahenduste leidmine seoses noorte täiskasvanute arenemise probleemidega on võimalik just alaealisi puudutavast seadusandlusest.⁶⁴

Vangistuse täideviimisel on tuleb lähtuda LÕK art 3 lg-st 1, mille kohaselt tuleks igat last puudutavas ettevõtmises riiklike või erasotsiaalhoolekandeametite, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt esikohale seada lapse huvid. Komitee on rõhutanud, et art 3 lg 1 näol on tegemist fundamentaalse artikliga, mida tuleb arvestada erinevate meetmete rakendamisel, kui tagatakse LÕK tunnustatud õiguste täitmist.⁶⁵ Selline kontseptsioon ei ole uudne, vaid ilmnis juba 1959. aastal laste õiguste kaitse deklaratsiooni teises printsiibis, kus sätestati, et lapsele tagatakse eriline kaitse ning sätestatakse seaduslike alustena võimalused ja vahendid, et areneda füüsiliselt, vaimselt, moraalselt, spirituaalselt ja sotsiaalselt tervislikul ja normaalselt viisil ning vabaduse ja väärikuse tingimustes.⁶⁶

Komitee üldkommentaari nr 5 kohaselt eeldab lapse parimate huvide põhimõtte valitsuse, parlamendi, haldusorganite ja kohtusüsteemi poolset aktiivset tegutsemist, et kaitsta laste õiguseid ja edendada nende ellujäämist, kasvamist ja heaolu. Lapse parimate huvide printsiip kohaldub kõikidele last puudutavatele tegevustele ning viidatud organid on kohustatud süsteemselt kohaldama laste parimate huvide printsiipi, et mõista kuidas nende otsused ja tegevused mõjutavad laste õiguseid ja huvisid.⁶⁷ See tähendab, et nii vanemate, ametnike kui

⁶² Recommendation Rec (2003)20, p 11.

⁶³ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („The Beijing Rules“). 29.11.1985. p 3.3. ja 17. Kättesaadav: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>

⁶⁴ ERJOSSM commentary, lk 6.

⁶⁵ CRC implementation handbook. Part 1. lk 36; CRC General Comment. No. 10, p 5.

⁶⁶ UN General Assembly. Declaration of the Rights of the Child. 20.11.1959. Kättesaadav: <http://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf>

⁶⁷ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts.4, 42 and 44, para. 6). CRC/GC/2003/5. 27.11.2003. p 12. Kättesaadav:

teiste isikute otsused, mis puudutavad laste eest hoolitsemist, nende tervist, haridust ja teisi olulisi teemasid, võtavad arvesse lapse parimate huvide printsiipi⁶⁸ ning fookusseerivad lapse individuaalseid vajadusi konkreetses olukorras.⁶⁹ Komitee on järjekindlalt rõhutanud, et art 3 lg 1 koos teiste üldiste LÕK sätestatud printsiipidega, peaks peegelduma nii kehtivas õiguses kui kõikides olulistest otsustes, mis on laste õiguste seisukohalt relevantsed. Samuti ootab Komitee, et liikmesriigid sätestaksid laste parimate huvide põhimõtte täielikult õigusaktidesse viisil, mis võimaldaks ka kohtus sellele tugineda.⁷⁰ Sealhulgas peavad igasugused tõlgendused, mis puudutavad laste parimaid huvisid, olema kooskõlas kogu LÕK mõttega ning riikidel ei ole võimalik tõlgendada nimetatud mõistet kultuurilisest aspektist lähtuvalt, ega kasutada oma tõlgendust, mis eitavad lastele LÕK-is garanteeritud õiguseid.⁷¹

Lapse parimate huvide põhimõte on määratletud ka EVRA p-s 5, mille kohaselt vangistuse eesmärkide ja meetmete juures tuleb arvestada alaealise parimaid huvisid ning need iga isiku ja juhtumi puhul eraldi kindlaks teha. See tähendab, et vangistuse täideviimisel tuleb arvestada alaealise vanuse, füüsilise ja vaimse heaoluga, arenguga, võimekusega ja teiste asjakohaste isikuomadustega. Tegemist on alaealiste õigussüsteemi juures traditsioonilise individualiseerimise põhimõttega, mis eeldab sotsiaaltöötajate, psühholoogide, psühhiaatrite ja teiste spetsialistide poolset korrapärast hindamist. Nagu eespool juba välja toodud, on meetmed, mis arvestavad lapse parimaid huvisid, suunatud sotsiaalse integratsiooni edendamisele.⁷²

1.3. Alaealiste vangistuse täideviimine Eesti õiguses

1.3.1. Vangistuse täideviimise eesmärk

Sarnaselt LÕK-ile ja EVR ja EVRA-le, on vangistusseadus⁷³ (edaspidi VangS) § 6 lg 1 kohaselt vangistuse täideviimise eesmärk kinnipeetava suunamine õiguskuulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine. Õiguskirjanduses on selgitatud, et vanglakaristuse täideviimise eesmärke eristatakse karistuse mõistmise eesmärkidest, milleks on kättemaks, süü heastamine ja

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fGC%2f2003%2f5&Lang=en.

⁶⁸ CRC General Comment. No. 7, p 13.

⁶⁹ CRC implementation handbook. Part 1. lk 39.

⁷⁰ CRC General Comment No. 5, p 36, 37.

⁷¹ CRC implementation handbook. Part 1. lk 38.

⁷² ERJOSSM commentary, lk 3.

⁷³ Vangistusseadus.- RT I 2000, 58,376, RT I, 23.03.2015, 141.

hirmutamise. Viidatud karistuse eesmärgid vangistuse täideviimisel enam rolli ei mängi vaid esile kerkib eelkõige eripreventiivne karistusteooria. See annab karistuse täideviimise eesmärkidele olulise aluse, sest karistuse liik ja määr määratakse sealhulgas vastavalt sellele, millist mõju karistus süüdimõistetule avaldab. Seega võib karistuse täideviimist vaadelda kui eripreventiivse eesmärgi teostamist⁷⁴ ning vanglaametnikud peavad olema orienteeritud eelkõige vangistuse täideviimise kesksele eesmärgile suunata kinnipeetav õiguskuulekale käitumisele.⁷⁵ VangS ei erista alaealist ja täiskasvanud kinnipeetavat, vaid sätestab noore kinnipeetava mõiste, kes on VangS § 77 kohaselt karistuse täitmise pööramise ajal noorem kui 21-aastane isik. See tähendab, et vangistuse täideviimisel koheldakse noori täiskasvanuid (18-21. a) võrdselt alaealiste kinnipeetavatega.⁷⁶ Sealhulgas ei eristata VangS kohaselt täiskasvanud ja noore kinnipeetava karistuse täideviimise eesmärke, vaid sarnaselt täiskasvanule loetakse noore kinnipeetava puhul põhieesmärgiks eelkõige tema õiguskuulekale teele suunamise, et ta oleks võimeline omal käel õiguskorda rikkumata toime tulema.⁷⁷ Tegemist on kinnipeetava resotsialiseerumisega sellisel määral, et ta ei paneks tulevikus toime enam uusi kuritegusi. Samas ei tähenda õiguskuulekale teele suunamine kinnipeetava ümberkasvatamist ega parandamist, vaid eelkõige resotsialiseerumist soodustavate tingimuste loomist ning teatud tingimustel sunnivahendite kohaldamist.⁷⁸ Läbi õiguskuulekale teele suunamise täidetakse eesmärk tagada ühiskonnas turvalisus (nii vanglasisene kui -väline julgeolek) ja laiem põhiseaduslik väärtus kui riigisisene rahu.⁷⁹ Vangituse täideviimise eesmärgi realiseerimine toimub iga kinnipeetava puhul individuaalse täitmiskava alusel (VangS § 16).⁸⁰

Kuivõrd VangS ei sätestata noortele teistsuguseid vangistuse eesmärke kui täiskasvanutele, on kohtupraktikas tunnustatud noorte kinnipeetavate karistusõiguslikku erikohtlemist, mis on ülekantav karistuse täideviimisele.⁸¹ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoha järgi on „alaealiste poolt toimepandud kuritegude korral on esmatähtsad just eripreventiivsed (kasvatuslikud) eesmärgid. Seejuures tuleb lähtuda eeldusest, et alaealise poolt toimepandud

⁷⁴ P, Pikamäe., J, Sootak. VangS § 6/1.1. - L, Madise., P, Pikamäe., P, Sootak (koost). Vangistusseadus kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2014.

⁷⁵ M. Walter. Strafvollzug. München: Boorberg. 2001. lk 68.; StVollzG-Calliess/Müller-Dietz: R-P.Calliess, H.Müller-Dietz. Strafvollzugsgesetz. 10. neubearb. Aufl. München: Beck, 2005. § 2 vnr 9.

⁷⁶ J, Sootak. §78/1. - VangS komm vlj.

⁷⁷ J, Sootak. §6/1.2. - VangS komm vlj.

⁷⁸ Samas, §6/2.

⁷⁹ RKÜKo 3-3-1-5-09, 07.12.2009

⁸⁰ J, Sootak. §6/4. - VangS komm vlj.

⁸¹ J, Sootak. §77/3. - VangS komm vlj.

kuritegu on episoodilist, juhuslikku laadi. Karistusõiguse ülesandeks on alaealise puhul just uue kuriteo toimepanemise ärahoidmine, tema sotsiaalne järelaitamine ning integratsioon; karistusõiguse vahendusel toimub nn pedagoogilise defitsiidi tasakaalustamine. Alaealise mõjutamise eesmärgiks on esmajoones seega kasvatamine, aga mitte karistamine. Karistuse mõistmisel tuleb seetõttu tähele panna, et see kujundaks alaealises arusaama ühiskondlike normide sidususest ka tema suhtes ning ei muutuks takistuseks tema ühiskondlikul integreerumisel.⁸² Riigikohus kasutab nimetatud lahendis alaealise mõistet, kuid selline põhimõte on ülekantav ka kuni 21-aastastele isikutele,⁸³ kuivõrd on sellises eas sarnaselt alaealistele tegemist veel isikutega, kelle suhtes on otstarbekam nende resotsialiseerimise eesmärgil kohaldada kasvatus – kui süükaristusõiguse põhimõtteid.⁸⁴ Erinevalt eripreventiivsest eesmärgist, kus lähtutakse üksnes isikust, tema sotsiaalsest keskkonnast ning soovist isikut mõjutada sellisel viisil, et ta hoiduks uute kuritegude toimepanemisest⁸⁵, keskenduvad süükaristusõiguse põhimõtted isiku teos väljenduvale süü suurusel, mille juures ei arvestata preventiivseid kaalutlusi.⁸⁶ Selline seisukoht tuleneb karistusseadustiku § 56 lg-st 1⁸⁷, mille kohaselt on karistamise aluseks isiku süü. Ühtlasi on noore kinnipeetava eripreventiivsest eesmärgist lähtumine kooskõlas rahvusvaheliste nõuetega, mille kohaselt tuleks täiskasvanud noorte puhul lähtuda vangistuse täideviimisel kasvatuslikest eesmärkidest ning kohaldada nende puhul samasuguseid põhimõtteid kui alaealistele.

1.3.2. Lapse heaolu põhimõtte järgimine vangistuse täideviimisel

Alaealiste vangistuse täideviimisel tuleb lähtuda Lastekaitseaduses⁸⁸ (edaspidi LasteKS) kui üldseaduses sätestatud põhimõtetest,⁸⁹ et tagada lapse õiguste ja heaolu igakülgne kaitse.⁹⁰ Sarnaselt LÕK artiklile 3, on olulisemaks LasteKS § 5 kohased lapse õiguste ja heaolu tagamise põhimõtted, mis on ühtlasi kajastatud peaesmärgina LasteKS §-s 1.⁹¹ Selle sisustamisel tuleb arvestada LasteKS §-s 4 sätestatud valdkonnaülese mõistega⁹², mille

⁸² RKKo 3-1-1-43-06, 14.06.2006.

⁸³ J, Sootak. §77/3. - VangS komm vlj.

⁸⁴ RKKo 3-1-1-76-07, 07.12.2007, p 11.; RKKo 3-1-1-77-11, 24.10.2011.

⁸⁵ J, Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007. lk 132.

⁸⁶ Samas, lk 120.

⁸⁷ Karistusseadustik¹. – RT I 2001, 61, 364, RT I 17.12.2015, 9.

⁸⁸ Lastekaitseadus.19.11.2014. – RT I, 06.12.2014, 1.

⁸⁹ Lastekaitseaduse 677 SE seletuskiri. lk 39. Kättesaadav:

<http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f3beec87-7eaf-4aad-afa0-aacbdde93a4c/Lastekaitseadus/>.

⁹⁰ Samas, lk 43.

⁹¹ Samas, lk 47.

⁹² Samas, lk 49.

kohaselt lapse heaolu on lapse arengut toetav seisund, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud. LasteKS seletuskirja kohaselt hõlmab „lapse heaolu“ mõiste endas kõike lapse igapäevaeluks tarvilikku ning lapse arenguks vajalikke abinõusid. Sellisteks aspektideks on peresuhted, turvalisus, arengut soodustav keskkond, kuid ka last toetavad avalikud teenused ning erinevad toetused. Oma rolli lapse heaolu kindlustamisel peavad täitma kõik ühiskonna liikmed ja institutsioonid.⁹³

LasteKS §-s 5 on sätestatud neli põhiprintsiipi, mille kohaselt on igal lapsel sünnipärane õigus elule, ellujäämisele ja arengule (p1), õigus võrdsele kohtlemisele ilma igasuguste diskrimineerimiseta (p2), kõigis lapsi puudutavates ettevõtmistes tuleb esikohale seada lapse huvid (p3) ning igal lapsel on õigus iseseisvaks seisukohavõtuks kõigis teda puudutavates küsimustes ja õigus väljendada oma vaateid (p4). Tegemist on LÕK-i põhialuste ja lapsesõbraliku ühiskonna loomise instrumenditega, millega arvestamisel on igal lapsel võimalik areneda terviklikult ning realiseerida oma potentsiaalseid võimeid.⁹⁴ See tähendab, et ka alaealistele kinnipeetava vangistuse täideviimisel tuleb järgida nimetatud põhimõtteid.

2. ALAEALISTE KINNIPEETAVATE REŽIIM VANGLAS

2.1. Mitmekülgse tegevusprogrammi pakkumise nõue ja sisu rahvusvahelistes nõuetes

EVR järgi tuleb kõikidele kinnipeetavatele pakkuda tasakaalustatud tegevusprogramme (p 25.1). Selline nõue on sätestatud ka EVRA p 50.1, mille kohaselt tuleb alaealistele, kes on kaotanud enda vabaduse, garanteerida erinevad mõtestatud tegevused ja sekkumisprogrammid (*interventions*), mis oleksid fikseeritud üldises individuaalplaanis ning suunatud vähem piiravale režiimile ning ühiskonda naasmise ettevalmistusele. EVRA p 76.1 kooskõlas p-ga 2, tuleb prioriteet anda eelkõige sellistele programmidele, mille eesmärgiks on alaealise personaalne ja sotsiaalsete oskuste areng, et vältida uute kuritegude toimepanemist.⁹⁵ Seetõttu peavad alaealistele pakutavad tegevused ja sekkumisprogrammid olema võimalikult

⁹³ Samas, lk 51.

⁹⁴ Lasteombudsmani koduleht. Lapse õigused ja kohustused. 11.07.2014. Kättesaadav:

<http://lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapse-oiigused-ja-kohustused>.

⁹⁵ ERJOSSM commentary, lk 26.

mitmekülgsed,⁹⁶ et arendada nende füüsilist ja vaimset tervist, eneselukupidamist ja vastutustunnet.⁹⁷ Ka ENMK on märkinud, et kõigile alaealistele kinni peetavatele tuleb tagada võimalus osaleda sellistes programmides, mis valmistavad alaealist ette ühiskonda naasmiseks.⁹⁸ Mitmekülgsel programmi koostamise olulisust on CPT nentunud ka mitmel viisil ning kontrollib viimase olemasolu pea igal korral, kui tegemist on alaealisi kinnipidava vanglaga.⁹⁹

Samas tuleb EVRA p 76.2 kohaselt arvestada nende juures alaealiste individuaalseid vajadusi kooskõlas nende vanuse, soo, sotsiaalse ja kultuurse taustaga, arengutasemega ja nende poolt sooritatud kuriteoga. Sealhulgas peavad sellised programmid olema kooskõlas tõestatud professionaalsete standarditega, mis baseeruvad teaduslikel uurimistöödel ja parimal praktikal. Alaealise individuaalsete omadustega arvestamisele viitab ka ENMK suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, mille kohaselt tuleb erilist tähelepanu pöörata iga konkreetse alaealise emotsionaalsetele ja füüsilistele vajadustele.¹⁰⁰ Selline lähenemine eeldab erinevate spetsialistide ja alaealise kinnipeetava perekonna omavahelist koostööd, mille tulemusel tehakse kindlaks, milline on konkreetse isiku sotsiaalne, psüühiline, hingeline, kognitiivne ja füüsiline seisund ning vajaminevad abinõud.¹⁰¹ Kinnipidamisasutusse saabuva lapse seisundi mitmekülgsel uurimise tähtsust on rõhutanud ka ENMK.¹⁰²

Pakutavad programmid on kinnipeetavate heaolu juures otsustava tähendusega,¹⁰³ kuna ei mängi põhilist rolli üksnes isiku rehabiliteerimisel ja resotsialiseerumisel, vaid need aitavad

⁹⁶ CPT's 2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991. Ref.: CPT/Inf (92) 3 [EN] - 13.04.1992. p 47. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm>; Report to the Czech Government on the visit to the Czech Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 1 to 10 April 2014. Strasbourg, 31.03.2015. lk 35, p 60, Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2015-18-inf-eng.pdf>; Report to the Government of Cyprus on the visit to Cyprus carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 23 September to 1 October 2013. Strasbourg, 09.12.2014. lk 33, p 67 Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/cyp/2014-31-inf-eng.pdf>

⁹⁷ ERJOSSM commentary, lk 17.

⁹⁸ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice. 17.11.2010, p 21 c. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM>.

⁹⁹ Council of Europe. Report to the Government of the Netherlands on the visit to the Caribbean part of the Kingdom of the Netherlands carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 12 to 22 May 2014. Strasbourg, 25.08.2015. lk 45, p 82. Kättesaadav:

<http://www.cpt.coe.int/documents/nld/2015-27-inf-eng.pdf>.

¹⁰⁰ Guidelines on child friendly justice, 17.10.2010. lk 8, p 21 c.

¹⁰¹ Õiguskantsleri kontrollkäik Viru Vanglasse ajavahemikul 15.09.2011-30.09.2011. lk 8. Kättesaadav: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla.pdf

¹⁰² Guidelines on child friendly justice 17.11.2010. lk 23. p 16, 17.

¹⁰³ CPT's 2nd General Report. 13.04.1992. p 47.

kaasa turvalisema keskkonna loomisele.¹⁰⁴ Arvestades asjaolu, et alaealiste ja noorte kinnipeetavate näol on üldjuhul tegemist isikutega, kes on juba eelnevalt olnud kriminaalkorras karistatud või viibinud kinnipidamisasutuses, põhineb peamine väljakutse nende abistamises, et üleminek vangla elust (koos toetustega) ühiskonna ellu oleks edukas.¹⁰⁵ Selliselt on võimalik kehtestada asutuse igapäevarutiin, mis aitaks parandada alaealiste võimekust hilisemaks reintegreerumiseks. Ühtlasi peegeldavad nimetatud eesmärgid humanistlikku lähenemist, et noort kurjategijat ei vaadata üksnes kui sekummistele allutatud subjekti, vaid kui isikut, kelle sisemist vastutustunnet tuleb stimuleerida läbi erinevate tegevuste.¹⁰⁶ Asutuse kui vangla kohustus ei ole üksnes pakkuda tegevusi ja sekkumisprogramme, vaid need peaksid olema ka selliselt koostatud, et alaealistel endal oleks huvi koostööd teha ja nendes tegevustes osaleda. Alaealiste aktiivne osavõtt on oluline eeldus selleks, et öelda, et pakutud tegevused on olnud edukad.¹⁰⁷

EVRA p 77 järgi peaks alaealistele mõeldud vangla režiim olema suunatud hariduse omandamisele, personaalsele ja sotsiaalsele arengule, kutseõppele, rehabilitatsioonile ja vabanemise ettevalmistamisele. Haridust tuleks vabadusekaotusliku institutsiooni kontekstis mõista laiemalt ning selle eesmärk peaks olema arendada alaealiste isiksust ja tema sotsiaalseid oskusi, et võimaldada neil elada seaduskuulekat ja sotsiaalselt vastutusrikast elu. See hõlmab igasuguses vormis toetust, samuti normide ja väärtuste õppimist, selgitamist ja nõustamist, mis on olulised nii elamiseks asutuses sees kui pärast vabanemist. Sealhulgas peaks selline õppimine põhinema alaealise julgustamisel arendama oma prosotsiaalseid väärtusi ja käitumist ning võtma vastutust ebaadekvaatse käitumise eest. Distsiplinaarsed meetmed peaksid olema kasutusel üksnes kui viimane abinõu.¹⁰⁸ Samas täpsustab EVRA p 77, et vanglas pakutavad tegevused võivad sisaldada koolis käimist, kutseõpet, tööteraapiat, kodanikuõpetust, vihajuhtimist, individuaal ja grupiteraapiat ja mitmeid teisi tegevusi.¹⁰⁹ Nimetatud tegevuste

¹⁰⁴ Council of Europe. Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 20 February 2015. Strasbourg, 12.11.2015. lk 25. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/bgr/2015-36-inf-eng.pdf>.

¹⁰⁵ Council of Europe. Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 13 February 2014. Strasbourg, 17.09.2014. lk 32, p 46. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/dnk/2014-25-inf-eng.pdf>.

¹⁰⁶ ERJOSSM commentary, lk 17.

¹⁰⁷ Samas, lk 17.

¹⁰⁸ ERJOSSM commentary, lk 17.

¹⁰⁹ Samuti sõltuvusravi, sotsiaalsete oskuste ja kompetentsuse õpet, kehalist kasvatust ja sporti, kolmanda astme õpet või täiendkoolitust (*tertiary or further education*), võlaregulatsioon (*dept regulation*), taastavad programmid ja kuriteo heastamine (*programmes of restorative justice and making reparation for the offence*), loomingulised

väljatoomine on kasulik eelkõige seetõttu, et need tuleks võtta aluseks alaealisele plaani koostamisel vastavalt EVRA p-le 79, 50.1 ja 62.6 (c).¹¹⁰ EVRA p 50.3 kohaselt tuleks erinevate tegevuste ning vanglas valitseva režiimi korraldamise juures anda kaasarääkimise võimalus ka alaealistele endale. Selline lähenemine on väga oluline, et alaealised tunneksid end olulistesse küsimustesse ja otsustesse kaasatud, mis puudutab nende praegust ja tulevast arengut.¹¹¹

EVRA p 80.1 järgi peaks vanglas valitsev režiim võimaldama alaealistel veeta nii palju aega väljaspool oma kambreid kui on vajalik adekvaatsel tasemel sotsiaalseks suhtlemiseks. Eelistatavalt peaks see olema vähemalt 8 tundi päevas. Viidatud soovitus on kooskõlas EVR p-ga 25, mille kohaselt tuleb kinnipeetavatel võimaldada veeta nii palju aega väljaspool kambrit, kui võimalik, et nad saaksid igapäevaselt kogeda adekvaatsel tasemel vastastikust suhtlemist teiste kinnipeetavatega. Kuivõrd EVR erinevalt EVRA-st konkreetset aega ei sätesta, peaksid CPT seisukoha järgi tegevused katma terve normaalse tööpäeva¹¹² ning mõistlik aeg veeta oma päev väljaspool kambrit ning sisustada see meelepäraste tegevustega on 8 tundi või enam¹¹³ kuni varaõhtuni välja.¹¹⁴ Samuti peab vangla alaealistele pakkuma mõtestatud tegevusi nädalavahetustel ja puhkuste ajal (EVRA p 80.2). Vastuvõetamatu oleks, kui kinnipeetav peab terve oma päeva veetma lukustatud kambrites,¹¹⁵ kuna mõtestatud tegevuse puudumine on kahjulik igale kinnipeetavale. CPT hinnangul on see eriti kahjulik alaealiste puhul, kellel tulenevalt oma eest esineb pidev vajadus sihipärase ja füüsilise tegevuse järele.¹¹⁶ Seetõttu on eriti oluline alaealistele kinnipeetavatele koostada täiemahuline programm, mis hõlmab erinevaid tegevusi nagu hariduse omandamine (üld- ja kutseharidus), sportimine, meelelahutuslikult vaba aja veetmine ja teisi otstarbekaid tegevusi. Erilist rõhku tuleks panna just füüsilisele tegevusele.¹¹⁷

vaba aja tegevused, tegevused väljaspool vanglat, mis toimuvad kogukonnas, päevane lahkumine või teised lahkumise vormid ja ettevalmistused vabanemiseks ja järelravi (*aftercare*).

¹¹⁰ ERJOSSM commentary, lk 26.

¹¹¹ ERJOSSM commentary, lk 17.

¹¹² EPR commentary, lk 12.

¹¹³ CPT's 2nd General Report. 13.04.1992. p 47.; CPT Report on the visit to the Caribbean part of the Kingdom of Netherlands. 25.08.2015. lk 44, p 80.

¹¹⁴ Council of Europe. Report to the Austrian Government on the visit to Austria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 22 September to 1 October 2014. Strasbourg, 06.11.2015. lk 39, p 76. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/aut/2015-34-inf-eng.pdf>.

¹¹⁵ EPR commentary, lk 12.

¹¹⁶ CPT standardid – üldaruannete põhilised osatekstit. 2006. lk 65. p 31.

¹¹⁷ Samas, p 31.; CPT Report on the visit to the Caribbean part of the Kingdom of Netherlands. 25.08.2015. lk 24.

Näiteks peab CPT ilmselgelt ebapiisavaks, kui alaealised osalevad kaks tundi nädalas puusepatöö õpitoas, saavad külastada jõusaali tund aega kaks korda nädalas, osalevad igal nädalal õppetöös kaks tundi ning ülejäänud aja veedavad oma osakonnas otseselt ilma eesmärgistatud tegevuseta.¹¹⁸ Selline kava moodustab nädala peale 6 tundi sisulist tegevust, mis CPT soovitude järgi peaks hõlmama ainuüksi ühte päeva. CPT on nentunud, et programmi puudulikkust ning nende kambritesse paigutamist terveks nädalaks ei saa õigustada ka see, et alaealised kinnipeetavad on vanglasse alles suubunud ning nad peavad vangla oludega kohanema. On vastuvõetamatu, kui nende saabumisel pakutakse neile väljas treenimise võimalust kaks korda päevas pool tundi ning ülejäänud aja veedavad nad oma aega mitte midagi tehes.¹¹⁹

Tervlikli programmi loomise eest on kiidusõnad välja teeninud Austria noortevangla, kus noortel oli võimalus osaleda neljateistkümnes hariduslikus töötoas (*workshop*). Tegevuste hulka kuulus näiteks küpsetamine, juuksuriameti omandamine, puusepatöö, elektroonika, metallitöö, automehaanika. Lisaks oli võimalik tegeleda hooldustöödega, omandada haridust keskkoolis ja läbida spetsiaalseid kursuseid nagu arvutitund, saksa keel välisriigi kodanikele ja käsitöö (keraamika ja õmblemine). Sellele lisaks olid alaealised kinnipeetavad sagedasti hõivatud mitmete spordialadega (jalgpall, korvpall, võrkpall, sulgpall ja kergejõustik) ning vaba aja sisustamisega (sealhulgas grupitegevused).¹²⁰

Teises Austria vanglas oli noorte kinnipeetavate vanglaelu korraldamiseks koostanud konkreetse juhise, mis sätestas miinimumnõuded tegevustele, mida tuleb sellistele kinnipeetavatele pakkuda. Nimetatud juhise täpsustab, et reeglina alaealistele ette nähtud režiim peab olema pingevaba ning igale alaealisele peab olema koostatud vangistuse täideviimise kava (*treatment plan*). Samuti on paika pandud, et alaealistele peab pakkuma arvutikursuseid ja tegevusi, mis parendavad nende sotsiaalseid oskusi nagu söögitegemine, hügieen, tervislik toitumine jne ning vähemalt üks kord nädalas peab alaealistele kinnipeetavatele pakkuma

¹¹⁸ Council of Europe. Report to the Government of the United Kingdom on the visit to Gibraltar carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 17 November 2014. Strasbourg, 19.11.2015. lk 22, p 36. Kättesaadav:

<http://www.cpt.coe.int/documents/gbr/2015-40-inf-eng.pdf>.

¹¹⁹ Samas, lk 22, p 36.

¹²⁰ Council of Europe. Report to the Austrian Government on the visit to Austria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 15 to 25 February 2009. Strasbourg, 11.03.2010. lk 37. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/aut/2010-05-inf-eng.pdf>.

järeelvalvega vaba aja tegevusi, mis on pedagoogilise iseloomuga ning viima nad koos saatjaga grupi väljasõitudele.¹²¹

2.2. Alaealiste vanglarežiim Eesti õiguses

VangS § 80 kohaselt toimub noore kinnipeetava vangistuse täideviimine üldise vangistuse täideviimise korra järgi, arvestades 3. peatükis sätestatud erisusi. Vanglarežiimi seisukohalt sätestavad nimetatud erisused alla 18 – aastasele isikule kooliskäimise kohustuse ning vastavalt noore kinnipeetava soovile ja sobivusele tema edasiõppimise võimaluse (VangS § 84 lg 1). Sealhulgas on VangS §-s 83 reguleeritud noore kinnipeetava töötamise erisused, mille kohaselt kohaldatakse alla 18 – aastastele kõiki töökaitseadusest tulenevaid alaealise töötamise erisusi, sealhulgas erisusi tööaja kohta. Teiste vanglarežiimi puudutavate aspektide puhul korraldatakse noorte igapäevaelu sarnaselt täiskasvanud kinnipeetavatele. Samas ei taga autori hinnangul selline lähenemine Riigikohtu kriminaalkolleegiumi¹²² ja rahvusvaheliselt tunnustatud seisukohta, mille kohaselt tuleb noori kinnipeetavaid kohelda sellisel viisil, mis tagab nende kasvatamise. VangS-ga ei ole pandud vanglale kohustust lähtuda alaealiste kohtlemisel kasvatuslikest eesmärkidest. Ühtlasi ei ole VangS toodud LasteKS sätestatud põhimõtteid, mille kohaselt tuleb iga alaealist puudutavas aspektis arvestada nende heaoluga. Samas tasub selles küsimuses eeskujtu võtta Tšehhi vangistuseseadusest, kus on sarnase põhimõttena eraldi rõhutatud, et alla 18-aastaste isikute vangistuse täideviimine peab põhinema nende harimisel ja ette valmistamisel tulevaseks ametialaks.¹²³ Kohustuse sätestamisega, mille kohaselt tuleks vanglalt lähtuda noorte kohtlemisel kasvatuslikest aspektidest, rõhutaks seadusandja selliste meetodite arvestamist vangistuse täideviimisel, mis oleks ühtlasi konkreetseks teenäitajaks vanglaametnikele, kes noorte kinnipeetavatega igapäevaselt kokku puutuvad. Ühtlasi järgitaks sellega Komitee poolt 2003. aastal Eestile antud soovitusi, mille kohaselt tuleks kõik LÕK sätestatud põhimõtted (st art 2,3,6,12) sätestada kõikides asjakohastes last puudutavates õigusaktides.¹²⁴

¹²¹ Report on the visit to Austria, 06.11.2015. lk 38.

¹²² RKKo 3-1-1-43-06, 14.06.2006.

¹²³ The Imprisonment Act. Act NO.169/1999 SB of June 30 1999.

Kättesaadav: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5779>

¹²⁴ Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Estonia. CRC/C/15/Add.196. 17.03.2003. p 22. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.196&Lang=en.

Vangla sisekorraeskiri (edaspidi VsKE)¹²⁵ § 10 lg 1 kohaselt toimuvad kinnipeetavate igapäevased tegevused vastavalt päevakavale. Samas ei ole VVK¹²⁶ kohaselt võimalik kindlaks teha, millises osakonnas asetsevad alaealised ning milline päevakava neile kohaldub. VsKE § 8 lg 1 kohaselt ei ole kinnipeetav, välja arvatud avavanglas või avavanglaosakonnas viibiv kinnipeetav, kohustatud viibima kambris, kui ta on hõivatud taasühiskonnastava tegevusega. Väljaspool kambrit oma osakonna piires võib kinnipeetav liikuda kodukorras selleks sätestatud vabal ajal ning oma osakonnas liikumiseks ettenähtud vaba aega peab olema vähemalt neli tundi. Samas tuleks autori hinnangul vanglal jälgida, et nende igapäevane kambriväline tegevus oleks vastavalt rahvusvahelistele nõuetele ja CPT praktikale vähemalt 8 tundi. VsKE § 8 lg 1¹ järgi võib taasühiskonnastava tegevusega hõivatud kinnipeetaval oma osakonnas liikumiseks ettenähtud vaba aega olla vähem kui neli tundi päevas. Ka sellisel juhul tuleks autori hinnangul jälgida, et alaealisel kinnipeetaval on vähemalt 8 tundi võimalik väljaspool kambrit viibida, et tagada neile rahvusvaheliste nõuetega kooskõlas olev mitmekülgse tegevusprogrammi läbi viimine.

2.3. Individuaalse kava olulisus vangistuse täideviimisel

EVRA p 62.6 (c) kohaselt tuleb pärast alaealise vanglasse vastuvõtmist, nii pea kui võimalik, koostada alaealisele vanglas kohalduvate hariduslike ja õppeprogrammide üldine plaan, mis oleks kooskõlas tema individuaalsete omadustega. Sellise kohustuse sätestab ka EVRA p 79.1 ja 50.1. Samuti on alaealise individuaalsete vajadustega arvestav plaan kooskõlas EVRA p-ga 5¹²⁷ ja LÕK art 3 sätestatud lapse parimate huvide põhimõttega. Tegemist on plaaniga, mis täpsustab EVRA p 76.2 ja 77 nimetatud alaealisele kohaldatavaid ja režiimikohaseid tegevusi (EVRA p 79.1).¹²⁸ EVRA p 79.2 järgi on plaani eesmärk võimaldada alaealistel kinnipidamise algusest kasutada oma aega parimal viisil ja arendada nende oskuseid ning teadmisi, mis aitavad lõimuda ühiskonda. Õiguslikult võimalikel ja põhjendatud juhtudel¹²⁹, peab selline kava olema orienteeritud alaealise ennetähtaegsele vabastamisele ning andma asjakohaste

¹²⁵ Vangla sisekorraeskiri. – RTL 2000, 134, 2139, RT I, 05.05.2015, 7.

¹²⁶ Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013.

¹²⁷ EVRA p 5: The imposition and implementation of sanctions or measures shall be based on the best interests of the juvenile offenders, limited by the gravity of the offences committed (principle of proportionality) and take account of their age, physical and mental well-being, development, capacities and personal circumstances (principle of individualisation) as ascertained when necessary by psychological, psychiatric or social inquiry reports.

¹²⁸ ERJOSSM commentary, lk 22.

¹²⁹ Samas, lk 22.

vabastamisjärete meetmete kohta teavet (EVRA p 79.3 kooskõlas p 49.2, 101.1 ja 101.2).¹³⁰ Selline põhimõte on koosõlas ka EVRA p-ga 10, mille kohaselt alaealise vabaduse kaotamine peaks kohalduma üksnes võimalikult lühikeseks ajaks.¹³¹ Empiirilised uurimused näitavad, et retsidiivsus on väiksem, kui hästi rakendatud hariduslikud programmid on kombineeritud süstemaatilise ennetähtaegse vabanemise poliitikaga.¹³² Seetõttu on ennetähtaegse vabanemise eelis siduda vanglas läbiviidud tegevusi süstemaatiliselt ka alaealisele pakutava järelhooldusega.¹³³ Samuti on viidatud plaani koostamine oluline, et juhendada vanglat erinevate programmide läbiviimisel. Tavapäraselt peaks see olema koostatud nelja nädala jooksul, kuid kui isegi juhtub, et nimetatud plaan ei ole täielikult välja arendatud, peaksid hariduslikud tegevused (näiteks koolis käimine) toimuma siiski koheselt, et mitte kaotada väärtuslikku aega. Samas sellise plaani koostamise kohustus puudub, kui alaealine veedab vanglas väga lühikese aja.¹³⁴ Täpsustatud ei ole, mida väga lühikeseks ajaks peetakse, kuid autori hinnangu saab seda pidada eespool nimetatud üheks kuuks, kuidvõrd eeldatakse, et individuaalse plaani koostamine võib maksimaalselt aega võtta üks kuu ning vastasel juhul ei ole mõttekas individuaalplaani koostada.

Alaealisele koostatud plaani järgselt on alaealisel legitiimne ootus, et talle tagatakse vangla poolt üldises plaanis fikseeritud programmid ja tegevused. Kava muutmine on õigustatud üksnes siis, kui selleks esinevad olulised põhjused. Selliseks põhjuseks võib olla näiteks uued tõendid selle kohta, millisel moel on alaealisi kinnipeetavaid kõige õigem resotsialiseerida. Samas on oluline, et nimetatud plaani vaadatakse kui programmide planeerimise ja rakendamise dünaamilist instrumenti, kus arvestatakse alaealise individuaalseid arenguprotsesse.¹³⁵ Kooskõlas EVRA p-ga 62.6 (d), on kava koostamise ja alaealisele kohaldatavate turvalisuse meetmete otsustamise juures heaks tavaks arvestada ka alaealise enda vaadetega. Üksnes need programmid, milleks alaealine kinnipeetav annab oma osalemise nõusoleku, on tõenäoliselt edukad. Samuti tulenevalt EVRA p 14 ja 79.4, on võimaluse korral soovitatav saada vanematelt või eeskostjalt nõusolek, kui see on alaealise huvidega kooskõlas. Eriti oluline on see koolis käimise ja kutseõppe meetmete korral.¹³⁶

¹³⁰ Samas, lk 22.

¹³¹ Samas, lk 28

¹³² Samas, lk 22.

¹³³ Samas, lk 22.

¹³⁴ Samas, lk 22.

¹³⁵ Samas, lk 28.

¹³⁶ ERJOSSM commentary, lk 22.

Alaealisele individuaalse plaani koostamise vajadust vangistuse täideviimisel on rõhutanud mitmel korral ka CPT. Oma 2015. aasta raportist välja toodud seisukoha järgi tuleks igale alaealisele nende vastuvõtmisel koostada individualiseeritud plaan, kus täpsustatakse vangistuse täideviimise eesmärgid, ajavahemik ning viisid, mille kaudu paika pandud eesmärgid saavutatakse. Koostatud plaan on oluliseks abivahendiks, et arendada vanglas veedetud aja jooksul alaealise oskusi ja teadmisi ning aidata tal seeläbi naasta taas ühiskonda.¹³⁷ Samuti on CPT rõhutanud, et vangla režiimi juurde kuuluvad mitmekülgsed tegevused on individuaalse plaani üks osa, mis tagab kinnipeetava heaolu ning ettevalmistuse vanglast vabanemiseks.¹³⁸ Sõltumata vangistuse pikkusest, koostatakse Hollandis igale alaealisele kinnipeetavale individuaalne täitmiskava (*sentence plan*), mis baseerub nende vanglasse vastuvõtmise protsessi käigus toimunud vestlustel ning esimese nelja kuni kuue nädala jooksul toimunud vaatlustel. Lisaks sellele korraldab alaealiste osakonna juht iganädalasi kokusaamisi osakonna ametnikega, psühholoogiga, sotsiaaltöötajaga ja meditsiinitöötajaga, et arutada iga alaealise kinnipeetava üle.¹³⁹ Laialdaselt on levinud praktika, et individuaalne kava, mis on aluseks vangistuse täideviimisel, koostatakse kõikidele kinnipeetavatele, sõltumata nende vangistuse pikkusest. Sarnaselt Hollandile, koostatakse Tšehhi vanglates vangistuse eesmärkide saavutamiseks kõikidele kinnipeetavatele rehabilitatsiooni programm (k.a alaealistele kinnipeetavatele) (*rehabilitation program*), v.a kui nad kannavad vangistust, mis ei ületa kolme kuud (art 40 lg 4).¹⁴⁰ Nimetatud programmi vaadatakse üle iga 6 kuu tagant multidistsiplinaarse kolleegiumi poolt¹⁴¹. Samuti on Tšehhis ette nähtud, et 3 kuud enne kinnipeetava vabastamist, tuleb luua tingimused tema iseseisvaks eluks kooskõlas rehabilitatsiooni programmiga (art 41 lg 4).¹⁴² Sealhulgas on igale kinnipeetavale individuaalse kava koostamise praktika välja kujunenud Taani vanglates¹⁴³ ja Slovakkias, mida CPT peab positiivseteks näideteks.¹⁴⁴ Tähelepanuväärne on see, et mis puudutab alaealise ettevalmistamise vormi ja sisu tulevaseks tegevusalaks, on Tšehhi vanglatele pandud kohustus

¹³⁷ Report on the visit to Gibraltar. 19.11.2015. lk 22, p 36.

¹³⁸ CPT Report on the visit to the Caribbean part of the Kingdom of Netherlands. 25.08.2015. lk 44, p 80.

¹³⁹ Samas, lk 24, p 33.

¹⁴⁰ The Imprisonment Act. Act NO.169/1999.

¹⁴¹ Report on the visit to the Czech Republic. 31.03.2015. lk 33.

¹⁴² The Imprisonment Act. Act NO.169/1999.

¹⁴³ Response of the Danish Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Denmark from 4 to 13 February 2014. Strasbourg, 3.03.2015. lk 30. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/dnk/2015-16-inf-eng.pdf>.

¹⁴⁴ Council of Europe. Report to the Government of the Slovak Republic on the visit to the Slovak Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 24 September to 3 October 2013. Strasbourg, 25.11.2014. lk 34. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/svk/2014-29-inf-eng.pdf>.

alati selles küsimuses konsulteerida seadusliku esindajaga, kui just ei juhtu, et alaealise side on oma esindajatega vangistuse jooksul katkenud. Nimetatud kohustus tähendab, et vangla peab lähedalt suhtlema vanematega või teiste seaduslike esindajatega (art 6 lg 6).¹⁴⁵ Selline lähenemine on autori hinnangul tänuväärne, kuna arvestab EVRA soovitusi ning võimaldab olla vanematel teadlik, milline on nende lapse vangistuse täideviimise protsess.

2.4. Alaealistele koostatav täitmiskava Eesti õiguses

Kinnipeetava vangistuse täideviimise aluseks on peamiselt kinnipeetavale koostatav individuaalne täitmiskava, mis VangS § 16 lg 1 järgi koostatakse kinnipeetavale, kelle poolt realselt ärakandmisele kuuluva vangistuse tähtaeg ületab ühte aastat. Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhendi (edaspidi juhend) § 1 lg 1 järgi on täitmiskava (edaspidi ITK) kinnipeetava karistuse ja karistusjärgse kinnipidamise täideviimise programm, milles esitatakse kinnipeetava kriminogeensete riskide vähendamise abinõud ning nende rakendamise ajagraafik.¹⁴⁶ Sellisteks abinõudeks võib VangS § 16 lg 1 kohaselt olla kinnipeetava üldhariduse või kutsehariduse või tööalase enesetäiendamise eesmärgiga täienduskoolituse andmise vajadus, talle kohalduvad soodustused ning muud säärased andmed. Juhendi § 1 lg 2 kohaselt on ITK eesmärk suunata kinnipeetavat õiguskuulekale käitumisele läbi kriminogeensete riskite maandamise, toetada kinnipeetava arengut haridustaseme ja teiste oskuste täiendamise kaudu ning suunata iseseisvaks toimetulekuks vabaduses. Seega on ITK oluline osa konkreetse kinnipeetava vangistuse täideviimise eesmärkide personaliseerimisel, määratledes kinnipeetava ja vanglapersonali suhtlemise ulatuse karistuse täideviimise protsessis.¹⁴⁷

Kuivõrd koostatakse ITK kinnipeetavatele üksnes siis, kui vangistuse tähtaeg ületab ühte aastat, tekib küsimus, kuidas ja mille alusel saavutatakse vangistuse eesmärgid siis, kui ITK koostatud ei ole. Ühtlasi ei ole Riigikohtu seisukoha järgi kinnipeetaval enamasti võimalik konkreetseid abinõusid nõuda (nt hariduse omandamine), kui tema ITK-s ei ole märgatavad meetmete kohta (nt üldkeskhariduse omandamise jätkamine). Kinnipeetavale konkreetsete abinõude võimaldamine (nt hariduse omandamise võimalus) on vangla diskretsiooniotsus.¹⁴⁸

¹⁴⁵ The Imprisonment Act. Act NO.169/1999.

¹⁴⁶ Justiitsministri 14.05.2008 määrus nr 21 „Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend“. RTL 2008, 43, 586, RT I, 07.01.2014, 7.

¹⁴⁷ P, Pikamäe. §16/4.1. - VangS komm vlj.

¹⁴⁸ RKHKo 3-3-1-31-12, 03.10.2012, p 12.

Kirjanduses on olnud seisukohal, et „oma õiguslikult olemuselt ei ole täitmiskava haldusakt, vaid üksiku kinnipeetava vangistuse täideviimist planeeriv programmiline dokument. Sellest tulenevalt ei tohi ühelgi täitmiskava sättel olla vahetut mõju kinnipeetava õigustele ja kohustustele.,¹⁴⁹ Samas kui kinnipeetavale ITK koostatakse, tekib tal subjektiivne õigus ITK märgitud abinõude täideviimisele, mis tähendab, et vangla on ITK realiseerimisega seotud.¹⁵⁰ ITK koostamiseks vajalikku ühe aasta vangistuse nõuet on põhjendatud sellega, et ITK koostamist isikule, kellele on määratud alla ühe aastane vangistus, ei peeta mõistlikuks tulenevalt sellele kuuluvast ajast ja ressursist. Samuti ollakse seisukohal, et ITK-d ei jõua isiku suhtes küllaldaselt realiseerida, kui tema vangistuse pikkus on alla ühe aasta.¹⁵¹ VangS ei sätesta alaealiste kinnipeetavate puhul erisusi, mistõttu koostatakse ka alaealistele kinnipeetavatele ITK lähtuvalt nende vangistuse kestvusest. Samas ei ole autori hinnangul selline lähenemine kooskõlas rahvusvaheliste soovitude ja lapse parimate huvide põhimõttega ning autori arvates peaks kaaluma ITK koostamist iga alaealise kinnipeetava puhul. Korduvalt on rõhutatud, et täitmiskava tuleb koostada igale alaealisele kinnipeetavale ning selle aluseks ei tohiks olla üksnes talle määratud vangistuse pikkus (v.a väga lühikese vangistuse puhul). Liiatigi on täitmiskava koostamine ülioluline just alaealiste kinnipeetavate puhul, kelle vangistuse täideviimise protsesses peaks olema täpselt organiseeritud ja struktureeritud, et mitte kaotada aega nende rehabiliteerimisel. Riigikohtu halduskollegium on selgitanud, et „täitmiskava kinnitades seob vangla end selles kirjeldatud täideviimisprogrammiga ja üldjuhul jääb programm kehtima ka kinnipeetava ümberpaigutamisel teise vanglasse.“¹⁵² Seega oleks alaealisel kinnipeetaval lähtuvalt ITK-st õiguslik garantii, et kõik täitmiskavas kinnitatud abinõud võetakse nõuetekohaselt tarvitusele ning tal on subjektiivne õigus neid nõuda.

Samuti viiakse kinnipeetava kohtlemisuuring, millega selgitatakse välja kinnipeetava isiksusomadused ja elukulg ning mis on ühtlasi aluseks vangistuse edukaks täideviimiseks ja tema kohtlemiseks vabanemise järgselt ühiskonda naasmisel, läbi üksnes täitmiskava koostamisel.¹⁵³ VangS § 14 lg 3 kohaselt paigutatakse kinnipeetav vastuvõtuosakonda, kus selgitatakse välja tema eluloolised andmed, määratletakse tema sotsiaalpsühholoogiline prognoos ja muud andmed, mis on vajalikud kinnipeetava individuaalse täitmiskava

¹⁴⁹ P, Pikamäe. §16/4.2. - VangS komm vlj.

¹⁵⁰ Samas, §16/4.2.

¹⁵¹ Vangistusseaduse ja kriminaalmenetlus seadustiku muutmise seadus 964 SE I. lk 20. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/54516844-4f3f-3dc0-9589-34665dab00c7/Vangistusseaduse%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus/>

¹⁵² RKHKo 3-3-1-31-12, p 15.

¹⁵³ P, Pikamäe. §14/6.1. - VangS komm vlj.

koostamiseks vastavalt VangS § 16. Selliselt määratakse vastuvõtuosakonda alates 01.02.2007 jõustunud muudatuste järgi kõik kinnipeatavad, sõltumata sellest, kas talle täitmiskava koostatakse või mitte. Vangistusseaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise eelnõu seletuskirja järgi on oluline vastuvõtuosakonda paigutada ka need kinnipeatavad, kellele täitmiskava ei koostata, et teha kindlaks nende konkreetsele osakonda paigutamine kinnipeatava julgeoleku aspektist lähtuvalt.¹⁵⁴ Selline lähenemine viitab sellele, et vastuvõtuosakonna tegevuses on prioriteediks pandud tavapärase piirav vangistus.¹⁵⁵ Ühtlasi on kohtlemisuuringule õigus üksnes nendel kinnipeatavatel, kellele on mõistetud vähemalt ühe aastane vangistus. Teiste kinnipeatavate puhul ei peeta kohtlemisuuringu teostamist otstarbekaks tulenevalt nende karistusaja lühidusest.¹⁵⁶ Kohtlemisuuringule kaasatakse spetsialistid, kes koostavad kinnipeatava kohta riskihindamise¹⁵⁷, mille tulemused on IndTäitmK § 3 kohaselt aluseks individuaalse täitmiskava koostamisel. Seega viitab eespool väljatoodu, et alla ühe aastast vangistust kandvate alaealiste kinnipeatavate puhul ei viida läbi kohtlemisuuringut. Samas ei ole sellise lähenemise korral võimalik igakülgset hinnata, millised on alaealise rehabiliteerimiseks ja resotsialiseerumiseks vajalikud abinõud, mis ühtlasi võib piirata vangistuse täideviimise eesmärkide saavutamist.

2.4.1. Alaealise kinnipeatava vaba aja veetmise võimalused rahvusvahelistes nõuetes

LÕK art 31 lg 1 kohaselt tunnustavad osalisriigid lapse õigust puhkusele ja vabale ajale, mida ta saab kasutada mängimiseks ja meelelahutuslikuks tegevuseks vastavalt oma eale ning vabale osavõtule kultuuri – ja kunstielus. Osalisriigid peavad austama ja arendama lapse õigust osaleda täiel määral kultuuri – ja kunstielus ning edendama asjakohaseid ja võrdseid võimalusi kultuuri -, kunsti -, meelelahutus – ja vaba aja tegevusteks (art 31 lg 2). Laste huvitegevus võib sarnaneda täiskasvanute ajaveetmisvormidele, milleks on näiteks sportimine, mängud ja filmid. Komitee on soovitanud, et lastele peab organiseerima kultuurseid pärast kooli (*after-school*) tegevusi, nagu joonistamine, skulptuur, tantsimine ja muusika.¹⁵⁸ Selliste tegevuste

¹⁵⁴ Vangistusseaduse muutmise seadus 964 SE I. lk 20.

¹⁵⁵ G.Kaiser, H.-J. Kerner, H.Schoch. Strafvollzug. Eine Einführung in die Grundlagen. 4. Aufl. Heidelberg: C.F.Müller, 1991, lk 318.

¹⁵⁶ P, Pikamäe. §16/6.2. - VangS komm vlj.

¹⁵⁷ Samas, §16/6.2.

¹⁵⁸ Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: The Kingdom of the Netherlands (Netherlands Antilles). CRC/C/15/Add 186. 13.06.2002. p. 55. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.186&Lang=en.

organiseerimisel tuleks kaasata lapsi, et planeerida rohkem loomingulisemaid ja stimuleerivaid kultuuritegevusi.¹⁵⁹

Nimetatud õiguse teostamisel on väljendatud muret, et teatud liiki lapsed vajavad siinkohal rohkem tähelepanu ja ressursse, et täita nende LÕK artiklis 31 sätestatud õigust.¹⁶⁰ Vaestest peredest pärit ning puudega laste kõrval on sellisteks erikohtlemist vajavate lastena nimetatud kinnipidamisasutustes viibivaid lapsi.¹⁶¹ EVRA p 77 kohaselt kuuluvad vangla režiimitegevuste alla teiste seas loomingulised vaba aja tegevused ja hobid. Selle erilist tähtsust on rõhutanud ENMK soovitus haridusest vanglas (edaspidi soovitus nr (89) 12) p-s 12, mille kohaselt tuleb suurt tähelepanu pöörata loomingulistele ja kultuursetele tegevustele, kuna just selline tegevust võimaldab kinnipeetavatel ennast arendada ja väljendada. Sealhulgas peab EVRA p 81 kohaselt kõikidel alaealistel kinnipeetavatel olema lubatud regulaarselt vähemalt kaks tundi päevas treenida, millest üks tund peaks olema vabas õhus, kui ilm seda lubab. Nimetatud treenimise mõiste sisaldab, kuid ei ole limiteeritud üksnes sportimistegevustega.¹⁶² Korralikult organiseeritud tegevused füüsilise vormi edendamiseks ning küllaldased sportimis- ja vaba aja veetmise vormid on lahutamatud osad vangla režiimist (EVR p 27.3) ning annavad ideaalse võimaluse kaasata kinnipeetavaid vangla igapäevaellu ning arendada nende sotsiaalseid ja isikutevahelisi suhteid.¹⁶³ Sporditegevus peaks olema üks osa laiemast tegevusprogrammist¹⁶⁴, kuid ei tohiks olla kohustuslik¹⁶⁵ vaid kujutama endast pigem ühte vaba aja veetmise võimalust (EVR p 27.6). Sportimise olulist rõhutab ka soovitus nr (89) 12 p 11, mille kohaselt peaks soodustama kehalist kasvatust ja sportimisega tegelemist.

Võrreldes EVR p-ga 27.1¹⁶⁶, laiendab EVRA p 81 alaealistele treeningtundide mahtu, kuna alaelised vajavad rohkem sportimise ja teisi väliseid vaba aja tegevuste võimalusi kui täiskasvanud. Erilist rõhku on pandud just vabas õhus sportimisele, mille olulisust on CPT rõhutanud ka oma standardites. Selle kohaselt on laialdaselt omaks võetud nõue, et

¹⁵⁹ Unicef. Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child. Part 2 of 3. lk 473.

Kättesaadav:

http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_2_of_3.pdf.

¹⁶⁰ Samas, lk 474.

¹⁶¹ Samas, lk 476.

¹⁶² ERJOSSM commentary, lk 28.

¹⁶³ EPR commentary, lk 13.

¹⁶⁴ CPT's 2nd General Report. 13.04.1992. p 48.

¹⁶⁵ EPR commentary, lk 13.

¹⁶⁶ EVR rule 27.1: Every prisoner shall be provided with the opportunity of at least one hour of exercise every day in the open air, if the weather permits.

kinnipeetavad peavad saama vähemalt üks tund vabas õhus tegutseda ning eranditult tuleb selline võimalus anda kõigile kinnipeetavatele (ka neile, kellele rakendatakse üksikvangistust).¹⁶⁷ EVR ja EVRA sätestatud üks tund igapäevast välist füüsilist tegevust on CPT seisukoha järgi miinimum, mis kinnipeetavatele peab olema tagatud, kui nad ei oma just töökohta, mis eeldab olulist füüsilist pingutust.¹⁶⁸ Samas on autor seisukohal, et rahvusvaheliste nõuete tõlgenduse kohaselt tuleb kinnipeetava värskes õhus viibimist ja vabas õhus sportimist käsitleda eraldi. See tähendab, et värskes õhus viibimisele ja sportimisele peab olema ette nähtud eraldi ajad.

Mõistagi eeldab sportimine vanglalt asjakohaste ja piisavate seadmete ning vahendite soetamist nii väli – kui sisetreeninguteks (EVR p 27.4).¹⁶⁹ Oluline on, et rajatised spordi tegemiseks on võimalikult avarad ja võimaldavad kinnipeetavatel halva ilma eest varjuda.¹⁷⁰ Samas kui ilm on sportimiseks halb, tuleb neile selle asemel lasta treenida siseruumides. Samuti on oluline, et vangla tagab alaealistele adekvaatsed riided, mis võimaldab neil treenida ka halbade ilmade korral.¹⁷¹ Lisaks sportimisele, kui ühele vaba aja veetmise vormile, tuleb kinnipeetavatele tagada mängud, kultuuri-, hobi- ja teised vabaajategevused ning kui võimalik, peaksid nad saama neid ise korraldada (EVR p 27.6).

2.4.2. Alaealise kinnipeetava vaba aja võimalused Eesti õiguses

VangS ei ole sätestatud kinnipeetava vaba aja veetmise võimalusi, kuid VangS § 105 lg 2¹ p 4 järgi sätestatakse need vangla kodukorras. VVK¹⁷² p 18 pealkirja kohaselt on nimetatud sättes reguleeritud kinnipeetava sportimise, huvitegevuse, raamatukogu kasutamise ning muud vaba aja veetmise võimalused. Lähema vaatluse korral selgub, et viidatud sättes ei ole reguleeritud muid vaba aja veetmise võimalusi, vaid üksnes sportimine, huvitegevus ja raamatukogu kasutamine. Iseenesest saab autori meelest viidatud tegevusi liigitada vaba aja hulka, kuna nendest osavõtmine põhineb vabal tahtel ning kinnipeetav võib nende tegevuste asemel tegeleda ka millegi muuga, et enda vaba aega sisustada.

¹⁶⁷ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). CPT standards. „Substantive“ sections of the CPT’s General Reports. CPT/Inf/E (2002)1 – Rev.2015. p 48. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>.

¹⁶⁸ EPR commentary, lk 13.

¹⁶⁹ EPR commentary, lk 13.

¹⁷⁰ CPT standardid – üldaruannete põhilised osatekstitid. 2006. p 48.

¹⁷¹ ERJOSSM commentary, lk 28.

¹⁷² Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013.

2.4.2.1. Sportimine

VangS § 55 lg 1 kohaselt tagatakse kinnipeetavale võimalus kehakultuuriga tegelemiseks. Sportimine on kinnitatud vangla päevakavas, kus on ette nähtud eraldi aeg kultuuri – ja spordiüritusteks (VsKE § 10 lg 1). Kehakultuuriga tegelemine on kinnipeetava üks subjektiivseid õigusi, mida tuleb VangS mõttes mõista eelkõige kui sportlikku tegevust. Sportimise eesmärgiks on isiku üldfüüsilise seisundi parandamine ja tervise arendamine, kuid selle kõrval mängib see olulist rolli ka kinnipeetavate omavaheliste suhete edendamisel ning nende sotsiaalsuse arendamisel.¹⁷³ Kehakultuuriga tegelemine võib sisalduda ühe osana kinnipeetavale määratud sotsiaalprogrammist.¹⁷⁴ Samas on Riigikohtu halduskolleegium oma 07.04.2010 lahendis tõdenud, et olenemata oma subjektiivsest õigusest kehakultuuriga tegeleda, „puudub kinnipeetaval subjektiivne õigus nõuda kehakultuuriga tegelemise võimaldamist konkreetsel väljakutel või ruumides“.¹⁷⁵ Samuti ei ole kinnipeetaval õigust nõuda konkreetsete spordivahendite muretsemist või tegelemist talle meelepärase spordialaga. See tähendab, et vanglal omab üldiselt kohustust võimaldada kinnipeetavatel kehakultuuriga tegeleda ning ta omab iseseisvat otsustusõigust, milliseid spordialasi ja kui suures ulatuses neid pakkuda.¹⁷⁶ Kehakultuuriga tegelemist võib piirata üksnes täiendava julgeolekumeetmena VangS § 69 lg 1 p 3 kohaselt.¹⁷⁷

Lahendis 3-3-1-5-10 on Riigikohus samuti selgitanud, et „vanglas peab kehakultuuriga tegelemise võimalus olema võimalikult lähedane "Euroopa Vanglareeglistikus" sätestatule. Vanglal on kohustus selgitada ja tõendada, miks ei ole võimalik "Euroopa Vanglareeglistikus" seatud eesmärkide järgimine. /../ Kuigi CPT aruannetes esitatakse üksnes mittesiduvaid ettepanekuid (piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsiooni art 10 lg 1), lisavad need kaalu "Euroopa Vanglareeglistikus" sätestatule.“¹⁷⁸ Riigikohtu halduskolleegium on ka teisel korral asunud sellisele seisukohale, kus selgitas, et VangS § 55 lg 1 sisustamisel tuleb arvesse võtta „Euroopa Vanglareeglistiku“ sportimisele kohalduvaid punkte. Samuti peab vangla VangS § 55 lg 1 järgimiseks looma kinnipeetavale vastavalt oma vahendite ulatusesele sportimistingimused, arvestades seejuures

¹⁷³ J, Sootak. §55/1.1, 1.2. - VangS komm vlj.

¹⁷⁴ Samas, §55/1.1.- VangS komm vlj.

¹⁷⁵ RKHKo 3-3-1-5-10, 07.04.2010, p 19.

¹⁷⁶ TrtRngK 3-10-695; 3-09-816. – viidatud J. Sootak. §55/1.2. – VangS komm vlj.

¹⁷⁷ J, Sootak. §55/1.3. – VangS komm vlj.

¹⁷⁸ RKHKo 3-3-1-5-10, p 19.

„Euroopa Vanglareeglistikus“ sätestatud tingimusi. Sealhulgas tuleb vanglal selliste tingimuste loomise kohelda kõiki võrdselt, kui ebavõrdselt kohtlemiseks ei esine mõjuvat põhjust.¹⁷⁹ Seega tuleb alaealistele kinnipeetavatele kehakultuuri võimaluste pakkumisel pidama silmas EVR ja EVRA sätestatud tingimusi.

Sportimise võimalusi Viru Vanglas täpsustab VVK.¹⁸⁰ VVK seletuskirja kohaselt tuleb eristada osakonnas ja spordirajatistes treenimist. Osakonnas sportimine tähendab eelkõige aeroobseid tegevusi (nt kõndimine, erinevad harjutused lihasrühmadele jne) ning spordirajatistes võimaldatakse mängida võistkondlikke sportmänge (nt võrk – ja korvpalli jms).¹⁸¹ Seletuskiri ei selgita, kas osakonnas sportimine kujutab endas kinnipeetava enda kambris treenimist või on selleks ette nähtud eraldi treeningkohad. Samuti ei tooda välja, milliseid spordirajatise või kui suures ulatuses on kinnipeetavatel võimalik neid kasutada, sealhulgas kas spordirajatise on võimalik kasutada ka kinnipeetaval eraldi, kui võistkondlikeks mängudeks piisavalt suurt gruppi ei moodustu. VVK kohaselt on spordirajatise lubatud kasutada S1-R6 ja V1 osakondade kinnipeetavad vastavalt graafikule, mis on olemas nende osakondade teadetetahvil.¹⁸² Samas selgitab VVK seletuskiri, et osakonnas ja spordirajatistel võivad päevakava järgi treenida S1 kuni S18 ja E1 osakonna kinnipeetavad¹⁸³, kuid kui vaadata VVK lisa 1¹⁸⁴ välja toodud päevakavasid, ei eksisteeri sellise osakonna päevakava nagu S18 või E1. Seega esineb kodukorra ja kodukorra seletuskirja omavaheline vastuolu. Spordirajatiste graafikut koostades võetakse arvesse eelkõige nende kinnipeetavate vajadusi, kes on hõivatud kasuliku tegevusega, kuna nendepoolne spordirajatiste kasutussagedus on suurem kui teistel.¹⁸⁵ Selle, milliseid spordirajatise kinnipeetavad parasjagu kasutada saavad, valib vanglateenistuse ametnik vahetult enne graafikus paika pandud aega.¹⁸⁶

Viru vangla kodukorra kohaselt ei ole võimalik sõnaselgelt tuvastada millises osakonnas asuvad alaealised. Selline võimalus puudub ka Viru Vangla kolmanda üksuse põhimääruse¹⁸⁷

¹⁷⁹ RKHKo 3-3-1-95-09, 05.02.2009, p 9.

¹⁸⁰ Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013.

¹⁸¹ Viru Vangla kodukorra seletuskiri. Jõhvi 2013. Kättesaadav:

http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumentid/8.1_viru_vangla_kodukorra_seletuskiri_muudetud_18.12.2015_kk_1-1-166.pdf

¹⁸² Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013. p 18.1.2.

¹⁸³ Viru Vangla kodukorra seletuskiri. p. 18.1.2.

¹⁸⁴ Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013. lk 32.

¹⁸⁵ Viru vangla kodukorra seletuskiri. Jõhvi 2013. p 18.1.2.

¹⁸⁶ Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013. p 18.1.4.

¹⁸⁷ Viru Vangla kolmanda üksuse põhimäärus. 28.01.2015. Kättesaadav:

järgi, kuivõrd määruse § 4 kohaselt on kolmanda üksuse üheks põhiülesandeks teostada järelevalvet alaealiste vahistatute ning alaealiste ja noorte süüdimõistetute üle ning viia täide nende vangistus.¹⁸⁸ Alaealiste paiknevus on tuvastatav aga õiguskantsleri 2014. aasta Viru Vangla külaskäigu kokkuvõttest, mille kohaselt asuvad nad enamasti S17 ja S18 eluosakonnas.¹⁸⁹ Autori hinnangul ei saa siiski viimati nimetatud kirjeldusest lähtuda, kuna VVK lisas 1¹⁹⁰ järgi selliseid osakondi Viru Vanglas ei ole. Samas on alaealiste sporditegemise võimalused välja toodud CPT raportis, mis kajastab 2012. aasta visiiti Eesti Vabariiki.¹⁹¹ Nimetatud dokumendis on öeldud, et „lisaks igapäevasele ühetunnisele vabaõhutegevuste hoovis viibimisele, oli alaealistel ja noortel õigusrikkujatel võimalus kasutada spordisaali - kus nad said meeskonnaspordiga tegeleda – ning neil lubati mitu tundi päevas kambuste avatuse ajal kasutada oma koridori üldruumi, kus olid lauamängud, televiisor ja jõusaaliseadmed.“¹⁹² Viimati nimetatud asjaolu nentis ka valitsus oma vastuses CPT teabenõudele, kus selgitati üksikasjalikult alaealistele ja noortele kinnipeetavatele võimaldatavaid programme, haridus – ning tegevusvõimalusi, sealhulgas kui mitu tundi nädalas on igaüks neisse kaasatud.¹⁹³ Vastuses toodi välja, et vaba aja veetmisena arvestatakse trenimist multitrenažööril, mille kasutamist võimaldatakse kõikidele kinnipeetavatele kambriuste lahtioleku ajal vastavalt kinnipeetava soovile.¹⁹⁴ Lisaks on selgitatud, et võimalik on osaleda breiktantsuringis ning suvel toimival korvpalliturniiril, kust võtab osa 10 kinnipeetavat.¹⁹⁵

Kuivõrd CPT tõi enda aruandes välja, et alaealistel on võimalik kasutada meeskonnaspordiga tegelemiseks spordisaali, ei lange see kokku valitsuse poolt antud üksikasjalike selgitustega. Nagu eespool välja toodud, toimub meeskondlik spordimäng üksnes suvel, milleks on korvpalliturniir ning breiktantsutreeningut huvi puuduse tõttu 2012. aastal ei toimunud. Teisi spordilikke tegevusi, mis toimuvad spordisaalis, valitsus välja ei toonud. Täiendavalt on

http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumendid/13_viru_vangla_kolmanda_üksuse_pohimäärus.pdf.

¹⁸⁸ Viru Vangla kolmanda üksuse põhimäärus.

¹⁸⁹ Õiguskantsleri kontrollkäik Viru Vanglasse ajavahemikul 19.11.2014-21.11.2014. lk 14. Kättesaadav: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla_1.pdf.

¹⁹⁰ Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013. lk 32.

¹⁹¹ Euroopa Nõukogu. Raport Eesti Valitsusele Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) Eesti külastuse kohta, mis toimub 30.mai kuni 6. juuni 2012. Vastu võetud 9.11.2012. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-01-inf-est.pdf>.

¹⁹² Samas, lk 30.

¹⁹³ Eesti Valitsuse vastus Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) raportile Eesti külastuse kohta, mis toimus 30.mai kuni 6. juuni 2012. 06.2012. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-02-inf-est.pdf>.

¹⁹⁴ Samas, lk 27.

¹⁹⁵ Samas, lk 27.

alaealistel võimalik seoses motivatsiooniprogrammiga kasutada üks kord kahe nädala jooksul spordirajatisi, kuid üksnes tingimusel, kui nad sellisele võimalusele kvalifitseeruvad.¹⁹⁶ Nimetatud asjaoludest võib teha järeldusel, et juhul, kui alaealine motivatsiooniprogrammi tingimustele ei vasta, on neil võimalik spordisaali kasutada ainult suvel ning enamus aega on neil lubatud treenida üksnes osakonnas asetseval trenaažööril. Tuvastada ei ole võimalik, millised on võimalused korvpalliturniiril osaleda või spordisaalis treenida siis, kui osalema ei ole nõus vajalikul arvul kinnipeetavaid. Arvestades asjaolu, et sportimise näol on tegemist vaba aja tegevusega, ei saa osalemine olla kohustuslik. Autori hinnangul ei täida Viru Vangla rahvusvahelistest nõutest tulenevaid minimaalseid tingimusi sportimisvõimaluste loomisel. Sealhulgas kahtleb autor, kas eespool kirjeldatud korraldus järgib LÕK art 3 ja LasteKS § 5 sätestatud laste parimate huvide ja heaolu põhimõtet. Arvestades asjaolu, et vanglateenistuse kodulehe järgi viibib Viru Vanglas viibib 23 alaealist kinni peetavat (sisaldab ka vahistatute arvu, kuid kinnipeetavate täpne arv ei ole tuvastatav)¹⁹⁷, ei ole ühe trenaažööri pakkumine proportsionaalne sellise hulga alaealistele. Kuivõrd EVRA p 81 kohaselt tuleks alaealistele kinnipeetavatele võimaldada kaks tundi päevas treenida, ei ole ühe trenaažööri näol ilmselgelt võimalik kõikide alaealiste treeningvajadusi rahuldada. Sealhulgas ei ole selliselt täidetud EVR p 27.4, mille kohaselt peab vangla tagama piisavate ja asjakohaste seadmete olemasolu. Õiguskantsleri 2008. aasta kontrollkäigu kohaselt on väheste treeningvõimaluste olemasolu üle kaevelnud ka enamik alaealisi kinnipeetavaid.¹⁹⁸ Kokkuvõttes selgub, et „spordiga saavad alaealised kinnipeetavad tegeleda enamasti kehalise kasvatus tunni raames. Ühtegi eraldi spordiringi loodud ei ole ja spordisaali kasutamise võimalust vabal ajal samuti ei ole.“¹⁹⁹

Lisaks ei loo autori hinnangul üldkoridor, kus lisaks trenaažöörile asetsevad ka teised ajaveetmise võimalused, sellist treeningkeskkonda, mis motiveeriks alaealisi tegelema piisaval määral kehakultuuriga. Samas tuleks autori meelest panna sportimisele suuremat rõhku, kuna spordi näol on tegemist tegevusega, mis maandab stressi, peletab halbu mõtteid ja parandab isiku üldfüüsilist ja tervislikku seisundit. Riigikohtu halduskollegium on pidanud üheks ebasobivaks treeningtingimuseks seda, kui kinnipeetav peab treenima 10 m² suuruses rahvastatud päevaruumis, kus ta ei saa sellest tulenevalt piisaval määral vabalt hingata.²⁰⁰

¹⁹⁶ Samas, lk 27.

¹⁹⁷ Vanglateenistuse koduleht. Seisuga 01.05.2016. Kättesaadav: <http://www.vangla.ee/et/uudised-ja-aryud/vangide-ja-kriminaalhooldusaluste-aryv>.

¹⁹⁸ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008. Kättesaadav: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla_0.pdf

¹⁹⁹ Samas, lk 16.

²⁰⁰ RKHKo 3-3-1-95-08, 05.02.2009, p 10.

Samuti tuleks autori hinnangul võimaldada spordirajatisi kasutada vähemalt paar korda nädalas, et luua vaheldust igapäevasele trenadžööri kasutamisele. Sportimisvõimaluste laiendamist on soovitanud ka õiguskantsler oma 2008. aasta kontrollkäigul Viru Vanglasse. Õiguskantsler on põhjendanud, et „spordiga tegelemise võimaluste avardamine võib mõningal määral kaasa aidata ka kinnipeetavate omavahelise füüsilise vägivalla vähendamisele, pakkudes alaealistele kinnipeetavatele alternatiivse viisi tekkinud pingete maandamiseks ja energia kulutamiseks“.²⁰¹

2.4.2.2. Värskes õhus viibimine

Kinnipeetava üldfüüsilise seisundi tagamisel on olulisel kohal värskes õhus viibimine, mida peetakse üheks tervise hoidmise ja arendamise viisiks.²⁰² VangS § 55 lg 2 kohaselt võimaldatakse kinnipeetavale jalutuskäik värskes õhus vähemalt üks tund päevas. Kartserisse paigutatud kinnipeetaval ei ole õigus liikuda vangla territooriumil VangS § 8 ja 10 sätestatud korras, kuid tema soovil võimaldatakse tal vähemalt üks tund päevas viibida vabas õhus (VangS § 65¹ lg 3). Kirjanduses on selgitatud, et „see toimub jalutuskäikude vormis jalutusboksis või jalutushoovis.“²⁰³ Seega ei ole VangS § 55 lg 2 kohaselt ette nähtud, et vanglal tuleb nimetatud tunni aja jooksul võimaldada kinnipeetaval treenida. Selline seisukoht on tuletatav sealhulgas VVK p-st 4.4, mille kohaselt tuleb jalutuskäigule minnes riietuda vastavalt hooajale ning kui kinnipeetav nimetatud nõuet ei järgi, on vanglaametnikul õigus keelata kinnipeetava jalutuskäigule minekut. Sama punkti kohaselt „jalutuskäigule on lubatud kaasa võtta ainult käekell, kaelaskantav religisoonne ese, abielusõrmus ja taskurätt. Ettenähtud suitsetamise ajal võib kaasa võtta sigaretid.“²⁰⁴ Viidatud punktist ei nähtu, et kinnipeetavatel oleks lubatud jalutuskäigule minna treeningriietega või need kaasa võtta, vaid riietumise aluseks on eelkõige ilmastikuolud. Samuti ei ole kinnipeetaval võimalik kaasa võtta treenimise vahendeid. Kodukorra seletuskirja järgi on lubatud esemete hulk piiratud, et takistada kinnipeetavate omavahelist esemete vahetamist.²⁰⁵ Autori hinnangul ei arvesta VangS ja selline vanglakorraldus EVR ja EVRA ette nähtud soovitusi, mille kohaselt alaealistel kinnipeetavatel peab olema võimalus vähemalt üks tund päevas vabas õhus treenida. Iseenesest on mõõnatud, et selline värskes õhus viibimine ei pea hõlmama üksnes sportlikke tegevusi ning nimetatud

²⁰¹ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik 02.12.-03.12.2008. lk 16.

²⁰² J, Sootak. §55/2.- VangS komm vlj.

²⁰³ Samas, §55/2.

²⁰⁴ Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013. p 4.4.

²⁰⁵ Viru Vangla kodukorra seletuskiri. Jõhvi 2013. p 4.4.

vajaduse võib rahuldada ka lihtsalt ringi jalutades²⁰⁶, kuid autori arvates, tuleb vanglala luua vähemalt sellised tingimused, et nad saaksid treenimise soovi korral seda võimalust kasutada. Tuginedes isiklikule kogemusele, on kinnipeetavatele jalutamiseks ette nähtud umbes 15m² kivipõranda ja – seintega rõhuva olemisega ruum, kus asetseb istumiseks üks pink ning treenimine ei ole sellistes tingimustes mõistlikult võimalik. Selliselt ei ole täidetud ka teine ette nähtud nõue, mille kohaselt tuleb vanglala tagada piisavate seadmete ja vahendite olemasolu välistreeninguteks (EVR p 27.4). Õiguskantsler on oma 2014. aasta Viru Vangla kontrollkäigu puhul viidanud, et alaealisi kinnipeetavaid koheldes tuleb arvestada LasteKS tulenevate põhimõtetega.²⁰⁷ LasteKS §-st 5 on igal lapsel sünnipärane õigus elule ja ellujäämisele, tervise arendamisele ja heaolule. See tähendab, et tagada LasteKS sätestatud põhimõtte alaealised arened, on vajalik igale alaealisele luua vastavad võimalused ja tingimused vaba aja veetmiseks, sh värskes õhus viibimiseks ja vabas õhus treenimiseks.²⁰⁸ Õiguskantsler on selgitanud, et „laps on LKS § 2 järgi alla 18-aastane isik. Seega on nimetatud seaduses sätestatud õigused ka kõikidel alla 18-aastastel kinni peetavatel isikutel vangistusseaduses sätestatud erisustega. Loomulikult ei ole vangla tingimustes võimalik lapsele tagada samaväärseid tingimusi eakohaseks ja meelepäraseks vaba aja veetmiseks kui vabaduses, kuid ka vanglas on vaja luua võimalikult head tingimused laste arengu soodustamiseks ja toetamiseks.“²⁰⁹ Ühtlasi on vabaõhutegevuste hoovide muudatusi soovitanud CPT oma raportis Eesti valitsusele, kus märkis, et „komitee soovib varustada kõik Viru Vangla vabaõhutegevuste hoovid puhkamisvõimaluste ja varjualustega. Samuti kutsub komitee Eesti valitsust üles vabaõhutegevuste hoovide planeeringut üle vaatama. Täpsemalt peaksid need olema piisavalt suured, et kõik vangid saaksid seal füüsilisi pingutusi teha ning võimalusel peaksid need asuma maapinnatasandil.“²¹⁰ Seega tuleks autori hinnangul luua alaealistele kinnipeetavatele vastavad välised treeningtingimused, et soodustada nende arengut. Kuivõrd ei ole võimalik luua selliseid tingimusi jalutusboksidesse – või hoovi, tuleks vanglala teha pingutusi selle nimel, et alaealised kinnipeetavad saaksid väliseid treeningvajadusi igapäevaselt rahuldada muul moel, nt välisel spordirajatisel.

Positiivne näitena võib välja tuua Albaania, kes CPT raporti kohaselt võttis 2014. aastal vastu muudatuse, mis võimaldab alaealistel kinnipeetavatel ühe tunni asemel veeta värskes õhus

²⁰⁶ ERJOSSM commentary, lk 28.

²⁰⁷ Õiguskantsleri kontrollkäik Viru Vanglasse ajavahemikul 19.11.2014-21.11.2014. lk 15.

²⁰⁸ Samas, lk 15.

²⁰⁹ Samas, lk 15.

²¹⁰ CPT raport Eesti valitsusele. 9.11.2012. p 61, 62.

vähemalt kolm tundi. Lisaks sellele oli noortel igapäevane juurdepääs avarale hoovile väljas, mis võimaldas neil mängida jalgpalli.²¹¹

2.4.2.3. Huvitegevus

VVK p 18.3.1 kohaselt võimaldatakse kinnipeetavale tegeleda huvitegevusega.²¹² VVK seletuskirja järgi on „huvitegevuse sisu huvist lähtuv juhendatud tegevus, et omandada teadmisi ja oskusi. Huvihariduse kaudu arenevad tähtsad isiksuseomadused, nagu töökus, sihikindlus, saavutusvajadus ning vastutus- ja kohusetunne.“²¹³ Samuti VVK p 18.3.1. kohaselt „huvitegevuse võimaldamise eesmärk vanglas on luua kinnipeetavale pärast vabanemist eeldused ühiskonnas hästi toime tulla.“²¹⁴ VVK p 18.3.4 järgi võetakse noorte kinnipeetavate sportimise ja huvitegevust korraldades arvesse nende eakohasust.²¹⁵ Huvitegevuse mõiste on sätestatud ka PGS § 40 lg-s 1²¹⁶, mille kohaselt on huvitegevus kooli õppekava läbimist toetav või muu õppekavaväline tegevus. Huvitegevuses kasutatakse erinevaid õppevorme ja –meetodeid, sealhulgas ringid ja stuudiod. Samas ei ole VVK kohaselt võimalik tuvastada, mida hõlmab huvitegevus sisuliselt ning milliseid tegevusi pakutakse noortele kinnipeetavatele võrreldes täiskasvanutega. Lähtudes õiguskantsleri 2008. aasta külastuse kokkuvõttest Viru Vanglasse, võimaldati noortel kinnipeetavatel tegeleda huvitegevusega ehk osaleda muusika-, tantsu- või kunstiringis. Vene keelsed noored saavad osa võtta arvutiringist ning nimetatud ringi avamist planeeriti ka eesti keelt kõnelevatele kinnipeetavatele. Samuti ilmnis kontrollimisel, et „kõikidel kinni peetavatel isikutel on võimalus individuaalvestluse käigus anda huvijuhile ülevaade sellest, millised on tema soovid huvitegevusega tegelemiseks vanglas, täpsustades sealjuures enda oskused ja taseme soovitud huvialal.“ Huvitegevust korraldatakse sellel ajal, kui noor kinnipeetav ei ole hõivatud hariduse omandamisega (üldharidus, kutseharidus) või mõne muu rehabilitatsiooniprogrammiga.²¹⁷ Huvitegevuse võimalused on välja toodud ka valitsuse vastuses CPT teabenõudele. Nimetatud dokumendi

²¹¹ Council of Europe. Report to the Albanian Government on the visit to Albania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 14 February 2014. Strasbourg, 03.03 2016. p 62, lk 31. Kättesaadav:

<http://www.cpt.coe.int/documents/alb/2016-06-inf-eng.pdf>

²¹² Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013.

²¹³ Viru vangla kodukorra seletuskiri. Jõhvi 2013. p 18.3.1.

²¹⁴ Viru Vangla kodukord. Jõhvi 2013.

²¹⁵ Samas.

²¹⁶ Põhikooli – ja gümnaasiumiseadus. –RT I 2010, 41, 240, RT I, 31.12.2015, 15.

²¹⁷ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008. lk 16.

kohaselt pakub Viru Vangla alaealistele huvitegevuseks kunstiringi 1,5 tundi nädalas, muusikaringi 1,5 h nädalas ja breiktantsuringi võimalust 1,5 h nädalas. Lisaks on alaealistel seoses motivatsiooniprogrammiga võimalik osaleda üks kord nädalas toiduvalmistamiskursustel või raamatukogutundides, kui nad vastavad kvalifitseerimise nõutele. Samas 2012. aastal muusikaringi ja breiktantsuringi huvi puuduse tõttu ei toimunud, mis tähendab, et sisuliselt oli alaealistel võimalik osaleda üksnes kunstiringis.²¹⁸ Erinevalt õiguskantsleri 2008. aasta külastusest Viru Vanglasse²¹⁹, ei nähtu 2013. aasta valitsuse vastusest CPT teabenõudele, et vene või eesti keelt kõnelevatele isikutele võimaldatakse osaleda arvutiringis.²²⁰ Samas on õiguskantsler rõhutanud, et „alaealiste kinnipeetavate puhul on sisuliselt tegemist lastega, kes ei ole oma arengutaseme poolest veel võrreldavad täiskasvanutega ja vajavad seetõttu arenemiseks täiskasvanute abi ja tuge. Eakohase huvitegevuse võimaldamine on lapse seisukohalt väga oluline.“²²¹ Autori hinnangul ei võeta alaealistele kinnipeetavale huvitegevuse pakkumisel piisaval määral arvesse rahvusvahelisi soovitusi ja LÕK art 31 sätestatud nõuet. Kolme huvitegevusringi pakkumine ei ole piisav, võttes arvesse, et kahe ringi puhul puudub alaealistel kinnipeetavatel huvi. Vanglal tuleb sellisel juhul luua sellised huvitegevusringid, mis motiveeriks alaealisi aktiivselt osa võtma, et sisustada nende aeg meelepäraste tegevustega. Autor soovib siinkohal arvestada teiste riikide praktikat. Näiteks pakutakse Slovakkias lisaks erinevatele sporditegevustele hobiringe nagu aiandus, käsitöö, kirjanduse õpe ning kaplan poolt korraldatud tegevused.²²² Sealhulgas on autori hinnangul asjakohane lähtuda läbiviidud uuringutest. 2005. aastal viis Maaelu Arengu Instituut läbi rakendusliku kompleksuuringu huvialahariduse ja huvitegevuse kohta, mille tulemusel toodi väljas noortele endale kõige rohkem huvipakkuvad tegevused.²²³ Nimetatud uuringu kohaselt pakub noortele kõige enam huvi näiteks alernatiivmuusika, näitlemine, teater, kokandus, tehnikaringid, arvutiõpe, fotograafia, graffiti joonistamine, laulmine (s.h. ansamblid), käsitöö, sport (s.h. ekstreemsport), tehnikaringid jne.²²⁴ Seega on noortele huvipakkuvate tegevuste ring lai ning Viru Vanglal tasuks kaaluda olemasolevate tegevuste kõrvale luua täiendavaid tegevusi. Samas on nimekirjas välja toodud ka kunst, breiktants ja muusika, kuivõrd on need Viru Vanglas olemas.

²¹⁸ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 27.

²¹⁹ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008.

²²⁰ Eesti valitsuse vastus CPT raportile.06.2013. lk 27.

²²¹ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008. lk 16.

²²² CPT report on the visit to the Slovak Republic. 25.11.2014. p 66, lk 34.

²²³ Maaelu Arengu Instituut. Huvialaharidus ja huvitegevus. Rakenduslik kompleksuuring. 2005, lk 3. Kättesaadav: <file:///C:/Users/Eliko/Downloads/4083.pdf>.

²²⁴ Samas, lk 10.

Vanglas pakutavad huvitegevuse kohta on ka alaealised kinnipeetavad ise väljendanud arvamust, mille kohaselt puuduvad neil piisaval hulgal huvitegevuse võimalusi.²²⁵ Kuivõrd on õiguskantsleri kontrollkäigu ajal selgitatud, et alaealistel on võimalik väljendada oma huviringe puudutavaid soovide, ei saa autor sellega nõustuda, kuna võrreldes 2008. aasta ja 2013. aasta olukorda, ei ole huvitegevuste pakutav maht suurenenud. Samas näeb aga LÕK art 31 ette, et erinevate tegevuste organiseerimisel tuleb arvestada laste arvamusega. Autori hinnangul on viidatud punkt eriti oluline, kuivõrd on alaealise kinnipeetava rehabiliteerimine ja resotsialiseerumine võimalik eelkõige läbi sellise tegevuse, mis neile endale meelepärased on. Huvitegevusega seoses on õiguskantsler teinud omapoolse soovitus, mille kohaselt „pakkuda alaealistele kinnipeetavatele täiendavaid võimalusi huvitegevusega tegelemiseks“.²²⁶ Sealhulgas kuivõrd on VVK p-s 18.3.4 sätestatud, et huvitegevuse planeerimisel arvestatakse noorte eakohasusega, ei saa autor selle väitega nõustuda. Analüüsides Eesti valitsuse vastust CPT teabenõudele, ei erine näiteks „supermax“ kui tugevdatud järelvalvega osakonnas (asuvad täisealised kinnipeetavad) pakutavad programmid oluliselt sellest, milliseid võimaldatakse alaealistele kinnipeetavatele. Sarnaselt alaealistele pakutakse ka neile kunsti - ja muusikaringi võimalust.²²⁷ Selline asjaolu on tuvastatav ka CPT raportist Eesti külastuse kohta, mille kohaselt pakutakse täiskasvanud kinnipeetavatele kunstiklassi ja spordivõimalust.²²⁸

Samas tuleb eespool alaealistele kinnipeetavatele pakutavat huvitegevust eristada huviharidusest, millele on PS § 37 lg 1 alusel antud sarnaselt teistele haridusastmetele (st alus-, põhi-, kesk-, kõrg- ja kutseharidus) põhiseaduslik kaitse.²²⁹ Huvihariduse käsitlemine kui hariduse ühe liigina tuleneb ka Eesti Vabariigi haridusseadusest (HS) §-st 2 lg 4²³⁰, mille kohaselt on haridus üld-, kutse – ja huviharidus.²³¹ Maaelu Arengu Instituudi rakenduslik kompleksuuring huvialahariduse ja huvitegevuse kohta defineerib huviharidust kui „huvialahariduse sisuks on vabatahtlik süsteemne, pedagoogide juhendatud õppekavajärgne tegevus ühel huvialal suhteliselt pika aja jooksul, et omandada süvendatud teadmised, oskused

²²⁵ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008. lk 16.

²²⁶ Samas, lk 16.

²²⁷ Eesti valitsuse vastust CPT raportile.06.2013. lk 25.

²²⁸ CPT raport Eesti valitsusele. 9.11.2012. lk 29, 30.

²²⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 2012. § 37/3.3. Kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-37/>.

²³⁰ Eesti Vabariigi haridusseadus.- RT 1992, 12, 192, RT I, 23.03.2015,254.

²³¹ HS § 13 mõttes on huviharidus teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisharjumiste kogum, mis on omandatud süsteemse juhendatud tegevuse käigus vaba tahte alusel tasemeõppes, täienduskoolitusest ja tööst vabal ajal ning mis loob võimalusi isiksuse mitmekülgsuseks arenguks.

ja vilumused valitud huvialal.²³² Seega on erinevalt huvitegevusest huviharidus pikemaajaline ja süsteemne õpe, mida tuleb korraldada vastavalt huvikooli seadusele.²³³ Üldiselt toimub huviharidus muusika -, kunsti- ja spordikoolides, tehnika -, loodus-, loome – ja huvialakeskustes.²³⁴ Autori hinnangul võiks vangla mõelda huvitegevuse pakkumise kõrval ka huvihariduse võimaluste loomisele, tehes selleks koostööd erinevate keskuste ja koolidega. Kuivõrd autor juba eespool välja tõi, on tegemist pikemaajalisema tegevusega, mis tähendab, et huviharidust saaks pakkuda sellistele alaealistele kinnipeetavatele, kellele on määratud pikemaajalisem vanglakaristus. Huvihariduse omandamisel saaksid alaealistel kinnipeetavad keskenduda konkreetsele tulemusele orienteeritud tegevusele, näiteks mõne pilli selgeks õppimisele. Sealhulgas näitaks vangla suuremat huvi noorte arengu vastu. Välja toodud seisukohta kinnitab Maaelu Arengu Instituudi uuring, mille kohaselt on üheks enim huvipakkuvaks tegevuseks pilliõpe (nt süntesaator – ja kitarriõpe, löökpillid).²³⁵

2.4.3. Alaealise kinnipeetava õigus haridusele ja selle sisu rahvusvahelises õiguses

LÕK art 28 lg 1 kohaselt tunnustavad liikmesriigid lapse õigust haridusele. Pidades silmas selle õiguse järjekindlat elluviimist ja lähtudes võrdete võimaluste printsiibist, peavad riigid tegema alghariduse (*primary education*) kõigile kohustuslikuks ja tasuta kättesaadavaks (p a); võimaldama igale lapsele omandada keskharidust, kaasa arvatud üld – ja kutseharidust (p b); tegema kättesaadavaks haridust ja erialast informatsiooni puudutava juhendmaterjali (p d) ning rakendama meetmeid, mis tagaksid korrapärase koolikohustuse täitmise ja väljalangemise vähenemise (p e). Samuti on oluline, et osalisriigid võtaksid tarvitusele kõik abinõud, et tagada lapse inimväärikusele vastav distsipliin, mis oleks kooskõlas LÕK sätestatud regulatsiooniga (LÕK art 28 lg 2). Nimetatud artiklit tuleb vaadata kooskõlas LÕK art 29 lg-ga 1, mille kohaselt on hariduse põhilised eesmärgid tagada laps eluliste oskustega, mis tugevdavad tema võimekust nautida inimõiguseid täiel määral ja edendada kultuuri, mis kätkeks endas selliseid väärtusi. Haridus on suunatud arendama lapse õpioskuseid, võimekust hakkama saada, inimväärikust, eneseväärikust ja enesekindlust.²³⁶ Ühtlasi nõuab LÕK art 29, et haridus peab

²³² Maaelu arengu instituut uuring, lk 3.

²³³ Huvikooli seadus. – RT I 2007,4,19, RT I, 23.03.2015,256.

²³⁴ Maaelu arengu instituudi uuring, lk 4.

²³⁵ Maaelu Arengu Instituudi uuring, lk 10.

²³⁶ Committee on the Rights of the Child. General Comment No.1 (2001): Article 29 (1): The aims of the education. 2001, CRC/GC/2001/1. 17.04.2001. p 2. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fGC%2f2001%2f1&Lang=en.

olema lapsekeskne, lapsesõbralik ja last arendav²³⁷ ning arvestama, et iga isik omab unikaalseid isikuomadusi, huvisid, võimeid ja õpivajadusi. Lapse võime nautida oma inimõiguseid ja osaleda täielikult vabas ühiskonnas ei pruugi olla kahjustatud üksnes siis, kui tal ei ole ligipääsu haridusele, vaid ka siis, kui haridus ei hõlma endas LÕK art 29 sätestatud väärtusi.²³⁸

Tulenevalt LÕK art 28 kooskõlas art 2, peab õiguse haridusele tagama ka sellistele lastele, kes kannavad karistust vanglas.²³⁹ Viidatud artiklite kõrval nimetab haridust fundamentaalseks ka soovitus nr (89) 12, mis puudutab haridust vanglas ning soovitab valitsustel rakendada poliitikat, mis võtab arvesse, et kõikidel vangidel peaks olema juurdepääs haridusele, mis hõlmab klassiruumides toimuvaid loenguid, kutseharidust, loomingulist ja kultuuritegevust, kehakultuuri ja sporti, ühiskonnaõpetust ja raamatukogu kasutamist (p 1). Hariduse on oluline, kuna sellega kaasneb isiku ja ühiskonna areng ning arvestades asjaolu, et suur osa kinnipeetavatel on väga väike osa edukat hariduslikku kogemust, omavad nad mitmeid hariduslikke vajadusi. Haridus vanglas aitab vanglaid humaniseerida, parendab kinnipidamise tingimusi ning aitab kinnipeetavatel naasta taas ühiskonda.²⁴⁰

Samuti arvestades asjaolu, et LÕK art 28 lg 1 kohaselt peavad riigid tegema alg - ja keskhariduse kättesaadavaks kõikidele lastele, on õigus haridusele ka sellistel alaealistel kinnipeetavatel, kes ei ole Eesti kodanikud. Nimetatud põhimõtte väljendub ka LÕK art 29 lg 1 p-s c ja art 30, mille kohaselt peab haridus olema suunatud lapse kultuuriidentiteedi, tema keele, elukohamaa, sünnimaa ning teiste rahvuslike väärtuste austamisele ning vähemuse hulka kuuluval või põlisrahvusest lapsel peab olema õigus saada osa oma kultuurist, tunnistada ja viljeleda oma usku ning kasutada oma keelt. Seega tuleb võrdne kaal anda nii LÕK ratifitseerinud riigi kui teiste riikide ja kultuuride väärtustele, osutades erilist tähelepanu koolilastele, kes on immigrandid või vähemuskultuuridest.²⁴¹ Singapur on Komiteele selgitanud, et jätab endale õiguse tagada tasuta alghariduse üksnes nendele isikutele, kes on Singapuri kodanikud.²⁴² Komitee on selgitanud, et Singapuri valitsus peab tagama tasuta esimese astme hariduse kõigile (*primary education*) lastele ning vastavalt LÕK art 51 lg-le 2

²³⁷ CRC General comment No.1. 2001. lk 2.

²³⁸ Samas.

²³⁹ Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Latvia. CRC/CL/LVA/CO/2. 28.06.2006. lk 13. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fLVA%2fCO%2f2&Lang=en

²⁴⁰ EIP preabmul.

²⁴¹ CRC implementation handbook. Part 2. lk 444.

²⁴² Samas, lk 421.

tuleb nimetatud reservatsioon tagasi võtta.²⁴³ Komitee seisukoha järgi esineb riikidel suutmatus luua haridusvõimalused sellistele isikutele, kes räägivad vähemuskeelt (*minority language*), kuid selline diskrimineeriv selgitus on vastuvõetamatu. Haridusvõimaluste võrdsus on saavutatav üksnes siis, kui haridust tunnustatakse kui lapse õigust hoolimata nende taustast.²⁴⁴ Õppetegevus, mis toimub lapse emakeeles on ilmselgelt oluline, kuid sama oluline on lapsele õpetada ka kohalikku keelt.²⁴⁵ Komitee soovib, et liikmesriigid kaaluksid kõiki võimalikke meetmeid, et välisriigist pärit lastele oleks garanteeritud võrdne ligipääs samadele hariduslikele teenustele. Keel ei tohiks saada takistuseks hariduse omandamisel, kuid selle juures toetatakse meetmeid, mis aitavad lapsel õppida vajalikku keelt.²⁴⁶ Samuti on Komitee julgustanud riike arendama alternatiivseid haridusprogramme, mis oleksid varustatud paindliku õppekava ja kättetoimetamise süsteemiga, et vastata lapse vajadustele tulenevalt tema sotsiaalsest keskkonnast.²⁴⁷

Oma sisu poolest tuleb LÕK art 28 sätestatud hariduse mõistet mõista laiemalt, et see ei ole limiteeritud üksnes kooliharidusega, vaid annab väärtuse ka mitteametlikule haridusele (nt kodus, tänavatel, läbi interneti) ning keskendub just eluliste oskuste ja teadmiste arendamisele.²⁴⁸ Põhioskused ei hõlma üksnes kirja – ja arvutamisoskust, vaid ka võimekust teha läbimõeldud otsuseid, lahendada konflikte mittevägivaldsel viisil, viljeleda tervislikke eluviise, arendada häid suhteid, sotsiaalset vastutust, loomingulisust, kriitilist mõtlemist ja teisi olulisi eluoskuseid. Haridus peab olema humanne, inspireeriv ja motiveeriv.²⁴⁹ Selline seisukoht väljendub samuti LÕK art 29 lg 1 p-st d, mille kohaselt tuleb last ettevalmistada vastutusvõimeliseks eluks vabas ühiskonnas. Seega tuleb vähem rõhku panna akadeemilistele ainetele, nagu tervise – ja seksuaalkasvatus, poliitika, majandamine (*budgeting*), kodanikuõpetus ja sotsiaalsed suhted.²⁵⁰ Soovituse nr (89) 12 p 13 kohaselt peaks ühiskonnaõpetuse aine sisaldama praktilisi elemente, mis võimaldab kinnipeetaval hakkama saada igapäevaeluga vanglas ning mis hõlbustaksid ühiskonda naasmist. Samas arvestades seda, et riikidel on kohustus vähendada laste koolist välja langemist, ei tohi kõrvale jätta kooli

²⁴³ Samas.

²⁴⁴ Samas, lk 416.

²⁴⁵ CRC implementation handbook, lk 417

²⁴⁶ Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Luxembourg. CRC/C/15/Add.250. 31.03.2005. p 50, 51. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2f15%2fAdd.250&Lang=en.

²⁴⁷ CRC implementation handbook.Part 2. lk 423.

²⁴⁸ Samas, lk 411.

²⁴⁹ CRC General Comment No. 1. 2001. p 12.

²⁵⁰ CRC implementation handbook. Part 2. lk 445.

hariduse kvaliteeti.²⁵¹ Selline lähenemine on kooskõlas EVRA p-ga 77, mille kohaselt tuleb ka vabadusekaotuslikus kontekstis mõista haridust laiemalt kui üksnes kooliharidust. Samuti sätestab EVR p 28.1, et iga vangla peab tagama kõikidele kinnipeetavatele juurdepääsu hariduslikele programmidele, mis on nii laialdased kui võimalik. Viidatud sätet tuleb vaadata kooskõlas EVR p-ga 106, mis sätestab üksnes karistust kandavate isikute haridust puudutavad küsimused.²⁵² EVR p 106 kohaselt peavad süstemaatilised hariduse programmid, sealhulgas oskuste arendamine, mille eesmärk on kinnipeetavate üldise koolihariduse edendamine ja väljavaadete muutmine vastutusrikkale ja kuritegude vabale elule, olema võtmeosa kinnipeetavate režiimist. Samuti on viidatud sättega pandud vangla ametnikele kinnipeetavate motiveerimiskohustus hariduse omandamisest osa võtma.²⁵³ Seega peab vangla hariduse eesmärk olema arendada inimest tervikuna, samal ajal meeles pidades isiku sotsiaalset, majanduslikku ja kultuurilist tausta.²⁵⁴ Soovitus (89) 12 p-s 5 ja EVR p-s 28.4 on välja toodud on ka töö ja hariduse vahekord, mille kohaselt ei tohi vangla režiim omistada haridusele väiksemat staatust kui tööle. Samas tuleb samal ajal jälgida, et kinnipeetavad ei kaotaks haridust omandades majanduslikult või võimalust saada osa hariduse omandamisest. Kuivõrd EVR ja soovitus (89) 12 kohaselt võib hariduse omandamist ja tööl käimist pidada samavõrd oluliseks, rõhutab EVRA p 78.1, et alaealiste puhul tuleb koolis käimisele, kutseharidusele ja sekkumisprogrammidele anda prioriteet.

Viidatud hariduslikud programmid peavad vastama kinnipeetavate individuaalsetele vajadustele ja arvestama nende püüdlusi (EVR p 28.1). Õppekava peab olema relevantne lapse elukeskkonnaga ning tema praeguste ja tulevaste vajadustega.²⁵⁵ Mis puudutab kutseharidust, siis kutsehariduse eesmärk peaks hõlmama isiku laiemat arengut ning olema vastuvõtlik tööturul valitsevatele trendidele.²⁵⁶ Komitee on viidanud, et miinimum haridustase peaks olema 9 aastat (põhiharidus), kuid sellest esimesed 6 aastat peaksid olema eelkõige kohustuslikud.²⁵⁷ Hariduse omandamise prioriteet tuleb anda sellistele kinnipeetavatele, kellel

²⁵¹ CRC implementation handbook. Part 2. lk 411.

²⁵² EPR commentary, lk 40.

²⁵³ Samas, lk 40; EIP p 6.

²⁵⁴ EIP, p 3.

²⁵⁵ CRC General Comment No. 1. 2001. p 1.

²⁵⁶ EIP, p 9.

²⁵⁷ Committee on the rights of the child. Concluding Observations: Turkmenistan .CRC/C/TKM/CO/1. 02.05.2006. p 59, 60. Kättesaadav:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fTKM%2fCO%2f1&Lang=en.

puudub kirjaoskus, arvutamisoskus ja lugemisoskus ning alus – või kutseharidus.²⁵⁸ Erilist tähelepanu tuleb pöörata ka alaealistele kinnipeetavatele ning selliste kinnipeetavate haridusele, kellel on hariduslikud erivajadused (näiteks välismaalased, puudega).²⁵⁹ EVRA p 78.4 kohaselt peab igal alaealisel olema võimalus jätkata koolis käimist või kutsehariduse omandamist. Alaealised, kes ei ole omandanud siseriiklike õigusaktidega ettenähtud kohustuslikku haridust, peavad selle vangla koolis lõpetama.²⁶⁰ Eelkõige võib sellise kohustuse ette näha nendele alaealistele, kes on koolikohustuslikus vanuses või kirjaoskamatud.²⁶¹

EVR p 28.7 ja EVR p 78.5 kohaselt tuleb võimaluse korral kinnipeetavatele pakutav haridus integreerida riikliku haridus- ja kutseõppe süsteemiga, et kinnipeetavatel oleks pärast vabanemist võimalus ilma raskusteta jätkata oma haridusteed. Viidatud asjaolu on oluline, kuna paljudel juhtudel ei viibi alaealised vanglas niivõrd kaua, et neil oleks võimalus alustatud programmid lõpule viia.²⁶² Samuti tuleb soosida sellise hariduse andmist väliste haridusasutuste poolt (EVR p 28.7 (b)). Alaealiste integreerimine riikliku haridussüsteemiga tagab ühtlasi, et vanglas pakutavad hariduslikud programmid on samasuguse kvaliteediga kui väljaspool vanglat, kuigi võib juhtuda, et teatud juhtudel võib esineda vajadus spetsiaalsete kursuste järele (nt kirjaoskamatud või muud spetsiaalsed vajadused).²⁶³ Selline lähenemine on kooskõlas soovitus (89) 12-ga, mille kohaselt peab kinnipeetavatele pakutav haridus olema nii ulatuslik kui võimalik ning oma iseloomult samasugune, millist pakutakse sarnastele vanusegruppidele väljaspool vanglat.²⁶⁴ Sealhulgas on soovitus (89) 12 välja toodud, et vangla peab kaasama vanglavälist ühiskonda niivõrd kui võimalik,²⁶⁵ kinnipeetaval peab võimaluse korral saama haridust omandada väljaspool vanglat²⁶⁶ ning tarvitusele tuleb võtta meetmed, mis võimaldaksid kinnipeetaval jätkata oma haridusteed pärast vabanemist.²⁶⁷ Kuivõrd EVR ja soovitus (89) 12 panevad rõhku siduda haridus laiema kogukonnaga, soovitab EVRA võimaldada alaealistel õppida kohalikes koolides ja treeningkeskustes ning võtta osa teistest kohalikest ettevõtmistest (EVRA p 78.2). Seega laiendab EVRA alaealiste kogukonnaga suhtlemise võimalusi ulatuslikumalt, kui seda teeb EVR või soovitus (89) 12. Samas sätestab

²⁵⁸ EPR p 28.2; EIP p 8.

²⁵⁹ EIP p 8; EPR p 28.3; EPR commentary, lk 13.

²⁶⁰ EVRA rule 78.4.

²⁶¹ ERJOSSM commentary, lk 27.

²⁶² Samas, lk 27.

²⁶³ Samas, lk 27.

²⁶⁴ EIP, p 2.

²⁶⁵ EIP, p 15.

²⁶⁶ EIP, p 14.

²⁶⁷ EIP, p 16.

EVRA, et isegi kui ei alaealistel ei ole võimalik väljaspool vanglat õppida või treenida, peab hariduse andmine ja treenimine toimuma vanglas, kuid väliste haridus – ja kutseõppe asutuste poolt (EVRA p 78.3).

Vastuvõetamatu on, kui koolitunnid toimuvad ebaregulaarselt ning kooliprogramm põhineb üksnes mõnel ainel. CPT on enda Türgi külastuses välja toonud, et alaealistele olid hariduslikud tingimused pigem limiteeritud ning peamiselt õpetati üksnes inglise keelt ja matemaatikat. Rõhutati, et vangla peab astuma samme sennapoole, et tagada alaealised korralike kooliprogrammidega ning niivõrd kui võimalik viima need kooskõlla nende kooliprogrammidega, mida pakutakse väljaspool vanglat.²⁶⁸

2.4.4. Alaealise kinnipeetava hariduse omandamise õigus Eesti õiguses

PS § 37 lg 1 kohaselt on igaühel õigus haridusele. Hariduse omandamise õigus on ka kinnipeetavatel ning riigil ühtlasi kohustus luua sellised tingimused, et igaüks saaks kasutada oma PS tulenevat õigust omandada haridust.²⁶⁹ Riigi kohustus võimaldada igaühele hariduse omandamine tuleneb ka HS § 4 lg 1 sätestatud haridussüsteemi korralduse põhimõtetest, mille kohaselt tagavad riik ja kohalik omavalitsus Eestis igaühe võimalused koolikohustuse täitmiseks ja pidevõppeks õigusaktides ettenähtud tingimustel ja korras. Kuivõrd tagab PS § 37 lg 1 igaühe õiguse haridusele, sätestab nimetatud sätte teine lause ka koolikohustuse, mille kohaselt on õppimine kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik. PGS § 9 lg 2 kohaselt on koolikohustuslik isik (sh välisriigi kodakondsusega või määratlemata kodakondsusega isik, v.a Eesti Vabariiki akredeeritud välisriigi või rahvusvahelise organisatsiooni esindaja laps, kelle elukoht on Eestis), kes on saanud enne käimasoleva aasta 1.oktoobrit seitsmeaastaseks. Isik on koolikohustuslik kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Koolikohustus on määratud ka VangS § 84 lg-ga 1, mis sätestab noorele kui 14-18 aastasele kinnipeetavale hariduse andmise erisused. Nimetatud sätte kohaselt on alla 18-aastasele noorele kinnipeetavale põhihariduse omandamine seadusega ettenähtud ulatuses kohustuslik. Erinevalt täiskasvanutest, on tegemist erandiga õppimise vabatahtlikkuse põhimõttest.²⁷⁰ Samuti vastavalt noore kinnipeetava soovile ja sobivusele antakse talle

²⁶⁸ Council of Europe. Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from 9 to 21 June 2013. Strasbourg, 15.01.2015. lk 32. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/tur/2015-06-inf-eng.pdf>.

²⁶⁹ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik 02.12.-03.12.2008. lk 12.

²⁷⁰ J, Sootak. § 84/2. – VangS komm vlj.

võimalus kutsehariduse omandamiseks (VangS § 84 lg 1). Üldkeskhariduse omandamine toimub vastavalt üldisele korrale VangS § 35 lg-le 2.²⁷¹

Samas on PS § 37 näol on tegemist igäühe õigusega haridusele, mistõttu ei ole õigus haridusele sõltuv isiku kodakondsusest, soost, rahvusest jms.²⁷² Ühtlasi paneb PGS § 9 lg 2 koolikohustuse ka Eestis elavatele välisriigi ja määratlemata kodakondsusega isikutele, mistõttu tuleb autori hinnangul luua nimetatud kooliealistele lastele hariduse omandamiseks võrdsed tingimused võrreldes eesti kodakondsusega lastega. Selline seisukoht on kooskõlas HS § 4 lg-s 1 sätestatud haridussüsteemi korralduse põhimõttega, kuivõrd sätestab HS § 36, et välisriikide kodanikud omandavad Eesti Vabariigis hariduse HS, Eesti Vabariigi rahvusvaheliste lepete ja haridusasutuste põhikirjades ettenähtud korras. Samas tekib küsimus, kas mitte eesti kodakondsust omavale lapsele tuleks võimaldada haridust tema emakeeles. Kirjanduses on leitud, et „riik ei ole PS kohaselt kohustatud pakkuma haridust muus keeles kui eesti keeles või ülal pidama vähemusrahvuse õppeasutusi – viimast rõhutab ka ENRKR art 13 lg 2. Samas tuleb arvestada, et haridus on oluline vahend rahvusliku identiteedi säilitamisel ja kujundamisel. Kui ainult eestikeelne haridus muutub faktiliselt vähemuse sundassimileerimise vahendiks, võib eksisteerida vastuolu PS §-ga 49.“²⁷³ Teisele arvamusele on jõudnud õiguskantsler oma 2008. aasta kontrollkäigu kokkuvõttes Viru Vanglasse. Nimelt ei pakkunud Viru Vangla hariduse omandamise võimalust leedulasest alaealisele, põhjendades seda sellega, et nimetatud laps ei oska eesti ega vene keelt. Samas toimub Viru Vanglas õpe üksnes eesti ja vene keeles. Õiguskantsler on kontrollkäigu kokkuvõttes rõhutanud, et leedu rahvusest kooliealisele õpilasele hariduse omandamise mittevõimaldamist ei saa põhjendada asjaoluga, et ta ei oska eesti ega vene keelt. Ühtlasi toodi välja, et „kui põhiseadus näeb ette, et õigus haridusele peab olema tagatud igäühele, sealhulgas ka kõigile seaduslikult Eestis viibivatele välisriigi kodanikele ja kodakondsuseta isikutele, siis tuleb see õigus igäühele ka reaalselt tagada. /.../ Seega on riigi kohustus tagada, et ka kooliealisel leedu rahvusest isikul oleks võimalik kinnipidamisasutuses haridust omandada ja koolikohustust täita.“²⁷⁴

Lahendis *Ponomaryovi vs. Bulgaaria* on EIK nentinud, et hariduse andmist on keeruline korraldada ning tegemist on kalli teenusega, kuivõrd samal ajal on asutuste vahendid piiratud. Samas otsustamaks kuidas hariduse kättesaadavust reguleerida ning kas ja kellelt võtta selle

²⁷¹ Samas, § 84/2.

²⁷² PS komm § 37/4.

²⁷³ PS komm § 37/10.1.

²⁷⁴ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008. lk 13-14.

eest tasu, tuleb riikidel leida tasakaal hariduslike vajaduste ja oma võimekuse vahel neid rahuldada. Haridus on õigus, millel on otsene kaitse vastavalt inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonile (EIÕK).²⁷⁵ Veelgi enam, et saavutada pluralism ning teostada seeläbi demokraatiat, on vähemuste integratsioon ühiskonna huvides.²⁷⁶ Sellegipoolest ei ole kohus võtnud kindlat seisukohta, millisel juhul on seesugune erinev kohtlemine vastavalt EIÕK õigustatud.²⁷⁷ Autori hinnangul on õiguskantsler leidnud selliseks tasakaalustavaks vahendiks koostöö ministeeriumite vahel, kus on nentunud, et „selleks, et Eesti kinnipidamisasutuses võimaldada haridust omandada ka muudes keeltes peale eesti ja vene keele, võib olla vajalik koostöö vastavate riikide (antud juhul Eesti ja Leedu) asjaomaste ministeeriumite vahel. LÕK art 28 alapunkti 3 kohaselt on osalisriigid võtnud endale kohustuse arendada rahvusvahelist koostööd haridusküsimustes.“²⁷⁸ Autor nõustub õiguskantsleri seisukohaga tuginedes Komitee arvamusele ja rahvusvaheliselt sätestatule. Eesti keelt mitte rääkivatele lastele hariduse kättesaadavuse raskendamine viib diskrimineeriva kohtlemiseni, kuivõrd tuleb LÕK art 28 kohaselt tagada haridus kõikidele kooliealistele lastele. Eriliselt ilmneb hariduse andmise olulisus just alaealiste kinnipeetavate puhul, kuivõrd nende ühiskonda integreerumise üheks viisiks on justnimelt hariduse võimaldamine. Samas tuleb selle kõrval nentida, et oluline on sellistele isikutele õpetada samal ajal eesti keelt, mis kergendab nende haridustee jätkamist eestikeelses koolis pärast vanglast vabanemist.

Kinnipeetavate hariduse omandamise eesmärk on kindlustada kinnipeetav piisavate teadmiste, oskuste ja eetiliste tõekspidamistega, mis võimaldab tal jätkata vabaduses hariduse omandamist ja töötamist (VangS § 34 lg 1). Samuti on haridus üheks oluliseks faktoriks VangS § 6 lg-st 1 sätestatud karistuse eesmärgi täideviimisel, milleks on kinnipeetava uute kuritegude toimepanemise vältimine ning õiguskorra tagamine.²⁷⁹ VangS § 34 lg 6 kohaselt on vanglateenistusel kohustus kinnipeetavaid suunata ja soodustada hariduse omandamist. Õiguskirjanduses on rõhutatud, et hariduse omandamisel on võrdne kaal kinnipeetavale pakutava töö ja sotsiaalhoolekandega, mis ühtekokku moodustavad vangistuse täideviimisel kohtlemisabinõude tuumiku.²⁸⁰ Viidatud seisukoht kohaldub ka noortele kinnipeetavatele ning ka nemad on kohustatud VangS § 37 koosmõjus VangS § 83 kohaselt töötama.²⁸¹ Samas on

²⁷⁵ EIKo 21.06.2011, 5335/05, *Ponomaryovi vs. Bulgaaria*.

²⁷⁶ EIKo 11.09.2006, 35504/03, *Konrad vs Saksamaa*.

²⁷⁷ PS komm § 37/4.

²⁷⁸ Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008. lk 14.

²⁷⁹ A, Markov. lk 5.

²⁸⁰ P, Pikamäe. § 34/2. - VangS komm vlj.

²⁸¹ J, Sootak. § 83//1. - VangS komm vlj.

rahvusvahelise õiguse kohaselt ette nähtud, et alaealiste puhul tuleb anda eelis eelkõige hariduse omandamisele (EVRA p 78.1). Arvestades asjaolu, et VangS § 34 lg 5 järgi toimub hariduse omandamine töö ajal, ei jätkaks see justkui noortele kinnipeetavale hariduse omandamise võimalust. Siiski saab autori hinnangul öelda, et noorte kinnipeetavate puhul on hariduse omandamisel eelis, kuna 18-aastaselt noorel kinnipeetaval on kohustus võtta õppetööst osa (VangS § 84 lg 1). Samuti on hariduse omandamisele antud eelis VangS § 37 lg 2 järgi, kuna viidatud sätte kohaselt on töökohustusest vabastatud need kinnipeetavad, kes omandavad üldharidust või kutseharidust või osalevad tööalasel koolitusel. Samas tekib VangS § 37 lg 1 ja VangS § 83 mis reguleerib noore kinnipeetava töötamise erisusi ning § 84 lg 1 vahel teatud vastuolu, kuna võttes arvesse, et noorel kinnipeetaval on põhihariduse omandamise kohustus kuni 18-aastaseks ja hariduse omandamine toimub töö ajal, ei ole noorel kinnipeetaval võimalust töökohustusi täita, kui just ei juhtu, et ta omandab põhihariduse enne 18-aastaseks saamist.

2.4.4.1. Põhi – ja üldkeskharidus

Vangla on kohustatud võimaldama noortel kinnipeetaval omandada põhiharidust (VangS § 35 lg 1), mis on riigi haridusstandardiga ettenähtud kohustuslik üldharidusmiinimum ning annab eeldused ja õiguse jätkata õpinguid keskhariduse omandamiseks (HS § 15). Pärast põhihariduse omandamist, on võimalik omandada keskharidust, mis jaguneb üldkeskhariduseks ja kutsehariduseks (HS § 16; VangS § 35 lg 2, § 36 lg 1). Sealhulgas võimaldatakse põhikooli või gümnaasiumi riikliku õppekavaga ettenähtud valikainete raames kutseõpet kutseõppeasutuse seaduses sätestatu alusel (VangS § 35 lg 3) ning osaleda tööalase enesetäiendamise eesmärgiga täienduskoolituses (VangS § 36 lg 1). Viimase näol on tegemist kutseõppega, mida vangla või eraõiguslik isik pakub seoses nende poolt pakutava töö tegemiseks.²⁸² Täpsemalt on hariduse omandamist vanglas reguleeritud VangS 2. peatüki 4. jaos ning selle korraldamisele kohalduvad sealhulgas Eesti Vabariigi haridusseadus, põhikooli – ja gümnaasiumiseadus, kutseõppeasutuse seadus ning nende alusel väljaantud õigusaktid (VangS § 34 lg 2). Selliselt moodustab hariduse omandamine vanglas riigi üldise haridussüsteemi osa, mis korraldatakse haridussüsteemi üldiste põhimõtete kohaselt. Samuti peavad vanglas tegutsevad koolid kuuluma ühisesse koolivõrgustikku ning neid rahastatakse samadel riiklikel alustel²⁸³, mis ühtlasi tähendab, et haridust kinnipeetavale ei anna vangla, vaid

²⁸² P.Pikamäe. § 36/2.- VangS komm vlj.

²⁸³ Samas, § 34/3.

see on VangS § 35 lg 6 ja § 36 lg 2 nimetatud koolide kohustus.²⁸⁴ Vanglas tuleb hariduse omandamiseks luua üksnes materiaalsed tingimused (VangS § 34 lg 3)²⁸⁵, korraldada ja finantseerida eesti keele õpet, kui see ei toimu kooliõppe raames²⁸⁶ ning tasuda õpperuumide sisustamis – ja kasutamiskulude eest (VangS § 35 lg 6) Selline lähenemine on kooskõlas eespool välja toodud rahvusvaheliste soovitusetega, mille kohaselt peab alaealiste kinnipeetavatele pakutav haridus olema integreeritud riikliku haridussüsteemiga (EVR p 28.7). Autori hinnangul saab sellisel juhul eeldada ka seda, et vanglas pakutav haridus on võimalikult lähedane sellele, millist haridust pakutakse väljaspool vanglat, kuivõrd see toimub samadel alustel nagu väljaspool vanglat. Vanglateenistuse kodulehe kohaselt pakub Viru Vanglas üldhariduse võimalust Jõhvi gümnaasium ning kutseharidust Ida-Virumaa kutsehariduskeskus.²⁸⁷ Samas ei saa autori hinnangul vanglateenistuse kodulehel kajastatud informatsioonist täielikult lähtuda, kuna alates esimesest septembrist 2015 alustas õppe – ja kasvatustegevusega Jõhvi põhikool, mis on Jõhvi gümnaasiumi õigusjärglane (§ 3 lg 5; § 30 lg 1).²⁸⁸ Jõhvi Gümnaasiumi põhimääruse § 7 lg 1 kohaselt pakub Jõhvi gümnaasium edaspidiselt haridust üksnes üldkeskhariduse statsionaarses õppes²⁸⁹ ehk 10. – 12. klassini.²⁹⁰ Nimetatud andmete järgi pakuks Viru Vangla haridust ainult gümnaasiumis õppivatele kinnipeetavatele. Kuivõrd on Jõhvi põhikooli näol alles avatud kooliga, eeldab autor, et tegemist on siiski uuendamata andmetega ning põhiharidus on kättesaadav ka Viru Vanglas.

Autori hinnangul võimaldab PGS alaealistele kinnipeetavatele mitmel viisil individuaalset lähenemist, kuivõrd on see eriti oluline vangla kontekstis alaealiste kinnipeetavate rehabiliteerimise ja resotsialiseerumise eesmärgi saavutamiseks. Sealhulgas tulenevalt asjaolust, et kinnipeetavatel on üldiselt erinevad õppevajadused võrreldes nende isikutega, kes õpivad väljaspool vanglat, on oluline arvestada nende personaalse õppevõimekusega. Samuti on rahvusvaheliste nõuetega korduvalt rõhutatud, et hariduse pakkumine tuleb alaealiste kinnipeetavatele korraldada selliselt, et see oleks vastavuses nende isiklike vajadustega. (EVR p 28.1) Selliselt võib kool PGS § 18 lg 1 kohaselt teha õpilast õpetades muudatusi või kohandusi õppeajas, õppeseisus, õppeprotsessis ja õppekeskkonnas ning koostada õpilasele

²⁸⁴ Samas, § 34/3.

²⁸⁵ Samas, § 34/4.

²⁸⁶ VangS § 34 lg 4

²⁸⁷ Vanglateenistuse koduleht. Seisuga 01.05.2016. Kättesaadav: <http://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/haridus-vanglas>.

²⁸⁸ Jõhvi Vallavolikogu 3. koosseisu 16. istungi määrus nr 31 „Jõhvi Põhikooli põhimäärus“. 18.11.2014. Kättesaadav: <http://johvipk.edu.ee/img/files/141118maarus31.pdf>.

²⁸⁹ Haridus – ja teadusministri 30.07.2015. määrus nr 36 „Jõhvi gümnaasiumi põhimäärus“. RT I, 04.08.2015, 12.

²⁹⁰ Jõhvi Gümnaasiumi koduleht. Kättesaadav: <http://johvi.edu.ee/index.php/et/koolist-uldinfo/uldinfo>.

individuaalne õppekava. Individuaalse õppekava koostamist hariduslike erivajadustega õppuritele²⁹¹ on pidanud võimalikuks ka õiguskantsler. Sealhulgas on õiguskantsler viidanud koduõppele (PGS § 23), mida analoogia alusel saab vangla kontekstis mõista kui kambris õppimist. Selline vajadus võib esineda näiteks siis, kui teatud õppureid tuleb teistest kinnipeetavatest eraldi hoida.²⁹² Hariduslike erivajadusega õpilase õppekorralduse erisused sätestab PGS § 46 jj. Konkreetse õpilase vajadustest lähtumist rõhutavad ka mitmed teised sätted, kus PGS § 37 lg 1 kohaselt jälgivad õpetajad õpilase arengut ja toimetulekut koolis ning vajaduse korral kohandavad õpet õpilase vajaduste kohaselt. Õpilase võimete ja annete arendamiseks tuleb koolis selgitada välja õpilase individuaalsed õpivajadused, valida sobivad õppemeetodid ning korraldada vajaduse korral diferentseeritud õpet. Kool tagab õpilasele, kellel tekib ajutine mahajäämus eeldatavate õpitulemuste saavutamisel, täiendava pedagoogilise juhendamise väljaspool õppetunde. Sealhulgas tagatakse õpilasele PGS § 37 lg 2 kohaselt tasuta vähemalt eripedagoogi (sealhulgas logipeedi), psühholoogi ja sotsiaalpedagoogi teenus. Ühtlasi on PGS § 6 p 4 järgi üks õppe korraldamise põhimõtteid õppekava kujundamisel ja individuaalsete õppekavade rakendamisel õpilase vajaduste ja huvidega arvestamine. Seega tagab PGS autori hinnangul piisavalt meetmeid, mis võimaldavad alaealise kinnipeetava individuaalsetest vajadustest lähtumise. Sealhulgas pandi Vabariigi Valitsuse „Hariduskorraldus vanglas. Arengukava 2004-2006“ kohaselt paika, et põhihariduseta inimeste koolitamisel on rõhk kirjaoskuse omandamisel, rehabiliteerimiseks vajalike sotsiaalvaldkonna õppeainete omandamisel ja kutsealasel eelkoolitusel.²⁹³ Selline lähenemine on kooskõlas rahvusvaheliste nõuetega, mille kohaselt tuleb erilist tähelepanu pöörata just sellistele alaealistele kinnipeetavatele, kellel puudub kirjaoskus.

Samas on kinnipeetaval subjektiivne õigus põhi- ja üldkeskhariduse omandamiseks üksnes siis, kui need on individuaalses täitmiskava ette nähtud.²⁹⁴ Sealhulgas kui individuaalses täitmiskavas on ette nähtud, et kinnipeetaval tuleb omandada kutseharidus, puudub vanglal kohustus ning kinnipeetaval subjektiivne õigus nõuda üldkeskhariduse omandamist.²⁹⁵ Ühtlasi

²⁹¹ PGS § 46 lg 1 defineerib haridusliku erivajadusega õpilast kui õpilast, kelle andekus, õpiraskused, tervise seisund, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õpest eemalviibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas (nagu õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed suhtlusvahendid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega õpetajad), taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas.

²⁹² Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008. lk 14.

²⁹³ Vabariigi Valitsus. Hariduskorraldus vanglas „Arengukava 2004-2006“. 12.02.2004.

²⁹⁴ P.Pikamäe. § 34/6. – VangS komm vlj.

²⁹⁵ Samas, § 36/4.

ei ole kinnipeetaval subjektiivset õigust nõuda konkreetse eriala õpetamist, kuna vanglale on seadusandja poolt jäetud kaalutlusruum, milliseid kutsehariduse valdkondi ta võimaldab.²⁹⁶ Kui kinnipeetavale ei koostata VangS § 16 lg-s 1 sätestatud individuaalset täitmiskava, otsustatakse kinnipeetava põhihariduse, keskkhariduse, kutsehariduse ja tööalase enesetäiendamise eesmärgiga täienduskoolituse omandamise võimalus sõltuvalt tema arenguvajadusest (VangS § 35 lg 1, 2). Samas on autor arvamisel, et põhihariduse omandamine ei saa alla 18-aastaste kinnipeetavate puhul sõltuda sellest, kas hariduse omandamise kohustus on täitmiskavas kinnitatud või mitte. Võttes arvesse, et alaealisel kinnipeetaval on subjektiivne õigus ja kohustus hariduse omandamisele sõltumata sellest, et ta viibib kinnipidamisasutuses, on tal õigus nõuda ja kohustus osaleda hariduse omandamisel ka siis, kui talle pole täitmiskavas põhihariduse võimaldamist ette nähtud või täitmiskava üldse koostatud. Sealhulgas arvestades asjaolu, et PGS järgi ei ole alaealisel kinnipeetaval pärast põhihariduse omandamist edasi õppimise kohustus, võib olla küsitav, kas õigus üldkeskhariduse omandamisele saab tekkida üksnes siis, kui see on täitmiskavasse märgitud. Sellisel juhul ei oleks alaealisel kinnipeetaval juskui üldse võimalust haridust omandada, kui tal ei ole seda täitmiskavas sätestatud ning vanglateenistus on arvamisel, et tulenevalt tema arenguvajadusest ei ole edasi õppimine oluline. EIK on selgitanud, et mis puudutab haridust, siis ei saa riike kohustada looma vanglatesse haridusasutusi, kui neid seal loodud ei ole. Samas kui haridusasutused on vanglates olemas, on igal riigil kohustus võimaldada neile tõhus juurdepääs. Selliselt on kinnipeetavatel võimalik teostada enda EIKÕ protkollis 1 art 2 tulenevat õigust haridusele. EIK mõõnas, et õigus haridusele ei ole absoluutne, kuid kui seda piirata, peavad need piirangud kandma õiguspärast eesmärki ja olema proportsionaalsed.²⁹⁷ Sellisele järeldusele on EIK jõudnud ka oma teises lahendis, kus on välja toonud, et olenemata sellest, et õigus haridusele on tähtis, ei ole tegemist absoluutse õigusega. Piirangute seadmisel tuleb arvestada, et piirangud ei satuks vastuollu õiguse olemusega ning kui vanglas on võimalused hariduse omandamiseks olemas, ei tohi seatud piirangud olla meelevaldsed. Ühtlasi tõstis EIK esile Euroopa Nõukogu soovitusi, kus nentis, et viimane on korduvalt soovitanud võimaldada kinnipidamisasutustes haridusvõimaluste jätkamine.²⁹⁸ See tähendab, et alaealisele kinnipeetavale keskkhariduse omandamise võimaluste piiramine ei saa olla vangla suvaotsus ning kinnipeetaval on õigus haridusteed jätkata, kui haridusasutus on vanglas olemas. Juhul kui vangla ei lisa ITK-sse kinnipeetava hariduse omandamist, peab see põhinema põhjalikel kaalutlustel, milleks on

²⁹⁶ Samas, § 36/4.

²⁹⁷ EIKo 27.05.2014, 16032/07, *Velyo Vele v Bulgaaria*.

²⁹⁸ EIKo 11.04.2011, 40385/06 *Ali vs. Ühendkuningriik*.

eelkõige turvalisuse tagamine. Ühtlasi tagaks keskhariduse omandamise võimaldamine HS § 4 lg-s 5 sätestatud haridussüsteemi korralduse põhimõtete realiseerimise, mille kohaselt loovad haridussüsteemi ülesehitus ning riigi haridusstandard igapäevase võimaluse siirduda ühelt haridustasemelt teisele.

Riigikohtu halduskolleegium on pidanud ITK vaidlustamist võimalikuks ning seda eelkõige siis, kui vangla ei ole andnud kinnipeetava hariduse omandamise keelamisele kaalukaid põhjendusi. Riigikohtu selgituste kohaselt ei ole kinnipeetaval hariduse omandamine võimalik (üldkeskharidus), kui seda ei ole ITK-s märgitud. Vanglal on kaalutusotsus, kas ta võimaldab kinnipeetaval haridust omandada või mitte. Samas kui kinnipeetav on eelnevalt haridust omandanud, etteheited tema õppetulemustele ning kaalukad põhjendused, nagu rahaliste vahendite vähesuse, turvariskid, õppedistsipliini rikkumised vms, puuduvad, ei ole vanglal õigust keelata isiku edasine õppimine. Ühtlasi on Riigikohus põhjendanud, et hariduse omandamisel ei suurene kaebaja ohtlikkus võrreldes töötamisega ning ITK muutmine peab kaaluma üles kinnipeetava õiguse jätkata hariduse omandamist.²⁹⁹ Seega tuleb ka viidatud Riigikohtu lahendi valguses vanglal põhjalikult kaaluda, kas alaealise kinnipeetava edasise õppimise keelamine on põhjendatud või mitte.

2.4.4.2. Kutseharidus

VangS § 36 kohaselt pakutakse alaealistele kinnipeetavatele ka kutsehariduse omandamise võimalust. Kutsehariduse andmisel eelistatakse erialasid, mis on vabaduses nõutavamad (VangS § 36 lg 1). „Enamnõutavad erialad“ on määratlemata õigusmõiste, millega soovitakse vältida vanglale konkreetsete ettekirjutuste tegemist, millistel erialadel peaksid kinnipeetavad kutseharidust omandama. Samas tuleb vanglal selle juures silmas pidada, et seadusandja on kutsehariduse kaudu soovitud kinnipeetavatele tagada pärast vabanemist töö leidmine ning saavutada VangS § 6 lg-s 1 sätestatud vangistuse täideviimise ühe eesmärgi kui õiguskuulekale käitumisele suunamine.³⁰⁰ Vanglateenistuse kodulehe kaudu on tuvastatav, et kutseharidust pakutakse aianduse, õmblemise, kivi- ja betoonkonstruktsioonide ehituse, puidupingitöölise, keevitaja, elektriiku, abikoka ja toateeninduse erialal. Ühtlasi antakse teada, et kutseharidusreformiga moodustatakse uued õppekavad, mille kohaselt on kutseharidust

²⁹⁹ RKHKo 3-3-1-31-12, 03.10.2012, p 12-15.

³⁰⁰ P.Pikamäe. §36/3. -VangS kamm vlj.

võimalik omandada senisest lühema ajaga.³⁰¹ Samas tuleb autori hinnangul õpetada ka selliseid erialaseid, mis on noortele kinnipeetavatele meelepärased, mitte lähtuda üksnes eriala nõudlikkusest. Töötegemise motivatsiooni aluseks on eelkõige meeldiva eriala omandamine. Kutseõppeasutuse seaduse (edaspidi KõAS) § 3 lg 1³⁰² kohaselt korraldab kutseõpet kool, mis ühtlasi tähendab, et ka erialade valiku otsustab lähtuvalt oma võimekusest kool, kuid siinkohal võiks ka vangla innustada kooli pakkuma selliseid erialasid, mis alaealistele kinnipeetavatele rohkem huvi pakuvad. Uuringutes on leitud, et eriala ei valita tihti selle järgi, mis meeldib, vaid noored lähevalt lihtsalt midagi õppima, mis toob kaasa kutsehariduse omandanud noorte vähese töömotivatsiooni ja kohusetundlikkuse.³⁰³ Ühtlasi kui noorel tuleb omandada eriala, millest ta huvitatud ei ole, toob see kaasa motivatsioonipuuduse õpitud erialal tööle asuda. Samas on ettevõtjate kogemused paremad nende noortega, kes on omandanud õpilaste seas populaarsemad alad nagu automehaanika või metsandus.³⁰⁴ Ajakiranduses on toodud 2014. aasta noorte seas populaarsemad kutseerialad, milleks on arvuterialad, autoremondi erialad, toiduvalmistamine, hotelli- ja majutusteenindus, juuksur, ärikorraldus ja raamatupidamine.³⁰⁵ Autori hinnangul on märkimisväärne just arvuterialad, arvestades üha enam arenevat tehnoloogia valdkonda Eestis. Seetõttu tuleks ka vanglal pingutada selle nimel, et käia ajaga kaasas ning võimaldada neil õppida ka selliseid erialaseid, mis noortele kinnipeetavatele meelepärased on. Samas on uuringutes välja toodud, et kutsehariduse tähtsus on kasvamas, mis tähendab, et nõudlus on eelkõige isikute järele, kellel on konkreetne erialane väljaõpe.³⁰⁶ Nimetatud asjaolule viitavad ka rahvusvahelised uuringud, mille kohaselt leiavad kutseõppe omandanud isikud endale hõlpsamalt töökoha kui need, kes omavad üldkeskharidust. Sealhulgas on kutseõppe omandanud isikute töösuhted pikemaajalised ning nad teenivad suuremat palka.³⁰⁷ Välja on toodud ka see, et kuivõrd võib ette tulla, et noore töötaja erialased oskused vajavad täiendamist ja arendamist, ei ole tööandjatele vastuvõetav isikute sotsiaalsete oskuste puudulikkus. Eelkõige viidatakse oskustele nagu kohusetundlikkus, distsipliin ja motiveeritus. See tähendab, et kutsehariduse pakkumisel tuleb olulist tähelepanu pöörata

³⁰¹ Vanglateenistuse koduleht. Kättesaadav: <http://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/haridus-vanglas>.

³⁰² Kutseõppeasutuse seadus. – RT I, 02.07.2013,1, RT I, 30.12.2015,25.

³⁰³ M. Nestor, K. Nurmela. Kutseharidus ja muutuv tööturg. Tööandjate uuringu lõpparuanne. Praxis. 2013. lk 33.

³⁰⁴ Samas, lk 23.

³⁰⁵ Loe, millised on populaarsemad koolid ja erialad kutehariduses. – Delfi Noortehaal. 27.08.2014. Kättesaadav: <http://noortehaal.delfi.ee/news/elu/loe-millised-on-populaarsemad-koolid-ja-erialad-kutsehariduses?id=69620545>.

³⁰⁶ M, Nestor. Tööandjate ootuse ja kutseharidus – mida ettevõtjad ootavad?.- Riigikogu Toimetused. RiTO 32,2015. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16525>.

³⁰⁷ CEDEFOP. From Education to Working Life. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2012. – http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/3063_en.pdf.

üldharidusainete mahule, mis soodustaks eespool väljatoodud oskuste arenemist.³⁰⁸ Kuivõrd autor eespool juba välja tõi, pannakse kohtlemisuuringu kaudu paika, millist haridust tuleb alaealisel kinnipeetaval omandada – kas üldkeskharidust või kutseharidust. Autori arvates tuleks siinkohal arvestada välja toodud uuringu tulemustega, mis tähendab, et vanglal tuleb tähelepanu osutada sellele, et kas alaealistele kinnipeetavatele pakutakse kutsehariduse õpetamise kõrval piisavalt üldhariduse aineid.

Sarnaselt VangS § 35 lg-le 1, mille kohaselt on kinnipeetaval üldkeskhariduse omandamise võimalus siis, kui see on märgitud tema individuaalses täitmiskavas, on VangS § 36 lg 1 kohaselt kinnipeetaval õigus kutsehariduse omandamisele, kui see tema individuaalses täitmiskavas määratletud. Samas kehtib autori hinnangul ka kutsehariduse juures juba eespool käsitletud seisukoht. See tähendab, et alaealisele kinnipeetavale kutsehariduse omandamise võimaluste piiramine ei saa olla vangla suvaotsus ning kinnipeetaval on õigus haridusteed jätkata, kui haridusasutus on vanglas olemas.³⁰⁹

2.4.5. Terapeutiliste programmide pakkumine rahvusvahelistes nõuetes

Olulise osa kinnipeetava resotsialiseerumisel moodustavad rehabiliteerivad sotsiaalprogrammid. Selliste programmide eesmärk on õigusrikkuja motiveerimine, juhendamine ning toetamine erinevate kriminaalset käitumist põhjustavate omaduste muutmisel.³¹⁰ Rehabiliteerivate programmide pakkumise kohustuse näeb ette EVRA p 77, mille kohaselt tuleb alaealistele kinnipeetavatele tagada sotsiaalseid oskuseid ja kompetentsi arendavaid programme, vihajuhtimise programme, sõltuvusravi, individuaal- ja grupiteraapiaid, taastavaid programme (*programmes of restorative justice*) ja kuriteo heastamist ning ettevalmistust vabanemiseks. Oluline on, et alaealistele pakutavad programmid on vastavuses tema individuaalsete vajadustega ning kooskõlas teadusuuringute tulemuste ja parima praktikaga (EVRA p 76.2). Selliste programmide pakkumine on õigustatud, kuna teadusuuringud, mis keskenduvad „*what works*“ programmide uurimisele, on näidanud, et teatud sekkumisprogrammid omavad olulist mõju kuritegevuse ennetamisele ja retsidiivsuse vähendamisele.³¹¹ Rehabiliteerivad prgrammid võivad retsidiivsust vähendada kuni 40%.³¹²

³⁰⁸ M, Nestor. Töandjate ootuse ja kutseharidus – mida ettevõtjad ootavad?. 2015.

³⁰⁹ Käsitletud eespool lk 51-53.

³¹⁰ M.W.Lipsey., F.T.Cullen. The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews. Annual review of Law and Social Science. 2007. lk 302.

³¹¹ Bitna Kim jt. lk 171.

³¹² G.D.Walters. The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct. Thousand Oaks, CA: Sage. 1990.

Samas on rõhutatud, et oluline on kindlaks teha, millist tüüpi sekkumisprogrammid millistel juhtudel mõjuvad, kuna kõik sekkumisprogrammid ei ole iga juhtumi korral efektiivsed.³¹³ Sellised programmid peavad sisalduma alaealisele koostatud individuaalplaanis ning olema eesmärgisatud eelkõige alaealise arendamisele (EVRA p 76.1, 79.1). Autori hinnangul on sotsiaalprogrammide pakkumine eriti oluline seetõttu, et pärast karistuse lõplikku ärakandmist ei ole võimalik isikule kohustuslikus korras täiendavat programmi läbimise kohustust määrata³¹⁴, kuivõrd on see võimalik isiku ennetähtaegse vabastamise korral (KarS § 74, 75). Seetõttu on oluline vangistuses viibimise aega kasutada võimalikult mitmekülgset ja vangistuse täideviimise eesmärke soosivalt.

2.4.5.1. Efektiivse sekkumisprogrammi printsiibid

Kõige kasulikumad juhised praktikutele, programmi arendajatele või teaduritele, ei tule nimekirjadest, mis koondavad positiivset mõju näidanud programmide nimesid, vaid tegurite ja põhimõtete identifitseerimisest, mis iseloomustavad kõige efektiivsemaid „*what works*“ programme, et vähendada retsidiivsust alaealiste õigusrikkujate seas.³¹⁵ Kirjanduses on leitud, et sellisteks printsiipideks on eelkõige vajaduse (*need*), tundlikkuse (*responsivity*) ja riski (*risk*) printsiip. Uuringud on näidanud, et kui sekkumisprogrammid vastavad nii vajaduse, tundlikkuse kui riski põhimõtetele, omavad need alaealiste retsidiivsusele suuremat mõju kui need, mis nimetatud printsiipe ei järgi. Andrews ja Bonta tõid välja, et sellisel juhul on retsidiivsuse vähenemine võimalik ligi 50% ning printsiipide mittejärgmimisel on keskmise mõju suurus peaaegu nullilähedane.³¹⁶ Selle juures on rõhutatud, et sekkumisprogrammid, mis viidatud printsiipe järgivad, on edukad nii väljaspool vanglat kui vangla keskkonnas.³¹⁷

Vastavalt vajaduse printsiibile omavad sekkumisprogrammid retsidiivsusele suuremat efekti, kui need on adresseeritud kriminogeensetele vajadustele nagu antisotsiaalsete hoiakute ja tunnete muutmine, enesekontrolli ja enesejuhtimise oskuste suurendamine, narkootikumide

³¹³ Bitna Kim jt. lk 181.

³¹⁴ P, Pikamäe. §73/3. -VangS komm vlj.

³¹⁵ Mark W. Lipsey. The Primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. 2009, lk 126. Kättesaadav: http://www.episcenter.psu.edu/sites/default/files/community/Lipsey_Effective%20interventions%20-%202009.pdf.

³¹⁶ D.A. Andrews, J. Bonta. The psychology of criminal conduct (4th ed). 2006. Newark, NJ: Lexis/Nexis. lk 335.; D.A.Andrews, I. Zinger, R.D.Hoge, J.Bonta jt. Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. 1990. lk 385.

³¹⁷ D.A.Andrews., J. Bonta. 2006; D.A.Andrews jt. 1990. lk 384.

sõltuvuse vähendamine, antikriminaalsete rollidega samastumine, valetamise välja juurutamine, varastamine jne.³¹⁸ Vähelubav on tulemus, kus keskendutakse ebamäärastele isiklikele ja emotionaalsetele probleemidele, mis ei ole kinnipeetava retsidiivsusega seotud.³¹⁹ See tähendab, et eesmärk peab olema muuta suhtumist kodusse, kooli ja töösse, mis tõstaks mittekriminaalset aktiivsust, vähendaks motivatsiooni kuritegude toimepanemiseks ning tekitaks arusaama, et kriminaalsete tegude tagajärel jääb isik paljustki olulisest ilma.³²⁰ Samal ajal peab programm vastama ka tundlikkuse printsiibile, mis keskendub sellele, kuidas ravile läheneda, ehk selle stiilidele ja moodustele (näiteks kognitiivne ja käitumuslik), mis on sobitatud eelkõige kliendi vajadustega ja õppimislaadiga. Ravi peab suutma mõjutada õigusrikkujale seatud vahe-eesmärke ning asjakohaselt sobituma tema õppeviisidega.³²¹ Tavapäraselt sisaldavad sellised sobilikud teenused (kuid mitte ainult) käitumuslike ja sotsiaalse õppimise põhimõtteid, oskuste täiendamist ja kognitiivset muutumist. Eelkõige on sellisteks astmeline praktiseerimine (*graduated practice*), harjutused, rollimängud, tugevdamine (*reinforcement*), detailne verbaalne juhendamine (*detailed verbal guidance*) ja selgitamine (ettepanekute tegemine, põhjuste andmine, kognitiivne ümberstruktureerimine (*cognitive restructuring*)).³²² Selle juures on soovitatav olla toetav ning arvestada isikutevahelist sooja suhtlemist, paindlikkust ja entusiastlikkust.³²³ Samas on välja toodud, et teatud teenuste tüüpe ja stiile on soovitatav mõningatel põhjustel vältida.³²⁴ Arvatakse, et üldiselt tuleb grupiprogrammidele läheneda ettevaatlikusega, kuna kinnipeetavate vahel toimuv kommunikatsioon võib olla oluliselt kriminoogeenne.³²⁵ Grupiprogrammid, mis on struktureeritud toetama kinnipeetava enda positiivset muutust, võib vastanduda hoopis struktureerimata, kaaslastele keskenduva grupi nõustamisega, mis hõlmab endas leebet ja kinnipeetavate omavahelistele suhetele keskenduvate lähenemisviisidega.³²⁶ Samuti tuleb sekkumisprogrammide juures järgida riski printsiipi, mis osundab sellele, et kõrgema taseme teenuseid peaks kohaldama eelkõige kõrgema riskiga kinnipeetavate puhul ning madala riskiga

³¹⁸ D.A.Andrews, jt. 1990. lk 375.

³¹⁹ D.A.Andrews, J.J.Kiessling. Program structure and effective correctional practices: A summary of the CaVIC research. 1980. Sisaldub R.R.Ross, P.Gendreau jt. Effective Correctional Treatment. Toronto: Butterworth.

³²⁰ G.M. Hunt, N.H.Azrin. A community-reinforcement approach to alcoholism. Behavior Research and Therapy 11:91-104.

³²¹ D.A.Andrews jt. lk 375.

³²² D.A. Andrews jt. lk 369.

³²³ Andrews, Kiessling. 1980.

³²⁴ D.A.Andrews, J.Bonta, R.D.Hoge. Classification for effective rehabilitation: Redicovering psychology. Criminal Justice and Behavior 17:19-52. 1990.

³²⁵ D.A.Andrews. Some experimental investigations of the principles of differential association trough deliberate manipulations of the structure of service systems. American Sociological Review 45:448-462. 1980.

³²⁶ V.L. Agee. Institutional treatment programs for the violent juvenile. 1986. Sisaldub S.Adapter ja A. Goldstein jt. Youth violence: Program and Prospects. Elmsford, N.Y: Pergamon.

juhtudel on otstarbekas määrata minimaalse tasemega teenuseid. Ühtlasi on leitud, et programmid omavad suuremat mõju just kõrgema riski õigusrikkujate seas, kellel on ulatuslikum vajadus ravi järele ning laiem ruum arenemiseks.³²⁷

Viidatud kolme printsiibi mõju sekkumisprogrammi efektiivsusele on rõhutatud ka teistes uuringutes. Mark W. Lipsey on oma uuringus leidnud, et esineb kolm peamist faktorit, mis mängivad programmi efektiivsuse juures rolli: terapeutilise programmi filosoofia (sekkumisprogrammi tüüp), programmi rakendamine kõrgema riski õigusrikkujatele ning programmi rakendamise kvaliteet. Viimati nimetatud asjaolu väljendub selles, kas ravi mida pakutakse, on see, mida õigusrikkuja vajab. Terapeut võib rakendada enda eelistatud ravitehnikaid rehabilitatsiooniprogrammis ette nähtud tehnikate asemel. Samuti võib programmi ebadekvaatne kvaliteet väljenduda vähe koolitatud ja mittemotiveeritud spetsialistides. Sealhulgas on see sõltuvuses sellest, kui suures ulatuses programmi pakutakse (nt kordade arv), kuivõrd enamasti ei anna uuringud vastust selle kohta, kui suures mahus peaks ravisessioone läbi viima. Samas võib selle läbiviimise kvaliteet ilmned ka õigusrikkuja omapoolse käitumise tõttu – osalemise puudulikkus või vähene osavõtlikkus, programmist väljalangevus.³²⁸ Seega lähtudes eelloetletud printsiipidest, on sekkumisprogrammi efektiivsus tugevalt sõltuvuses sellest, millist programmi pakutakse kellele ning millistel tingimustel.³²⁹

2.4.5.2. Alaealistele kinnipeetavatele sobivad rehabiliteermisprogrammid

Sekkumisprogrammide tulemuslikkus retsidiivsuse vähendamisele ei ole enamasti sõltuv sellest, kas noorele kohaldatakse programme väljaspool vanglat, tingimisi vabastamisel või vanglas.³³⁰ Selline väide annab kinnitust, et head programmid saavad olla efektiivsed kinnise institutsiooni tingimustes, kus on suurem tõenäosus ebasoodsatele mõjudele nagu suhtlemine antisotsiaalsete eakaaslastega.³³¹ Kuivõrd üldiselt peetakse nõustamisprogramme tulenevalt

³²⁷ D.A. Andrews jt. lk 374.

³²⁸ M.W.Lipsey., F.T.Cullen. The effectiveness of correctional rehabilitation. lk 31.

³²⁹ S, Glueck. E.T.Glueck. Unraveling Juvenile Delinquency. 1950. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.; J.D.Grant, M.Q.Grant. A group dynamics approach to the treatment of nonconformists in the navy. 1959. Annals of the American Academy of Political and Social Science. 322: 126-135.; T.Palmer. Martinson revisited. 1975. Journal of Research in Crime and Delinquency. 12:133-152.

³³⁰ N.A.Landenberger., M.W.Lipsey. The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: a meta analysis of factors associated with effective treatment. Journal of Experimental Criminology, 2005. lk 10.

³³¹ K.A.Didge, T.J.Dishion, J.E.Lansford jt. Deviant peer influences in programs for youth: Problems and solutions. New York: Guilford.

oma sekkumisfilosoofialt kõige tõhusamateks³³², ei toimi nende kohaldamine teistest programmidest eraldi niivõrd vangla kontekstis. Alaealiste kinnipeetavate puhul tuleks eelistada eelkõige mitmest teenusest koosnevaid programme (*multiple services*) (edaspidi valikteenused),³³³ mis ei paku ühte ainust ja esmast teenuse tüüpi või kombinatsiooni nendest, vaid nn paketti mitmetest teenustest, mis võivad olla põhimõtteliselt kõikidele teenuses osalevatele alaealistele sarnased või mingis osas iga alaealise puhul individualiseeritud. Kirjanduses on välja toodud, et valikteenuste pakkumisel on oma ülesehituse poolest kõige tulemuslikum juhtumikorraldus (*case management*) (-20%), kus määratud juhtumikorraldaja või meeskond arendab alaealisele teenuste plaani, korraldab nende teenuste täideviimise ning jälgib sellega kaasnevat protsessi. Teine võimalik variant on vahendaja teenus (*service broker*), mille kohaselt vahendaja valib alaealisele sobivad teenused ja mängib selle täideviimise juures minimaalset rolli (-10%).³³⁴

Kirjanduses on välja toodud, et samuti sobivad alaealistele kinnipeetavatele oskuste arendamisele keskenduvad programmid (*skill building*), mille alla kuulub juhendamine, praktika ja teised sellised tegevused, mis on eesmärgistatud oskuste arendamisele. Läbi oskuste parandamise suudab alaealine oma käitumist paremini kontrollida ning parendada oma võimekust elada õiguskuulekat elu. Kõige tulemuslikumaks on nimetatud kognitiiv-käitumuslik teraapiat (-26%) (edaspidi KKT) ning käitumuslike programme (-22%)^{335, 336}. Kognitiiv-käitumusliku programmide tulemuslikkust on väljendanud oma uuringus ka D.A. Andrews³³⁷ ning selle põhjuseid nähakse selles, et tõenäoliselt on see suunatud kriminogeensete vajaduste muutmisele ning kõrge riskiga õigusrikkujatel on laialdasemad võimalused areneda, kui madala riskiga kurjategijatel.³³⁸ Samuti väljendub KKT efektiivsus selle olemuses, kuna koondab endas erinevad ravi elemendid³³⁹ ning on tõhus nii täiskasvanute kui alaealiste puhul, samuti kinnipidamisaustustes.³⁴⁰ Sealhulgas on leitud, et kognitiiv-käitumuslikel meetoditel põhinevad sekkumisprogrammid omavad alaealistele

³³² Mark. W Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 139.

³³³ Samas, lk 141.

³³⁴ Samas, lk 135.

³³⁵ Nt käitumise juhtimine ja käitumise muutmisele suunatud programmid.

³³⁶ Mark. W Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 135.

³³⁷ D.A. Andrews jt. lk 374.

³³⁸ Mark. W Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 144.

³³⁹ N.A.Landenberger., M.W.Lipsey. lk 3.

³⁴⁰ Samas, lk 14.

seksuaalkurjategijatele suuremat mõju kui need, mis sellistel meetoditel ei põhine.³⁴¹ Teraapia läbiviimisel keskendutakse peamiselt kognitiivsetele restruktureerimise ülesannetele (suunatud moonutatud ja probleemsete tunnetuste muutmisele)³⁴² või kognitiivsete oskuste treenimisele ja õpetamisele. KKT või sellega sarnaste programmide (sarnaseks on nimetatud näiteks agressiivsuse arendamise treeningut) rakendamisel kasutatakse terapeutilisi tehnikaid, millega jälgitakse isiku mõtteprotsesse ning tuvastatakse ja kujundatakse ümber väärmõtlemist, põhjendatakse õiget ja valet käitumist, luuakse alternatiivseid lahendusi ja tehakse otsustusi sobiva käitumise üle.³⁴³ Samuti võib see hõlmata selliseid teemasid nagu vihajuhtimine, tagasilanguse ennetamine, inimsuhete probleemide lahendamine ja moraalsus. KKT-d peetakse ka seetõttu oluliseks, et see kas moodustab iseseisva täieliku ja tervikliku programmi või on kombineeritud teiste teenustega nagu töö käimine, klassiõpe, kutseõpe, vaimse tervise nõustamine.³⁴⁴ Kirjanduses on rõhutatud, et KKT on oluliselt tulemuslikum, kui see on kombineeritud teiste programmidega.³⁴⁵ Samas omavad teatud kognitiiv-käitumusliku programmi elemendid oluliselt suuremat mõju kui teised. Eelkõige on selleks individuaalne ravi, millele järgneb viha kontroll ja kognitiivne restruktureerimine,³⁴⁶ kuid ka isikutevaheliste probleemide lahendamine on olulisel kohal.³⁴⁷ Kognitiiv-käitumuslikule ja käitumuslike programmidele järgnevad sotsiaalsete oskuste treenimine (-13%), väljakutse programmid (*challenge programs*)(-12%)³⁴⁸, akadeemiline koolitus (-10%)³⁴⁹ ning tööga seotud sekkumised (-6%)^{350, 351}.

Oskuste arendamise programmidest järgmisena soovitatakse taastavaid programme (*restorative programs*), millega heastatakse kannatanule alaealise õigusrikkuju poolt tekitatud

³⁴¹ C.A.Gallagher, D.B.Wilson, P.Hirschfield, M.B.Coggeshall, D.L.MacKenzie. A quantitative review of the effects of sex offender treatment on sexual reoffending. 1999. Corrections Management Quarterly, 3,19-29.; R.K.Hanson, A.Gordon, A.J.Harris, J.K.Murphy, W.Quinsey jt. First report of the collaborative outcome data project on the effectiveness of psychological treatment for sexual offenders. 2002. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 14, 169-194.; D.F.Walker, S.K.McGovern, E.L.Poey, K.E.Otis. Treatment effectiveness for male adolescent sexual offenders: A meta-analysis and review. 2004. Journal of Child Sexual Abuse, 13, 281-293.

³⁴² N.A.Landenberger., M.W.Lipsey. lk 4.

³⁴³ Samas. lk 14.

³⁴⁴ Samas, lk 3.

³⁴⁵ N.A.Landenberger., M.W.Lipsey. lk 10.

³⁴⁶ Samas, lk 11.

³⁴⁷ Samas, lk 11.

³⁴⁸ Sellised programmid võimaldavad kogemuslikku õppimist läbi raskete või pingeliste ülesannete.: M.W.Lipsey. The Primary... . 2009.

³⁴⁹ Nt tuutorlus ja GED programmid.: M.W.Lipsey. The Primary... . 2009.

³⁵⁰ Kutsealane nõustamine ja koolitus, tööle suunamine.: M.W.Lipsey. The Primary... . 2009.

³⁵¹ Mark W. Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 135.

kahju, nt kompensatsiooni maksmine (-9%). Samuti hõlmavad sellised programmid lepitust kannatanu ja õigusrikkuja vahel (-12%).³⁵² Viimasena soovitatakse nõustamisteenuseid, mis on mitmekülgse lähenemisega, sekkumise all oleva ja vastutava isiku omavaheline suhtlemine, mille läbi püütakse mõjutada alaealise tundeid, tunnetust ja käitumist. Sellisesse nõustamisse võib kaasata ka perekonda või teisi eakaaslaseid. Kõige suuremat mõju avaldavad grupinõustamine (-22%) ning mentorlus mõne vabatahtliku või professionaali poolt (-21%), millele järgnevad seganõustamine, mis on kombineeritud eelkõige individuaal-, grupi- ja perekonnannõustamisest (-16%); perekonnannõustamine (-12%), individuaalnõustamine (-5%) ning eakaaslaste programmid (-4%), kus suuremas osas omab terapeutilist rolli alaealistest koosnev grupp, näiteks grupi interaktsiooni programmid.³⁵³

Samas oleneb sekkumisprogrammide rakendamine teatud määral alaealise iseloomulikest omadustest. Tulemused on näidanud, et mida kõrgema riskiga alaealine õigusrikkuja on, seda suuremat efekti sekkumisprogramm retsidiivsuse vähendamisele omab. Eelkõige sobivad sellistele alaealistele nõustamisteenused, millele järgnevad valikteenused, oskuste arendamine ja taastavad programmid.³⁵⁴ Viidatud tulemus ühtib eelnevalt analüüsitud D.A. Andrewsi riski printsiibiga, mille kohaselt oleneb programmi efektiivsus isiku kuriteo toimepanemise riskitasemest.³⁵⁵ Samas alaealised, kellel on agressiivne või vägivaldne ajalugu, omavad retsidiivsuse väiksemat mõju.³⁵⁶ Oluliselt vähem mõjub neile nõustamine (*counseling*), marginaalselt oskuste arendamine (*skill building*) ja valikteenused (*multiple services*), teisalt arvatakse, et neid mõjutavad rohkem taastava iseloomuga programmid (*restorative*). Samuti on tulemused näidanud, et üldjuhul on sekkumisprogrammid sama efektiivsed nii noortematele kui vanematele alaealistele, kuid rõhutatakse, et üldiselt sobivad alaealistele eelkõige valikteenused.³⁵⁷ Samas on tulemused näidanud, et mis töötab täiskasvanute retsidiivsuse puhul, ei kandu automaatselt üle alaealistele õigusrikkujatele.³⁵⁸ Seega tuleb täiskasvanutele ja alaealistele pakutavaid sekkumisprogramme eristada. Sekkumisprogrammi efektiivsus ei olene üldiselt sellest, millisest soost alaealine kinnipeetav on, kuid teatud negatiivset muutust on

³⁵² Samas, lk 134.

³⁵³ Samas, lk 134.

³⁵⁴ Mark W. Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 138.

³⁵⁵ D.A. Andrews jt.

³⁵⁶ Mark W. Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offender. 2009. lk 138.

³⁵⁷ Samas. lk 140-141; 144.

³⁵⁸ Bitna Kim jt. lk 182.

näidanud alaealiste meessoost kinnipeetavate puhul nõustamine.³⁵⁹ Seega ühtib selline lähenemine EVRA p 76.2-ga, mille kohaselt tuleb arvestada iga alaealise kinnipeetava puhul tema individuaalsete omadustega.

2.4.6. Alaealistele kinnipeetavatele kohalduvad sotsiaalprogrammid Eestis

Vanglateenistuse kodulehe kaudu on võimalik tuvastada, milliseid sotsiaalse rehabilitatsiooni programme vangla kinnipeetavatele pakub.³⁶⁰ Samas on üksnes alaealiste ja noorte programmide üksikasjalik nimekiri kättesaadav Eesti valitsuse 2013. aasta vastusest CPT raportile Eesti külastuse kohta, mis toimus 30.mai kuni 06.juuni 2012.³⁶¹ Autor lähtub oma järgnevas analüüsis viimati nimetatud dokumendist, kuna võrreldes vanglateenistuse koduleheküljega, on tegemist pakutavate programmide põhjalikumate selgitustega, samuti on tuvastatav, millised programmid kohalduvad üksnes alaealistele ja noortele. Eesti valitsuse vastuse kohaselt pakutakse alaealistele ja noortele kinnipeetavatele üheksat programmi.³⁶² Autori hinnangul on programmide valik lai ning enamus nendest keskenduvad kinnipeetava erinevate oskuste arendamisele. Sealhulgas viitavad teatud programmide kirjeldused kognitiiv-käitumusliku teraapia ja käitumuslike programmidele omastele tunnustele.

Esmalt tasub välja tuua „agressiivsuse asendamise treening“ (edaspidi AAT), mida teadusuuringute kohaselt on nimetatud KKT sarnaseks programmiks.³⁶³ Sarnasus KKT-le on tuvastatav ka Eesti valitsuse poolt antud kirjelduses, mille kohaselt on nimetatud programmi eesmärk asendada alaealise agressiivne käitumine positiivsete sotsiaalsete oskustega sellisel viisil, et ta oleks võimeline arvestama teiste inimestega.³⁶⁴ Selliselt soovitakse keskenduda ühele KKT eesmärgile kui kinnipeetava kriminogeense vajaduse muutmisele (viitab kognitiivsele restruktureerimisele), milleks antud programmis on agressiivne käitumine. Ühtlasi saab öelda, et viidatud programmi näol on tegemist oskuste arendamisele keskenduva programmiga, mida teadusuuringutes on nimetatud üheks efektiivseimaiks.³⁶⁵ Teine

³⁵⁹ Mark W. Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offender. 2009. lk 141.

³⁶⁰ Vanglateenistuse koduleht. Kättesaadav: <http://www.vangla.ee/et/taasuhiskonnastamine/sotsiaalse-rehabilitatsiooni-programmid-oigusrikkujatele>.

³⁶¹ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 25-27.

³⁶² Samas, lk 25-27.

³⁶³ N.A.Landenberger., M.W.Lipsey. lk 4.

³⁶⁴ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 26.

³⁶⁵ Mark. W Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 135.

programm, mida alaealistele ja noortele kinnipeetavatele pakutakse, on „viha juhtimine“.³⁶⁶ Tegemist on programmiga, mida sarnaselt AAT-le, on teadusuuringutes nimetatud kui ühte KKT huvisfääri jäävaks teemaks.³⁶⁷ Nimetatud programmi eesmärk on õpetada alaealisele ja noorele kinnipeetavale parema väljenduse meetodeid, mis aitavad viha vaos hoida. Programmi jooksul õpetatakse viha esiletoovate olukordade äratundmist, praktiseeritakse rahustavaid mõtteid ja lõdvestumist ning teiste isikute solvangutega toimetulekut.³⁶⁸ Autori hinnangul viitavad nimetatud meetodid KKT omastele tunnustele, kuivõrd on tegemist mõtteprotsesside kaardistamise, väärmõtlemise tuvastamise ja ümberkujundamisega.

Teiste kõrval pakutakse alaealistele ja noortele kinnipeetavatele „noorteprogrammi EQUIP“,³⁶⁹ mida teaduskirjanduses nimetatakse kognitiiv-käitumuslikuks programmiks.³⁷⁰ Teaduskirjanduses ja valitsuse vastuses antud kirjeldus nimetatud programmi kohta kattuvad. Programmi eesmärgiks on õpetada antisotsiaalsetele noortele vastutusrikast mõtlemist ja käitumist läbi kaaslaste abistamise ning oskuste treenimise. Programm on suunatud kognitiivsete moonutuste (*distortion*)³⁷¹, sotsiaalsete oskuste³⁷² ning moraalse arengu³⁷³ puudujääkide arendamisele. Selleks keskendutakse probleemide lahendamise oskustele, viha juhtimisele, sotsiaalsete oskuste treenimisele ja sotsiaalsete otsuste tegemisele, antisotsiaalsete tunnetuste, riskantse mõtlemise ja antisotsiaalsete suhete vähendamisele. Lisaks Eestile rakendatakse EQUIP programmi ka teistes Euroopa riikides, sealhulgas Põhja-Ameerikas ja Austraalias.³⁷⁴ Samas esineb teaduskirjanduses välja toodud kirjelduses ja valitsuse vastuses vastuolud. Nimelt tuuakse välja, et EQUIP programm koosneb mitmetest kohtumistest, kuid ainuüksi üksi osa kohtumistest koosnevad kümnest viha juhtimise, kümnest sotsiaalsete oskuste treenimise ja kümnest sotsiaalse otsuse tegemise kohtumisest. Sealhulgas on ette nähtud, et EQUIP programmis osalevad noored osalevad minimaalselt viiel kohtumisel

³⁶⁶ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 26.

³⁶⁷ Mark. W Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 135.

³⁶⁸ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 26.

³⁶⁹ Samas, lk 26.

³⁷⁰ J.C.Gibbs, G.B.Potter, A.P.Goldstein. The EQUIP Program: Teaching youth to think and act responsibly through a peer-helping approach. 1995. Champaign, IL: Research Press.; P.Helmond, G.Overbeek, D.Brugman. A multiaspect program integrity assessment of the Cognitive-Behavioral Program EQUIP for incarcerated offenders. 2013. Sage Journal. lk 1188.

³⁷¹ Gibbs jt, 1995, lk 108: kirjeldatud kui ebatäpsed ja mitteratsionaalsed hoiakud, mõtted ja uskumused seoses iseenda või teiste käitumisega.

³⁷² Gibbs jt, 1995, lk 108: selgitatud kui tasakaalustamata ja ebakonstruktiivne käitumine rasketes isikutevahelistes situatsioonides.

³⁷³ Gibbs jt, 1995, lk 43: selgitatud kui ebaküps moraalne hinnang ning tugev „mina“-kesksus.

³⁷⁴ P.Helmond, G.Overbeek, D.Brugman. A multiaspect program integrity assessment of the Cognitive-Behavioral Program EQUIP for incarcerated offenders. 2013. Sage Journal. lk 1188.

nädalas.³⁷⁵ Valitsuse antud vastuse kohaselt koosneb EQUIP programm ainuüksi 13-st üks kord nädalas toimuvast tunnist, mille kestvus on 1,5 tundi.³⁷⁶ Seega ei järgi Eesti vanglates pakutav noorteprogramm EQUIP nimetatud programmile ettenähtud kordade arvu ning vanglal tuleks üle vaadata nimetatud programmi rakendamise viisid. Samas kuivõrd autor juba eespool välja tõi, on programmi efektiivsus ja kvaliteet tulenevalt vajaduse ja tundlikkuse printsiibist oluliselt sõltuvuses kohtumiste kordade arvuga, mistõttu ei pruugi väiksem arv sessioone saavutada programmi pakkumisega püstitatud eesmärke.³⁷⁷ Kirjanduses on teenuse kvaliteedi juures välja toodud, et loomupoolest vähem tulemusriikka programmi hästi rakendamine on efektiivsem kui rohkem tulemusriikka iseloomuga programmi halvasti rakendamine.³⁷⁸ Teisalt on autori hinnangul positiivne, et EQUIP programm vastab teaduskirjanduses kirjeldatud valikteenuste kriteeriumitele, kuna koosneb mitmest erinevast teenusetüübist ning konstrueeritud muutma alaealise kinnipeetava mõtlemist ja käitumist erinevatest aspektidest lähtudes. Samas tuleb lähtuda eelkõige konkreetse kinnipeetava vajadusest ning võimaluse korral pakkuda lisaks EQUIP programmile teisi programme, mida noorteprogramm ei hõlma, näiteks nõustamine sõltuvuskäitumise kohta.

Samuti on valikus kaks sotsiaalsete oskuste õpetamise programmi „õige hetk“ ja „sotsiaalsete oskuste arendamise programm“. Nimetatud programmide raames õpitakse tundma igapäevases elus vajalikke sotsiaalseid oskuseid nagu suhtlemisoskus, probleemide lahendamine, kriitika talumine, emotsioonidega hakkamasaamine, konfliktiolukordadega toimetulemine. Sotsiaalsete oskuste õpetamist peetakse vajalikuks kõikidele kinnipeetavatele, k.a alaealistele.³⁷⁹ Samas ei ole võimalik tuvastada, millises vormis eespool kirjeldatud programmid toimuvad, st kas grupi – või individuaalse nõustamisena, kuivõrd on teaduskirjanduses rõhutatud, et kõige tõhusam on grupinõustamine.³⁸⁰ Programmi pakkumise vorm on tuvastatav üksnes „eluviisitreening õigusrikkujatele“ (ETÕ) ja „liiklusohutusprogramm“ (LOP) kirjeldustest. Mõlemad toimuvad nii rühma – kui individuaaltöona. Oma iseloomult on LOP kognitiiv-käitumuslik programm, mis on suunatud isikutele, keda on süüdi mõistetud joobeseisundis sõiduki juhtimise eest. Programmi eesmärk

³⁷⁵ Gibbs jt, 1995.

³⁷⁶ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 26.

³⁷⁷ D.A. Andrews jt.

³⁷⁸ Mark. W Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 127,141.

³⁷⁹ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 26.

³⁸⁰ Mark W. Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 135.

on täiendada isiku teadmisi, mõjutada tema väärtushoiakuid ja käitumist ning seeläbi vähendada isiku retsidiivsust. Kognitiiv-käitumusliku programmi tunnustele viitab ka ETÕ, kuivõrd on tegemist sõltuvusainete tarvitamise ja hasartmängude mängimise lõpetamisele või vähendamisele suunatud programmiga.³⁸¹ Kirjanduses on oldud seisukohal, et kognitiiv-käitumuslike programmide alla võivad kuuluda ka sellised programmid, mis tegelevad mõnuainetega, kuid sellisel juhul otsitakse põhjendusi, miks isik mõnuaineid tarbib või on selleni jõudnud.³⁸² ETÕ programmi kirjelduses ei ole otsesõnu öeldud, et otsitakse isiku sõltuvuskäitumise põhjendusi, kuid tuuakse välja sõltuvuse kahju ning selle mittetarvitamisel kaasnev kasu, mida KKT mõttes saab käsitleda kui terapeutilist tehnikat õige ja vale käitumise põhjendamisel.³⁸³

Sealhulgas kuivõrd teadusuuringutes on leitud, et alaealise kinnipeetava retsidiivsust aitab vähendada programm, mis hõlmab endas mentorlust mõne vabatahtliku või professionaali poolt³⁸⁴ on selline tugisikuteenus kättesaadav ka Eesti vanglates. Nimetatud programm ei sisaldu vanglateenistuse kodulehel kajastatud sotsiaalprogrammide nimekirjas, kuid autori hinnangul hõlmab see endas rehabiliteerivat ja resotsialiseeruvat eesmärki, mistõttu on tegemist siiski sotsiaalprogrammiga. Tugisikuteenuse eesmärk on pakkuda vabatahtlike poolt tuge vanglast vabanenud isikutele, et nad oleksid edukalt suutelised hakkama saama väljaspool vanglat. Selleks juhendab tugisik vabanejat tulemuslikult suhtlema riigi- ja omavalitsusasutuste, töandjate ja perekonnaga, õpetab talle sotsiaalseid oskuseid ning suunab teda seaduskuulekama käitumise poole, et vähendada seeläbi retsidiivsust. Nimetatud teenus on suunatud kinnipeetavatele, kelle vabanemiseni on jäänud kuni kuus kuud ja kes vastavad tugisikuteenuse osutamise tingimustele.³⁸⁵

³⁸¹ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 26.

³⁸² Mark W. Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 135.

³⁸³ Eesti valitsuse vastus CPT raportile. 06.2013. lk 26.

³⁸⁴ Mark W. Lipsey. The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. 2009. lk 135.

³⁸⁵ Vanglateenistuse koduleht. Kättesaadav: <http://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/tugisikuteenus>

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö raames analüüsiti kas alaealiste kinnipeetavate vanglarežiimi puudutav kehtiv seadusandlus, haldus – ja kohtupraktika on kooskõlas Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee (edaspidi ENMK) 2006. aastal vastu võetud „Euroopa Vanglareeglitega“ (edaspidi EVR), ENMK 2008. aastal vastu võetud „Euroopa reeglid alaealiste õigusrikkujate kohta, kelle suhtes on rakendatud sanktsioone ja meetmeid“ (edaspidi EVRA), ENMK soovitusega „haridus vanglas“, laste õiguste konventsiooniga (edaspidi LÕK), Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (edaspidi CPT) praktikaga ning kuivõrd arvestatakse selle kujundamisel LÕK artiklis 3 sätestatud lapse parimate huvide põhimõttega (edaspidi rahvusvahelised nõuded). Töö autor käsitleb vanglarežiimina alaealistele kinnipeetavatele sportimise ja huvitegevuse võimaldamist, hariduse omandamist ja sotsiaalprogrammides osalemist.

Rahvusvahelises nõuetes ning erialases kirjanduses on välja kujunenud keskne seisukoht, et alaealisi kinnipeetavaid peab kohtlema täiskasvanud kinnipeetavatest erinevalt, kuna tegemist on isikutega, kes alles arenevad ja kasvavad. Selline eriline kohtlemine väljendub neile soodsamate vanglatingimuste kehtestamises ning lapsesõbraliku vanglateskkonna loomises. Selliste tingimuste loomine peab lähtuma LÕK art 3 sätestatud lapse parimate huvide põhimõttest. Kinnipeetava vanglakaristuse täideviimine peab olema eesmärgistatud nende rehabiliteerimisele ja resotsialiseerumisele, kuid erinevalt täiskasvanutest, peab alaealiste kinnipeetavate puhul põhinema selline lähenemine kasvatuslikel meetoditel. Samas on jõutud järeldusele, et selline kasvatuslik lähenemine on laiendatav ka noortele täiskasvanutele kui 18-21 aastastele isikutele, kes oma arengu poolest on üldjuhul samal tasemel kui alaealised. Selline seisukoht esineb ka teiste riikide praktikas, kuivõrd on Saksamaa Liitvabariigi Konstitutsioonikohus (*Bundesverfassungsgericht*) väljendanud seisukohta, mille kohaselt peab Saksamaa looma vanglasüsteemi, mis vastab alaealiste ja noorte täiskasvanute erivajadustele tulenevalt nende vanuselistest iseärasustest ning vangistustingimused peavad noorte puhul küündima kaugemale kui täiskasvanute tingimused. Ühtlasi tähendab see mitmekülgsema vanglarežiimi kujundamist, kus nende igapäevaelu on tihedamalt sisutatud. Samas on selline põhimõte tuletatav ka Riigikohtu praktikast, kes on asunud seisukohale, et alaealisele karistuse määramisel tuleb lähtuda kasvatuslikest eesmärkidest, et saavutada nende sotsiaalne järeleaitamine ja pedagoogilise defitsiidi tasakaalustamine. Kuivõrd puudutab Riigikohtu seisukoht karistuse mõistmise küsimust, on kirjanduses jõutud järeldusele, et selline põhimõte

on ülekantav ka vangistuse täideviimisele. Tegemist on põhimõttega, mida on laiendatud ka noortele täiskasvanutele kui 18-21. aastastele isikutele. Seega saab teha järelduse, et rahvusvahelised nõuded ühtivad selles küsimuses siseriikliku kohtupraktikaga. Samas on autor jõudnud seisukohale, et nimetatud põhimõtte tuleks sätestada ka positiivses õiguses kui vangistusseaduses (edaspidi VangS). Sellisel juhul tasub eeskujuna võtta Tšehhi vangistusseadusest, kus on sarnase põhimõttena eraldi rõhutatud, et alla 18-aastaste isikute vangistuse täideviimine peab põhinema nende harimisel ja ette valmistamisel tulevaseks ametialaks. Alternatiivina tasub VangS sätestada lastekaitseaduse (edaspidi LasteKS) § 5 sätestatud lapse õiguste ja heaolu põhimõtted, mis rõhutavad sarnaselt LÕK art-le 3, et lapse heaoluks tuleb luua tema arengut toetav keskkond, mis tagab tema emotsionaalsete, hariduslike ja teiste oluliste vajaduste rahuldamise. Kuivõrd on tegemist valdkonnaülese seadusega, mis tähendab, et see kohaldub ka vangistuse täideviimisel, on sarnase sätte lisamine VangS oluline. Selliselt rõhutaks seadusandja kasvatuslike meetodite arvestamist vangistuse täideviimisel, mis oleks ühtlasi konkreetseks teenäitajaks vanglaametnikele, kes alaealiste kinnipeetavatega igapäevaselt kokku puutuvad. Sealhulgas on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi ÜRO) Laste õiguste komitee selgitanud, et mis puudutab LÕK sätestatud põhimõtteid (st art 2,3,6,12), tuleb need sätestada kõikides asjakohastes last puudutavates õigusaktides. Sealhulgas on see autori hinnangul oluline, kuivõrd ei ole vangistusseadusega alaealisele kinnipeetavale ette nähtud erirežiimi võrreldes täiskasvanud kinnipeetavatega ning vanglakaristuse kandmine toimub üldise täideviimise korra järgi.

Vangistuse täideviimisega on vahetult seotud VangS § 16 sätestatud kinnipeetava individuaalne täitmiskava, mida rahvusvahelistes aktides ning CPT praktikas nimetatakse kui individuaalseks plaaniks. Rahvusvahelistes nõuetes ja CPT praktikas on ette nähtud, et selline plaan tuleks koostada kõikidele alaealistele kinnipeetavatele, kuid VangS § 16 lg 1 kohaselt koostatakse täitmiskava üksnes nendele isikutele, kellel realselt ärakandmisele kuuluva vangistuse tähaeg ületab ühte aastat. Alaealiste kinnipeetavate osas ei ole sätestatud erisusi, mis tähendab, et lähenemine kohaldub ka alaealiste kinnipeetavate suhtes. Samas on autor jõudnud järeldusele, et individuaalse täitmiskava koostamine sõltuvalt vangistuse pikkusest ei ole kooskõlas LÕK art 3 lapse parimate huvide põhimõttega, kuivõrd kohtlemisuuring, mis on VangS § 16 sätestatud täitmiskava koostamise (ja ühtlasi abinõude kohaldamise nt sotsiaalprogrammid) aluseks, viiakse läbi üksnes nende kinnipeetavate suhtes, kellele on mõistetud kuni ühe aastane vangistus. See tähendab, et kui alaealine on süüdi mõistetud lühem vangistuse pikkus kui 1 aastat, ei viida tema suhtes läbi kohtlemisuuringut, mille tulemusel

selgitatakse välja isiku kinnipeetava isikuomadused ja elukulg. Teisalt ei ole autori hinnangul ilma kohtlemisuuringuta võimalik igakülgsest hinnata, milliseid meetmeid tuleks konkreetse alaealise puhul rakendada (juhul kui alaealisele ei määrata kuni ühe aastat vangistust) ning selliselt ei taga see alaealise kinnipeetava täielikku rehabiliteerimist ja resotsialiseerumist. Samas on see eriti oluline just alaealiste kinnipeetavate puhul, keda on võimalik kasvatada ja suunata õiguskuulekale teele tulenevalt nende ealistest iseärasustest. Võttes arvesse teiste riikide praktikat, koostatakse mitmes teises riigis igale alaealisele kinnipeetavale täitmiskava, et tagada organiseeritud ja struktureeritud vangistuse täideviimine (nt Holland, Taani või Slovakkia). Ilma kohtlemisuuringu läbiviimiseta, ei ole võimalik igale alaealisele kinnipeetavale individuaalselt läheneda, kuivõrd on selline nõue ette nähtud rahvusvahelisel tasandil. Alternatiivselt soovib autor vähendada 1 aastat 3 kuu peale (Nt Tšehhis ei koostata individuaalselt plaani nendele isikutele, kelle vangistuse pikkus on 3 kuud).

Rahvusvaheliste nõuete ja CPT praktika kohaselt peab alaealiste kinnipeetavate igapäevane vanglarežiim koosnema vähemalt 8 tundi mõtestatud tegevustest. Selliste tegevuste hulka kuuluvad eelkõige hariduse omandamine, huvitegevus ja sportimine ning sotsiaalprogrammides osalemine. Kehakultuuriga tegelemise juures on rõhutatud, et alaealised kinnipeetavad peaksid saama igapäevaselt end treenida vähemalt 2 tundi, millest üks tund on värskes õhus. VangS § 55 lg 1 sätestab kinnipeetava õiguse tegeleda kehakultuuriga, kuid jätab otsustusõiguse vanglale, milliseid spordialasi ja kui suures ulatuses neid pakkuda. Alaealise kinnipeetavale kohalduv sportimise regulatsioon on sätestatud Viru Vangla kodukorras. Autori hinnangul ei ole Viru Vangla kehakultuuri võimaluste loomisel arvestand rahvusvaheliste nõuetega. Sealhulgas on autor kahtleval seisukohal, kas selline korraldus järgib LÕK art 3 ja LasteKS § 5 sätestatud laste parimate huvide ja heaolu põhimõtet. Arvestades asjaolu, et vanglateenistuse kodulehe kohaselt viibib Viru Vanglas 23 alaealist kinni peetavat (sisaldab ka vahistatute arvu, kuid süüdimõistetud alaealiste täpne arv ei ole tuvastatav), ei ole ühe trenajõõri pakkumine proportsionaalne sellise hulga alaealistele. Kuivõrd tuleb EVRA kohaselt võimaldada alaealistel kinnipeetavatel kaks tundi päevas treenida, ei ole ühe trenajõõri näol ilmselgelt võimalik kõikide alaealiste treeningvajadusi rahuldada. Sealhulgas võib väita, et VangS § 55 lg 1 järgi on täidetud kinnipeetavale tund aega värskes õhus viibimist, kuid sellega ei ole mõistlikult täidetud nõue treenida üks tund väljas, värskes õhus, milleks tuleb rahvusvaheliste nõuete kohaselt vanglal omakorda ette näha eraldi aeg. Sealhulgas tuginedes isiklikule kogemusele, on kinnipeetavatele jalutamiseks ette nähtud umbes 15m² kivitõõranda ja – seintega rõhuva olemisega ruum, kus asetseb istumiseks üks pink ning

treenimine ei ole sellistes tingimustes mõistlikult võimalik. Selliselt ei ole täidetud ka teine ette nähtud nõue, mille kohaselt tuleb vanglal tagada piisavate seadmete ja vahendite olemasolu välistreeninguteks.

Nagu autor juba eespool välja tõi, tuleb rahvusvaheliste nõuete kohaselt võimaldada alaealistel kinnipeetavatel võtta osa huvitegevusest. Selliste tegevuste juures tuleb anda kaasarääkimise õigus ka alaealistele endale. VangS ei sätesta, milliseid huvitegevusi võimalusi pakutakse, sealhulgas kuidas neid peaks pakkuda, mis tähendab selline otsustusõigus on jäetud vanglale. Viru Vangla kodukorra, Eesti valitsuse 2013. aasta vastusest CPT teabenõudele ning CPT 2012. aasta toimunud külastuse raporti järgi on tuvastatav, et alaealistele pakutakse huvitegevusena kunstiringi, muusikaringi ja breiktantsuringi. Tuginedes CPT raportile, ei soovi alaealised muusikaringis ja breiktantsuringis osaleda. Autori hinnangul tuleks sellisel juhul luua sellised huvitegevuse võimalused, mis motiveeriksid alaealisi huvitegevusest osa võtma. Selliste võimaluste loomise juures tasub arvestada teiste riikide praktikat (nt Austria, kus pakutakse kuni 14 erinevat huvitegevuse ringi) ning toetuda asjakohastele uuringutele. Samuti kuivõrd on Viru Vangla kodukorras välja toodud, et huvitegevuse korraldamisel võetakse arvesse noorte eakohasust, ei saa autor sellega nõustuda. Võrreldes 2008. ja 2012. aasta olukorda, ei ole alaealiste kinnipeetavate huvitegevuste võimalused suurenenud ning täiskasvanutele pakutakse samamoodi kunsti- ja muusikaringi. Väheste huvitegevuste olemasolu pärsib rahvusvaheliselt ja Riigikohtu poolt tunnustatud seisukohta, mille kohaselt peab alaealiste kinnipeetavate vangistus seisnema nende kasvatamisel.

Olulisel kohal on hariduse omandamine vanglas, mis on üheks alaealise kinnipeetava rehabiliteerimise ja resotsialiseerumise viisiks. Rahvusvaheliste nõuete kohaselt tuleb hariduse omandamisele anda eelis võrreldes töö tegemisega. Kuivõrd peetakse VangS kohaselt töö tegemist ja hariduse omandamist samaväärseks, on autori hinnangul alaealiste kinnipeetavate osas antud siiski eelis haridusele. Eelkõige põhineb selline seisukoht asjaoludel, et tulenevalt VangS § 84 lg-st 1 on kuni 18-aastastel kinnipeetavatel põhihariduse omandamine kohustuslik. See tähendab, et alaealisel ei ole võimalik valida, kas ta omandab hariduse või mitte. Sealhulgas toimub VangS § 35 lg 5 järgi hariduse omandamine töö ajal, mis ühtlasi välistab alaealise kinnipeetava tööl käimise. Samuti on VangS § 37 lg 2 kohaselt töökohustusest vabastatud need kinnipeetavad, kes omandavad haridust. Lisaks eespool toodule, tuleb rahvusvaheliste nõuete kohaselt lähtuda hariduse andmisel iga alaealise kinnipeetava individuaalsetest hariduslikest vajadustest. Kõrvutades viidatud nõuet põhikooli – ja gümnaasiumisseadusega (edaspidi PGS),

mis on kohaldatav ka hariduse omandamisele vanglas, näeb PGS ette mitmeid võimalusi alaealisele kinnipeetavale individuaalseks lähenemiseks. Näiteks võib kool PGS § 18 lg 1 kohaselt teha õpilast õpetades muudatusi või kohandusi õppeajas, õppeseisus, õppeprotsessis ja õppekeskkonnas ning koostada õpilasele individuaalne õppekava. Individuaalse õppekava koostamist hariduslike erivajadustega õppuritele on võimalikuks pidanud ka õiguskantsler. Sealhulgas on võimalik PGS § 23 kohane koduõpe, mida analoogia alusel saab vangla kontekstis mõista kui kambris õppimist. Selline vajadus võib esineda näiteks siis, kui teatud õppureid tuleb teistest kinnipeetavatest eraldi hoida. Sealhulgas tagatakse õpilasele sama sätte lõike 2 kohaselt tasuta vähemalt eripedagoogi (sealhulgas logipeedi), psühholoogi ja sotsiaalpedagoogi teenus. Seega tagab PGS autori hinnangul piisavalt meetmeid, mis tagavad alaealise kinnipeetava individuaalsetest vajadustest lähtumise. Samas on küsimuse all eesti keelt mitte kõnelevate õpilaste hariduse omandamine, kuivõrd on kirjanduses jõutud seisukohale, et Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt ei pea mitte eesti keelt kõnelevatele kinnipeetavatele võimaldama haridust nende emakeeles. Samas tuleb rahvusvaheliste nõute, ÜRO Laste õiguste komitee ja õiguskantsleri seisukohta järgi võimaldada hariduse omandamine kõikidele alaealistele kinnipeetavatele sõltumata nende keelest. Sealhulgas näeb PGS § 9 lg 2 ette kõikidele kooliealistele isikutele koolikohustuse täitmise (ka mitte eesti kodakondsust omavatele isikutele, kes elavad Eestis) ning ühtlasi annab igapäevase õiguse haridust omandada. Seega tuleb autori hinnangul vanglal tarvitusele võtta sellised abinõud, mis võimaldaks ka mitte eesti keelt rääkival isikul haridust omandada.

Rahvusvaheliste nõuete kohaselt tuleb alaealistele kinnipeetavatele pakkuda ka retsidiivsust vähendavaid sekkumisprogramme, mida saab autori hinnangul mõista kui Eesti vanglates pakutavaid sotsiaalprogramme. Samas nähakse ette, et sellised programmid peavad vastama parimale praktikale ning teaduslikult tõestatud uuringutele. Autori hinnangul vastavad alaealistele kinnipeetavatele pakutavad programmid teaduskirjandusele, kuivõrd peamiselt pakutakse neile sotsiaalseid oskuseid arendavaid programme, mis põhinevad kognitiivkäitumuslikel meetoditel. Sellist lähenemist on rõhutatud ka teaduskirjanduses. Samas on ilmnenu teatud vastuolu noorteprogrammis EQUIP, kus Eesti vanglates pakutakse nimetatud programmi väiksemas mahus, kui kirjanduses ette nähtud. Seega võib ilmnenu asjaolu viidata vajadusele hinnata, kuidas nimetatud sotsiaalprogramme läbi viiakse, kuivõrd puudub ka täpne regulatsioon, kellel üldse on selliste programmide läbiviimise õigus, milline peaks olema selliste isikute erialane pädevus jms. Sealhulgas peaks autori hinnangul toimuma pärast sotsiaalprogrammide kohaldamist järelhindamine (nagu enne täitmisplani toimum

kohtlemisuuring), mille kohaselt oleks võimalik tuvastada sotsiaalprogrammide mõjusid. Selline lähenemine arvestaks sotsiaalprogrammide tulemuslikkust ja paneks paika edasise plaani alaealise kinnipeetava kohaldatavate abinõude osas.

RESUME

Given master thesis analyses whether the current legislation, administrative practice and law are in accordance with the European Prison Rules (EPR) adopted in 2006 by Council of Europe Committee of Ministers (CECM), European Rules for Juvenile Offenders Subject to Sanctions or Measures (ERJOSSM), adopted in 2008 by CECM, a suggestion by CECM regarding education in prison (Rec. No. R(89) 12), Convention on the Rights of the Child (CRC), the practice of European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) and up to which extent the principles of the best interests of the child (hereinafter international requirements) in CRC article 3 are taken into consideration when implementing it. The author of the thesis comprehends the prison regime as providing juvenile prisoners opportunities for sports and leisure activities, obtaining education and participating at social programmes. In order to answer the research question, the author used analytical-comparative method.

According to international requirements and professional literature, the common position is that the juvenile prisoners must be treated differently than adult detainees since they are still developing and growing. This kind of special treatment is expressed in establishing more favourable conditions and creating child-friendly prison environment. Creating such conditions has to originate from the principles of the best interests of the child of CRC article 3. The prison sentence execution has to be aimed at rehabilitating and re-socialising, but unlike adults, such approach has to be based on educational methods. It has been concluded that such educational approach can be extended to young adults between ages 18-21 whose development is generally on the same level as it is for minors. Such position can also be met in practises of other countries. For instance, the Federal Constitutional Court of Germany has expressed an opinion that Germany should create a prison system, which is in accordance with the special needs of juveniles and young adults due to their age peculiarities. The conditions of juvenile's imprisonment must generally reach further than for adults. Conjointly it means that a versatile prison system has to be designed and their everyday life should be filled with different activities. This kind of principle can be derived from the practice of The Supreme Court of Estonia which considers that determining a punishment to a juvenile must be based on the objectives of educational goals in order to achieve their social tutoring and balance their educational deficit.

Although the standpoint of Parliament of Estonia tackles the issue of understanding the punishment, according to literature, this kind of position can also be applied for the execution of imprisonment. It is a principle, which has been extended to young adults between ages 18-21. Therefore, it can be concluded that international requirements are coherent with national case law in this matter. On the other hand, the author has reached a conclusion that given principle should be enacted in positive law as Imprisonment Act. The Czech Republic's imprisonment act is a good role model to follow since it has been highlighted in their law that the execution of imprisonment of a person under the age of 18 must be based on educating and preparing them for future occupation. As an alternative, the Child Protection Act § 5 the principles of children's rights and wellbeing should be constituted in the Imprisonment Act since similar to CRC article 3, for the well-being of a child, it is important to create an environment which supports their development and ensures that child's emotional, educational and other important needs are being met. Although its multidisciplinary law which means that it also implies during the execution of imprisonment, it is very important to add such a provision to the Imprisonment Act. In that way, the legislator would highlight taking into account the educational methods when executing imprisonment. Therefore it would also be a specific guide to the prison officers who are working with the underage detainees. United Nations Committee on the Rights of the Child (thereinafter UN) has explained that all the principles of CRC (Art. 2,3,6,12) must be laid down in all the acts regarding children. Therefore, the author sees it being very important, as according to the Imprisonment Act, there is no special treatment provided for underage prisoners compared to adult detainees and the imprisonment is executed according to general procedure.

The Imprisonment Act § 16 states the Individual treatment plan of prisoner; in international acts and CPT practice it is called individual plan. It is stated in international requirements and CPT practice that such plan should be compiled for all juvenile prisoners, but according to Imprisonment Act § 16 (1) the implementation plan is compiled only for those individuals who's actual term of imprisonment exceeds one year. There is no special treatment set for juvenile detainees, which means that this approach applies also for juvenile prisoners. On the other hand, the author has reached a conclusion that compiling the individual implementation plan according to the length of imprisonment is not in accordance with the principles of the best interests of the child CRC Art. 3 since the treatment study which is the basis for compiling the implementation plan under Imprisonment Act § 16 (and implementing measures, e.g. social programs), are only carried out only with the prisoners whose imprisonment period is up to one

year. This means that if the imprisonment time of the juvenile is less than one year, the treatment study where the personal characteristics and biography are ascertained will not be conducted. On the other hand, according to the authors opinion, it is not possible to thoroughly assess which measures should be implemented for specific juvenile (in case the juvenile is not sentenced for up to one year in prison) and therefore a complete rehabilitation and re-socialisation is not ensured. While it is very important especially in the case of juvenile prisoners since it is still possible to nurture and guide them to the law-abiding road due to the age-related differences. Taking into consideration the practices of other countries where each juvenile detainee is given a personal implementation plan in order to provide organised and structured implementation of imprisonment (e. g the Netherlands, Denmark or Slovakia). Without the treatment study, it is not possible to approach each juvenile detainee individually although such requirement is intended on international level. As an alternative option, the author suggests to reduce one year to three month (e.g in Czech Republic the individual plan is not compiled for people whos imprisonment time is three month).

According to international requirements and CPT practice, the daily routine of juvenile detainee must consist of at least 8 hours meaningful action. Such activities are above all obtaining education, recreational activities, sports and attending social programmes. When it comes to fitness training, it has been highlighted that juvenile prisoners should be able to train at least 2 hours per day from which at least one hour should be in fresh air. Imprisonment Act § 55 (1) states the right of a prisoner to do fitness training, but leaves the right to the prison to decide what kind of fitness activities and to which extent they offer. The sporting regulations for juvenile detainees are stated in the regulations of Viru prison. In the opinion of the author, Viru prison has created conditions to do fitness as the juvenile prisoners can use the exercise machines located in the main hall and in case of team games it is possible to use different sports facilities (although the extent of it is minimal), but it is not accordance with the international requirements. Yet the author is doubtful whether such arrangement follows the principles of the best interests and well-being of the child stated at CRC Art. 3 and Child Protection Act § 5. Taking into consideration the fact that according to the homepage of Prison Service, there are 23 juvenile detainees at the prison (the number also includes the prisoners, but the number of convicted juveniles can not be ascertained), offering only one exercise machine per such number of juveniles is not proportional. According to ERJOSSM the juvenile detainees must be provided the possibility to do at least two hours of physical activity per day, although it is obviously not possible to satisfy the needs of all the juvenile detainees with just one exercise

machine. Inter alia, it could be said that according to Imprisonment Act § 55 (1) the requirement of spending one hour in fresh air is fulfilled, but the requirement of being able to do physical training at least for one hour in fresh air is not reasonably satisfied. Based on personal experience, the detainees have just 15m² of walking space in an area with stone floors and walls. There is only one bench for sitting and training is not possible in such conditions. Therefore, it can be said that the requirement, which states that the prison has to provide enough instruments and means for training, is not fulfilled.

According to international requirements, the detainees must have an opportunity to participate in recreational activities. The juveniles have to have a right to say a word in choosing those activities as well. The Imprisonment Act does not state which activities are offered or how they should be offered, meaning that the final decision has to be made by the prison. According to the regulations of Viru prison, the answer by the Estonian Government from 2013 for CPT request for information and CPT 2012 visit report it can be determined that the juveniles are being offered art and music classes and break dance classes. Based on CPT report, the juveniles do not wish to participate in music and break dance classes. In the opinion of the author, new recreational activities, which would interest and motivate the target group, should be offered. Best practices from other countries (e.g 14 different recreational activities are being offered in Austria) and relevant studies should also be taken into consideration when creating the new opportunities. While it is stated in Viru prison's regulations that the activities offered are age-appropriate, the author can not agree with that statement. When comparing the situation in 2008 and 2012, the opportunities offered for juvenile detainees have not increased and adults are also offered art and music classes. Offering limited amount of recreational activities is not in accordance with international and CPT statements that imprisonment of juvenile detainees must lie in their upbringing.

One important aspect obtaining education in prison and that is also one way of rehabilitate and re-socialise the juvenile prisoner. According to international requirements, obtaining education must be set in front compared to offering job opportunities. While according to Imprisonment Act, working and obtaining education are equal activities, in the opinion of the author the advantage has been given to education when it comes to juvenile detainees. This standpoint is based on the fact that according to Imprisonment Act § 84 (1), obtaining basic education is compulsory for detainees up to the age of 18. This means that the juveniles can not choose whether that want to obtain education or not. According to Imprisonment Act § 35 (5),

obtaining education takes place during working hours, which precludes juvenile detainees going to work. Additionally, according to Imprisonment Act § 37 (2) the detainees who are obtaining education are exempted from work obligations. In addition to the above mentioned, according to international requirements, providing education to juvenile detainees must be based on their individual educational needs. Comparing the above mentioned requirement with the primary school - and upper Secondary Schools Act (thereinafter SSA) which can also be adjusted to prison education, SSA foresees multiple ways of approaching the juvenile detainees individually. For instance, according to SSA § 18 (1), the school can implement changes in teaching program or adjust the time, process and environment of learning. It is also possible to conduct an individual curriculum for the students. The Chancellor of justice has also recognised the need for providing individual curriculum for students with special educational needs. According to SSA § 23 it is also possible to implement home learning, which can be understood as learning at the prison cell in prison environment. Such need might occur when the students need to be kept separated from other prisoners. According to SSA § 37 (2) the student is provided with a special education teacher (Inc. speech therapist), psychologist and social pedagogue service. Therefore, according to the author, SSA provides enough methods to meet the individual needs of each detainee. On the other hand, when it comes to educating the detainees who's mother tongue is not Estonian, meeting individual needs is still questionable since according to the constitution of Estonia, education must be provided in Estonian and there is no obligation to offer education in other languages. On the other hand, according to international requirements such as United Nations Committee on the Rights of the Child and position of the Chancellor of justice, education must be provided to all juvenile detainees regardless of their mother tongue. According to SSA § 9 (2), all people under the age of 18 (also non-citizens who are living in Estonia) have the right for education. According to the author, the prison must take precautions, which would provide the opportunity to obtain education also for the people who do not speak Estonian.

According to international requirements, the juvenile detainees must be provided with recidivism-reducing intervention programmes which according to the author can be related to social programmes offered in Estonian prisons. On the other hand, it is foreseen that such programmes must meet the best practices and scientific researches. According to the author, the programmes offered for juvenile detainees are in tact with scientific literature since such programs are improving their social skills and are based on cognitive-behavioural methods. Such approach has also been highlighted in scientific literature. On the other hand, there has

been a conflict with EQUIP youth programme since in Estonian prisons its being offered on a smaller scale than the literature suggests. Therefore, the revealed fact might refer to the need to evaluate how given social programmes are being conducted since there is no exact regulation about who has the right to conduct such programmes and what kind of skills are required for conducted for it. According to the author, there should be an evaluation carried out after implementing the social programmes in order to ascertain the impact of social programmes. Such approach would take into consideration the productivity of the social programmes and would set the plan for further measures to be applied as regards of juveniles.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Астемиров З.А. Уголовная ответственность несовершеннолетних. Минск, 1970.
2. Airi Markov. Kinnipeetavate õigus tervise kaitsesele ja hariduse omandamisele ning nende riived kohtupraktika alusel. Magistritöö. Tartu, 2015. Kättesaadav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47589/markov_airi.pdf
3. B, Kim., A,V,Merlo., P, J, Benekos. Effective correctional intervention programmes for juveniles: review and synthesis of meta-analytic evidence. 2013. Heinonline.
4. C.A.Gallagher, D.B.Wilson, P.Hirschfield, M.B.Coggeshall, D.L.MacKenzie. A quantitative review of the effects of sex offender treatment on sexual reoffending. 1999. Corrections Management Quarterly.
5. CEDEFOP. From Education to Working Life. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2012.– http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/3063_en.pdf
6. Commentary to recommendation rec (2006) 2 of the Committee of Minister to the member states on the European Prison Rules. Kättesaadav : <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/E%20commentary%20to%20the%20EPR.pdf>
7. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Ethiopia. CRC/C/ETH/CO/3. 01.11.2006. p 77, 78. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR C%2fC%2fETH%2fCO%2f3&Lang=en
8. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: The Kingdom of the Netherlands (Netherlands Antilles). CRC/C/15/Add 186. 13.06.2002. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR C%2fC%2f15%2fAdd.186&Lang=en
9. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Georgia. CRC/C/15/Add.124. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR C%2fC%2f15%2fAdd.124&Lang=en
10. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Estonia. CRC/C/15/Add.196. 17.03.2003. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR C%2fC%2f15%2fAdd.196&Lang=en
11. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Luxembourg. CRC/C/15/Add.250. 31.03.2005. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR C%2fC%2f15%2fAdd.250&Lang=en
12. Committee on the rights of the child. Concluding Observations: Turkmenistan .CRC/C/TKM/CO/1. 02.05.2006. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR C%2fC%2fTKM%2fCO%2f1&Lang=en
13. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Latvia. CRC/CL/LVA/CO/2. 28.06.2006. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR C%2fC%2fLVA%2fCO%2f2&Lang=en
14. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Burkina Faso. CRC/C/15/Add.193. 09.10.2002. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR C%2fC%2f15%2fAdd.193&Lang=en

15. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. CRC/C/15/Add.188. 09.10.2002. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR%2fC%2f15%2fAdd.188&Lang=en
16. Committee on the Rights of the Child. Concluding observations: Georgia. CRC/C/15/Add.222. 27.10.2003. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR%2fC%2f15%2fAdd.222&Lang=en
17. Committee on the Rights of the Child. General Comment No.1 (2001): Article 29 (1): The aims of the education. 2001, CRC/GC/2001/1. 17.04.2001. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR%2fGC%2f2001%2f1&Lang=en
18. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 7: Implementing child rights in early childhood. CRC/C/GC/7/Rev.1. 20.10.2006. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR%2fC%2fGC%2f7%2fRev.1&Lang=en
19. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts.4, 42 and 44, para. 6). CRC/GC/2003/5. 27.11.2003. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR%2fGC%2f2003%2f5&Lang=en
20. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 10: Children's rights in juvenile justice. CRC/C/GC/10. 25.04.2007. Kättesaadav: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CR%2fC%2fGC%2f10&Lang=en
21. Council of Europe. Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from 9 to 21 June 2013. Strasbourg, 15.01.2015. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/tur/2015-06-inf-eng.pdf>.
22. Council of Europe. Report to the Government of the Slovak Republic on the visit to the Slovak Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 24 September to 3 October 2013. Strasbourg, 25.11.2014. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/svk/2014-29-inf-eng.pdf>.
23. Council of Europe. Response of the Danish Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Denmark from 4 to 13 February 2014. Strasbourg, 3.03.2015. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/dnk/2015-16-inf-eng.pdf>.
24. Council of Europe. Report to the Austrian Government on the visit to Austria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 15 to 25 February 2009. Strasbourg, 11.03.2010. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/aut/2010-05-inf-eng.pdf>.
25. Council of Europe. Report to the Austrian Government on the visit to Austria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 22 September to 1 October 2014. Strasbourg, 06.11.2015. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/aut/2015-34-inf-eng.pdf>.
26. Council of Europe. Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 20 February 2015. Strasbourg, 12.11.2015. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/bgr/2015-36-inf-eng.pdf>

27. Council of Europe. Report to the Government of the United Kingdom on the visit to Gibraltar carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 17 November 2014. Strasbourg, 19.11.2015. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/gbr/2015-40-inf-eng.pdf>.
28. Council of Europe. Report to the Albanian Government on the visit to Albania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 14 February 2014. Strasbourg, 03.03.2016. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/alb/2016-06-inf-eng.pdf>
29. Council of Europe. Report to the Government of Cyprus on the visit to Cyprus carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 23 September to 1 October 2013. Strasbourg, 09.12.2014. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/cyp/2014-31-inf-eng.pdf>
30. Council of Europe. Report to the Czech Government on the visit to the Czech Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 1 to 10 April 2014. Strasbourg, 31.03.2015. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2015-18-inf-eng.pdf>
31. Council of Europe. Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 13 February 2014. Strasbourg, 17.09.2014. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/dnk/2014-25-inf-eng.pdf>
32. Council of Europe. Report to the Government of the Netherlands on the visit to the Caribbean part of the Kingdom of the Netherlands carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 12 to 22 May 2014. Strasbourg, 25.08.2015. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/nld/2015-27-inf-eng.pdf>.
33. Council of Europe Committee of Ministers. Commentary to the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures - recommendation no rec(2008)11. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Commentary_Rec_2008_11E.pdf
34. Council of European Committee of Ministers. Recommendation CM/Rec (2008) 11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures. 05.11.2008. Kättesaadav: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d2716
35. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No.R (87)20 of the Committee of Ministers to member states on social reactions to juvenile delinquency. 17.09.1987. Kättesaadav: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622637&SecMode=1&DocId=694290&Usage=2>
36. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec (2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. 24.09.2003. Kättesaadav: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70063>
37. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. 11.01.2006. Kättesaadav: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25
38. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (89) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Education in Prison. Vastu võetud

- 13.10.1989. Kättesaadav: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622619&SecMode=1&DocId=656296&Usage=2>
39. CPT's 2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991. Ref.: CPT/Inf (92) 3 [EN] - 13.04.1992. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm>
 40. CPT koduleht: <http://www.cpt.coe.int/en/visits.htm>
 41. D.v.Z.Smit. Strategies for improving prisoners' rights and prison conditions in Europe – summary and recommendations./ BGE 118 Ia 64, 70. 12.02.1992. Kättesaadav: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Report%20by%20Mr%20Dirk%20van%20Zyl%20Smit%20%20General%20Rapporteur.pdf>
 42. D.A. Andrews, J. Bonta. The psychology of criminal conduct (4th ed). 2006. Newark, NJ: Lexis/Nexis.
 43. D.A.Andrews, I. Zinger, R.D.Hoge, J.Bonta jt. Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. 1990
 44. D.A.Andrews, J.J.Kiessling. Program structure and effective correctional practices: A summary of the CaVIC research. 1980. Sisaldub R.R.Ross, P.Gendreau jt. Effective Correctional Treatment. Toronto: Butterworth.
 45. D.A.Andrews, J.Bonta, R.D.Hoge. Classification for effective rehabilitation: Redicovering psychology. Criminal Justice and Behavior 17:19-52. 1990.
 46. D.A.Andrews. Some experimental investigations of the principles of differential association trough deliberate manipulations of the structure of service systems. American Sociological Review 45:448-462. 1980.
 47. D.F.Walker, S.K.McGovern, E.L.Poey, K.E.Otis. Treatment effectiveness for male adolescent sexual offenders: A meta-analysis and review. 2004. Journal of Child Sexual Abuse.
 48. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 2012. Kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-37/>
 49. Eesti Valitsuse vastus Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) raportile Eesti külastuse kohta, mis toimus 30.mai kuni 6. juuni 2012. 06.2012. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-02-inf-est.pdf>.
 50. Euroopa Nõukogu. Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT). CPT standardid – üldaruannete põhilised osatekstitid. CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/lang/est/est-standards.pdf>
 51. Euroopa Nõukogu. Raport Eesti Valitsusele Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) Eesti külastuse kohta, mis toimub 30.mai kuni 6. juuni 2012. Vastu võetud 9.11.2012. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-01-inf-est.pdf>
 52. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). CPT standards. „Substantive“ sections of the CPT's General Reports. CPT/Inf/E (2002)1 – Rev.2015. p 48. Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>
 53. F. Dünkel, D.V.Z. Smit. The implementation of youth imprisonment and constitutional law in Germany. 2007. Sage Publications.
 54. F. Dünkel, jt. Juvile Justice Systems in Europe – current situation and reform developments. Vol 4. MG 2010

55. F. Dünkel. Juvenile justice in Germany. 2006b, in E.L. Jensen and J.Jepsen (eds). Juvenile law violators, human rights, and the development of new juvenile justice systems. Oxford: Hart Publishing.
56. G.D.Walters. The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct. Thousand Oaks, CA: Sage. 1990
57. G.Kaiser, H.-J. Kerner, H.Schoch. Strafvollzug. Eine Einführung in die Grundlagen. 4. Aufl. Heidelberg: C.F.Müller, 1991.
58. G.M. Hunt, N.H.Azrin. A community-reinforcement approach to alcoholism. Behavior Research and Therapy.
59. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice 17.11.2010. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM>.
60. J, Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007.
61. J.D.Grant, M.Q.Grant. A group dynamics approach to the treatment of nonconformists in the navy. 1959. Annals of the American Academy of Political and Social Science.
62. J.C.Gibbs, G.B.Potter, A.P.Goldstein. The EQUIP Program: Teaching youth to think and act responsibly through a peer-helping approach. 1995. Champaign, IL: Research Press.; P.Helmond, G.Overbeek, D.Brugman. A multiaspect program integrity assessment of the Cognitive-Behavioral Program EQUIP for incarcerated offenders. 2013. Sage Journal.
63. Jõhvi Gümnaasiumi koduleht. Kättesaadav: <http://johvi.edu.ee/index.php/et/koolist-uldinfo/uldinfo>.
64. K.A.Didge, T.J.Dishion, J.E.Lansford jt. Deviant peer influences in programs for youth: Problems and solutions. New York: Guilford
65. Lastekaitseaduse 677 SE seletuskiri. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f3beec87-7eaf-4aad-afa0-aacbde93a4c/Lastekaitseadus/>
66. Lasteombudsmani koduleht. Lapse õigused ja kohustused. 11.07.2014. Kättesaadav: <http://lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapse-õigused-ja-kohustused>
67. L, Madise., P, Pikamäe., P, Sootak (koost). Vangistusseadus kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2014
68. Loe, millised on populaarsemad koolid ja erialad kutsehariduses. – Delfi Noortehaal. 27.08.2014. Kättesaadav: <http://noortehaal.delfi.ee/news/elu/loe-millised-on-populaarsemad-koolid-ja-erialad-kutsehariduses?id=69620545>
69. Maaelu Arengu Instituut. Huvialaharidus ja huvitegevus. Rakenduslik kompleksuuring. 2005. Kättesaadav: <file:///C:/Users/Eliko/Downloads/4083.pdf>.
70. M.J. Cavadino, J. Dignan. Penal Systems: A comparative approach. 2006. London: Sage Publications.
71. M. Nestor, K. Nurmela. Kutseharidus ja muutuv tööturg. Tööandjate uuringu lõpparuanne. Praxis. 2013.
72. M, Nestor. Tööandjate ootuse ja kutseharidus – mida ettevõtjad ootavad? .- Riigikogu Toimetused. RiTO 32,2015. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16525>
73. M. Walter. Strafvollzug. München: Boorberg. 2001.
74. M.W.Lipsey., F.T.Cullen. The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews. Annual review of Law and Social Science. 2007.
75. Mark W. Lipsey. The Primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. 2009. Kättesaadav: http://www.episcenter.psu.edu/sites/default/files/community/Lipsey_Effective%20interventions%20-%202009.pdf

76. N.A.Landenberger., M.W.Lipsey. The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: a meta analysis of factors associated with effective treatment. Journal of Experimental Criminology, 2005.
77. P.Helmond, G.Overbeek, D.Brugman. A multiaspect program integrity assessment of the Cognitve-Behavioral Program EQUIP for incarcerated offenders. 2013. Sage Journal.
78. P.S.Pinheiro. World report on Violence against Children, United Nations. Geneva. 2006.Kättesaadav:
<http://www.unicef.org/violencestudy/5.%20World%20Report%20on%20Violence%20Oagaint%20Children.pdf>
79. R.K.Hanson, A.Gordon, A.J.Harris, J.K.Murphy, W.Quinsey jt. First report of the collaborative outcome data project on the effectiveness of psychological treatment for sexual offenders. 2002. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment.
80. S, Glueck. E.T.Glueck. Unraveling Juvenile Delinquency. 1950. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
81. StVollzG-Calliess/Müller-Dietz: R-P.Calliess, H.Müller-Dietz. Strafvollzugsgesetz. 10. neubearb. Aufl. München: Beck, 2005.
82. T.Palmer. Martinson revisited. 1975. Journal of Research in Crime and Delinquency.
83. Unicef. Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child. Part 2 of 3. Kättesaadav:
http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_2_of_3.pdf
84. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („The Beijing Rules“). 29.11.1985. Kättesaadav:
<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>
85. Unicef. . Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child. Part 1 of 3. Kättesaadav:
http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_3_of_3.pdf
86. Unicef. Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child. Part 1 of 3. Kättesaadav:
http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_1_of_3.pdf
87. Vabariigi Valitsus. Hariduskorraldus vanglas „Arengukava 2004-2006“. 12.02.2004.
88. Vangistusseaduse ja kriminaalmenetlus seadustiku muutmise seadus 964 SE I. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/54516844-4f3f-3dc0-9589-34665dab00c7/Vangistusseaduse%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus/>
89. Viru Vangla kodukorra seletuskiri. Jõhvi 2013. Kättesaadav:
http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumendid/8.1_viru_vangla_kodukorra_seletuskiri_muudetud_18.12.2015_kk_1-1-166.pdf
90. V.L. Agee. Institutional treatment programs for the violent juvenile. 1986. Sisaldub S.Adapter ja A. Goldstein jt. Youth violence: Program and Prospects. Elmsford, N.Y: Pergamon.
91. Õiguskantsleri Viru Vangla kontrollkäik ajavahemikul 02.12.-03.12.2008. Kättesaadav:
http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla_0.pdf
92. Õiguskantsleri kontrollkäik Viru Vanglasse ajavahemikul 19.11.2014-21.11.2014. lk 14. Kättesaadav:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla_1.pdf.

93. Õiguskantsleri kontrollkäik Viru Vanglasse ajavahemikul 15.09.2011-30.09.2011. lk 8. Kättesaadav:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla.pdf

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

1. RKHKo 3-3-1-31-12, 03.10.2012.
2. RKHKo 3-3-1-76-11, 19.01.2012.
3. RKKo 3-1-1-77-11, 24.10.2011.
4. RKHKo 3-3-1-5-10, 07.04.2010.
5. RKHKo 3-3-1-6-10, 31.03.2010.
6. RKHKo 3-3-1-95-08, 05.02.2009.
7. RKHKo 3-3-1-95-09, 05.02.2009.
8. RKÜKo 3-3-1-5-09, 07.12.2009.
9. RKHKo 3-3-1-103-06, 01.03.2007.
10. RKKo 3-1-1-76-07, 07.12.2007.
11. RKHKo 3-3-1-2-06, 22.03.2006.
12. RKHKo 3-3-1-2-06, 22.03.2006.
13. RKHKo 3-3-1-14-06, 28.03.2006.
14. RKKo 3-1-1-43-06, 14.06.2006.
15. TrtRngK, 3-10-695.
16. TrtRngK, 3-09-816.
17. EIKo 27.05.2014, 16032/07, *Velyo Velev v Bulgaaria*.
18. EIKo 28.07.2014, 16032/07, *Velev vs. Bulgaaria*.
19. EIKo 11.04.2011, 40385/06 *Ali vs. Ühendkuningriik*.
20. EIKo 21.06.2011, 5335/05, *Ponomaryovi vs. Bulgaaria*.
21. EIKo 11.09.2006, 35504/03, *Konrad vs Saksamaa*.
22. EIKo 29.04.2003, 39483/98, *Nazarenko vs. Ukraina*.
23. EIKo 26.10.2000, 30210/96, *Kudla vs Poola*.
24. EIKo 16.12.1999, 24724/94, *T vs. Ühendkuningriik*.
25. EIKo 16.12.1999, 24888/94, *V vs. Ühendkuningriik*.
26. BGE 118 Ia 64, 70. 12.02.1992.
27. BverfG. 2 BvR 1673/04, 2 BvR 2402/04. 31.05.2006. - Kättesaadav:
http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20060531_2bvr167304.html

KASUTATUD NORMATIIVMATERJALID

1. Eesti Vabariigi haridusseadus. – RT 1992, 12, 192, RT I, 23.03.2015,254.
2. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28.06.1992. – RT 1992, 26, 349, RT I, 15.05.2015.
3. Haridus – ja teadusministri 30.07.2015. määrus nr 36 „Jõhvi gümnaasiumi põhimäärus“. RT I, 04.08.2015,12.
4. Huvikooli seadus. – RT I 2007,4,19, RT I, 23.03.2015,256.
5. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse koventsioon. 16.04.1996. – RT II 1996, 11, 34.
6. Justiitsministri 14.05.2008 määrus nr 21 „Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend“. RTL 2008, 43, 586, RT I, 07.01.2014, 7.
7. Justiitsministri 25.03.2008 määrus nr 9 „Täitmisplaan“. – RTL 2008, 29, 424, RT I, 21.04.2016, 10.
8. Jõhvi Vallavolikogu 3. koosseisu 16. istungi määrus nr 31 „Jõhvi Põhikooli määrus“. 18.11.2014. Kättesaadav: <http://johvipk.edu.ee/img/files/141118maarus31.pdf>
9. Karistuseseadustik. – RT I 2001, 61, 364, RT I 17.12.2015, 9.
10. Kutseõppeasutuse seadus. – RT I, 02.07.2013,1, RT I, 30.12.2015,25.
11. Lapse õiguste konventsioon. 26.09.1991. - RT II 1996, 16, 56.
12. Põhikooli – ja gümnaasiumiseadus. –RT I 2010, 41, 240, RT I, 31.12.2015, 15.
13. The Imprisonment Act. Act NO.169/1999 SB of June 30 1999.
Kättesaadav: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5779>
14. Lastekaitse seadus.19.11.2014. – RT I, 06.12.2014, 1.
15. UN General Assembly. Declaration of the Rights of the Child. 20.11.1959.
<http://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf>
16. Vangistusseadus.- RT I 2000, 58,376, RT I, 23.03.2015, 141.
17. Vangla sisekorraeskiri. – RTL 2000, 134, 2139, RT I, 05.05.2015, 7.
18. Viru Vangla kodukord. Jõhvi, 2013. Kättesaadav:
http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumendid/8_viru_vangla_kodukord_muudetud_18.12.2015_kk_1-1-1661.pdf
19. Viru Vangla kolmanda üksuse põhimäärus. 28.01.2015. Kättesaadav:
http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumendid/13_viru_vangla_kolmanda_uksuse_pohimaarus.pdf

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

—,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____,
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ (*kuupäev*)

